

Nr 145.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående omorganisation av gymnasierna vid de högre allmänna läroverken m. m.; given Stockholms slott den 27 februari 1953.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF.

Ivar Persson.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Den föreslagna gymnasiereformen innebär, att en allmän linje skall upprättas vid flertalet läroverk, att differentieringssystemet skall avskaffas och att i stället var och en av linjerna i de två högsta ringarna skall klyvas i två grenar: latinlinjen i en helklassisk och en halvklassisk gren, den allmänna linjen i en social och en nyspråklig gren och reallinjen i en matematisk och en biologisk gren. Den allmänna linjen skall konstrueras utan latin och ha till huvuduppgift att för gymnasialstadiet möjliggöra på nutidsamhället inriktade studier. Vid de mindre läroverken skall den allmänna linjen kunna ersättas med differentieringar inom de äldre linjerna.

Vidare föreslås upprättandet inom de närmaste åren av fem försöks-gymnasier, avsedda för lärjungar från enhetsskolan. De skall förläggas till Stockholm, Göteborg, Lund, Sundsvallsområdet och Nederkalix.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 27 februari 1953.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, LINGMAN, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, följande.

1. Provisorisk gymnasiereform.

När propositionen avläts till 1950 års riksdag angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling, redogjorde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet *Weijne*, för de vidlyftiga utredningar om gymnasiets organisation, som verkstälts under 1940-talet, och skisserade slutligen en reform av gymnasiet, varigenom detta skulle sättas i stånd att bättre motsvara nya behov, som småningom allt tydligare givit sig till känna och under det närmaste årtiondet kunde beräknas komma att framträda med ökad styrka (prop. 1950: 70 s. 389—515). Reformen betecknades som provisorisk och karakteriserades därmed som en första etapp av en längre gående omorganisation, vilken borde genomföras, när enhetsskolan nått så långt i sin utveckling, att grunden och arbetsuppgifterna för ett till enhetsskoleorganisationen knutet gymnasium säkert kunde överblickas.

I de av riksdagen godkända riktlinjerna för skolväsendets utveckling beröres den provisoriska gymnasiereformen i sjunde punkten, som i den av Kungl. Maj:t fastställda formen har följande lydelse: »Från tidpunkt, som senare bestämmes, skall vid de högre allmänna läroverken kunna anordnas en allmän gymnasielinje, varvid i avseende på linjens organisation och villkoren för dess upprättande vid de särskilda läroverken i huvudsak skall gälla vad av särskilda utskottet anförts. I samband därmed skall en revision av differentieringssystemet på gymnasiets högstadium företagas, syftande till att genomföra en fastare studiegång inom varje linje.»

Sedan de erforderliga utredningarna rörande den planerade omorganisationen nu avslutats, synes mig tiden vara inne att företaga ärendet till slut-

ligt avgörande. Innan jag framställer förslag, skall jag emellertid meddela några data rörande den nuvarande gymnasieorganisationen, som kan vara till nytta för bedömandet av olika delspörsmål.

Gymnasiets nuvarande organisation.

I den nuvarande läroverksorganisationen består gymnasiet av tre eller fyra ettåriga klasser (ringar). Det treåriga gymnasiet bygger på realskolans högsta klass, det fyraåriga på dess näst högsta. Av gammalt har gymnasiet varit delat på två bildningslinjer: latingymnasium och realgymnasium. De fyraåriga formerna överväger inom latingymnasiet, de treåriga inom realgymnasiet.

Antalet allmänna läroverk med statligt gymnasium är innevarande läsår 72. De flesta står öppna för både manlig och kvinnlig ungdom, alla har realgymnasium och alla, utom ett, latingymnasium.

Därjämte finnes 34 kommunala gymnasier, som är påbyggnader på statliga realskolor och står under ledning av realskolans rektor. Sex av dessa gymnasier befinner sig enligt beslut av 1951 års riksdag under förstatligande. I regel är de kommunala gymnasierna treåriga; tre av dem är dock fyraåriga eller har treåriga och fyraåriga linjer vid sidan av varandra. Numera är flertalet kommunala gymnasier utrustade med såväl latin- som realgymnasium; 8 har dock endast realgymnasium och 2 endast latingymnasium. Samtliga har både manliga och kvinnliga lärjungar.

Där båda linjerna finns, rekryteras latinlinjen övervägande av kvinnlig ungdom och reallinjen av manlig. Följande tabell visar lärjungarnas fördelning på de olika linjerna höstterminen 1951.

Enligt 1933 års förnyade läroverksstadga har gymnasiet till uppgift att på grundvalen av det i realskolan meddelade kunskapsmättet bibringa en

*Tabell 1. Lärjungeantalet på gymnasiet höstterminen 1951
i fördelning efter linjeval och kön.*

Kursens längd	Latinlinje			Reallinje			Hela gymnasiet		
	manl.	kvinnl.	samt.	manl.	kvinnl.	samt.	manl.	kvinnl.	samt.
<i>1. Statliga gymnasier.</i>									
Fyraårig linje	2 358	3 736	6 094	2 974	890	3 864	5 332	4 626	9 958
Treårig linje	360	705	1 065	3 283	1 295	4 578	3 643	2 000	5 643
<i>2. Kommunala gymnasier.</i>									
Fyraårig linje	16	63	79	54	32	86	70	95	165
Treårig linje	207	423	630	976	508	1 484	1 183	931	2 114
Summa	2 941	4 927	7 868	7 287	2 725	10 012	10 228	7 652	17 880

fördjupad och utvidgad allmän medborgerlig bildning; därjämte har gymnasiet till särskilt ändamål att grundlägga de vetenskapliga insikter, som vidare utbildas vid universitet eller högre fackutbildningsanstalt.

Läroämnena på gymnasiet är desamma som i realskolan; därtill kommer filosofi samt på latinlinjen latin och grekiska, av vilka dock filosofi och grekiska förekommer endast i de båda högsta ringarna. På realgymnasiet delas matematiken i de högsta ringarna i två skilda läroämnen: matematik (allmän kurs) och matematik (specialkurs). Övningsämnena är på båda linjerna teckning, musik och gymnastik med lek och idrott.

I de två första ringarna av fyraårigt gymnasium och den första av treårigt är samtliga på timplanen upptagna läro- och övningsämnena obligatoriska; befrielse från en del av undervisningen i övningsämnena kan dock av rektor medgivas, om lärjunge med hänsyn till kommunikationerna eller av annan anledning är i behov av lättnad i arbetsbördan.

Karakteristiskt för de båda högsta ringarna, som tillsammans bildar »det differentierade gymnasiet», är ett tillvalssystem, som avser att tillgodose lärjungarnas skiftande önskemål och behov.

Varje lärjunge bestämmer sig före inträdet i det differentierade gymnasiet för en viss ämnesgrupp, bestående av fem fasta ämnen och tre (eller i vissa fall två) tillvalsämnen. De tre ämnena kristendomskunskap, modersmålet och historia med samhällslära är obligatoriska för alla lärjungar och ingår alltså såsom fasta ämnen i ämnesgruppen. På latinlinjen är dessutom latin och franska fasta ämnen, på reallinjen engelska och matematik (allmän kurs). Tillvalsämnena väljes bland vissa i stadgan angivna ämneskombinationer, 11 till antalet på latinlinjen och 7 på reallinjen. Tillvalsfrekvensen för de olika ämneskombinationerna framgår av följande översikt (tabell 2). Vid vissa läroverk kan gymnasisterna läsa spanska, ryska eller finska i stället för något av de vanliga ämnena. Läsåret 1951/52 hade dock ingen lärjunge tillvalt finska och endast 26 läste ryska. De som studerar spanska är fler — läsåret 1951/52 icke mindre än 346 — och har vanligen skaffat utrymme för spanskan på tyskans bekostnad. Dessa lärjungar har i översikten förts till den ämneskombination, som närmast motsvarar deras ämnesval, medan de få, som läser ryska, icke är medtagna i översikten.

De för manlig och kvinnlig ungdom karakteristiska intressena kommer i viss utsträckning till uttryck vid ämnesvalet. Den enda ämnesgrupp, som innehåller specialmatematik, begagnas sålunda huvudsakligen av ungdomlingar, de grupper, som jämte biologi innehåller något främmande språk, övervägande av flickor. Vissa kombinationer utnyttjas föga; detta är på latinlinjen fallet med kombinationer, som innehåller fysik, och på reallinjen med kombinationer, som jämte fysik innehåller franska. Härvid bör likväl anmärkas, att valmöjligheterna vid mindre läroverk ej sällan begränsas genom en bestämmelse, att undervisning i tillvalsämne endast efter sär-

Tabell 2. Översikt av tillvalskombinationernas frekvens på det differentierade gymnasiet höstterminen 1951.

Kombination nr	Tillval i procent		
	manliga	kvinnliga	samtliga
<i>Latingymnasiet.</i>			
1: ty eng ge	17,7	16,9	17,1
2: ty eng fi	37,5	25,7	30,1
3: eng ge bi	13,8	20,7	18,1
4: gr ty	1,5	0,5	0,9
5: gr eng	5,3	5,4	5,4
6: gr fi	7,4	2,2	4,1
7: ty eng ma	8,8	9,3	9,1
8: eng ma fy	0,7	0,5	0,5
9: ma fy ke	0,5	0,6	0,6
10: ty eng bi	2,7	10,1	7,5
11: eng bi ke	4,1	8,1	6,6
Summa	100	100	100
<i>Realgymnasiet.</i>			
1: ty fr ge	11,7	13,9	12,3
2: ty fr fi	4,7	6,1	5,1
3: fr ge bi	13,3	38,5	20,2
4: ty fr fy	0,8	0,7	0,8
5: fr fy ke	0,6	0,9	0,7
6: bi fy ke	41,9	34,7	39,9
7: msp fy ke	27,0	5,2	21,0
Summa	100	100	100

skilt medgivande av skolöverstyrelsen får anordnas, om färre än fem tillväjlare anmält sig; för grekiska är dock deltagarminimum satt till tre lärjungar.

Utöver sin ämnesgrupp kan lärjunge efter medgivande av rektor och ämneskonferens få medtaga ännu ett ämne, tilläggsämnet. Denna möjlighet höjer icke oväsentligt deltagarantalet i vissa läroämnen. I vilken utsträckning de olika läroämnena faktiskt läses på respektive linjer framgår av tabell 3. Hänsyn har i tabellen icke tagits till den frikallelse från undervisningen i kristendomskunskap, som medgives lärjungar tillhörande vissa trossamfund.

Siffrorna för höstterminen 1951 har i tabellen sammanställts med motsvarande data från en undersökning, som skolöverstyrelsen utfört några år tidigare och som avsåg förekomsten av olika ämnen höstterminen 1944. Tilläggsämnen har under mellantiden blivit vanligare. Medan 1944 tilläggsämne medtogs av 38,6 procent av latinarna och 37,1 procent av realarna, var 1951 motsvarande siffror 47,3 respektive 45,3 procent.

Tabell 3. Procent av lärjungarna på det differentierade gymnasiet, som höstterminerna 1944 och 1951 begagnade sig av undervisningen i de olika läroämnena.

Läroämne	Latinlinjen				Reallinjen			
	1944		1951		1944		1951	
	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.
Kristendomskunskap	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Modersmålet	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Historia med samhällslära	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Latin. — Matematik (allmän kurs)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Grekiska	13,0	6,0	14,5	8,4	—	—	—	—
Engelska	91,9	97,2	96,3	98,3	100,0	100,0	100,0	100,0
Franska	100,0	100,0	100,0	100,0	29,4	49,8	32,3	62,6
Tyska	74,8	78,0	63,9	61,6	38,8	50,5	24,4	30,0
Spanska	—	—	8,9	6,4	—	—	1,5	1,6
Geografi	34,3	45,2	40,1	45,5	22,6	45,5	28,0	54,3
Filosofi	37,9	27,4	57,9	40,5	5,2	7,9	12,0	15,9
Matematik. — Matem. (spec.-kurs)	40,7	26,0	22,0	21,5	43,8	11,1	38,9	10,1
Biologi med hälsolära	17,5	36,1	24,0	45,1	46,1	70,2	64,0	83,6
Fysik	9,0	3,8	1,6	1,5	76,8	53,2	70,5	41,9
Kemi	9,1	11,4	5,5	9,7	72,9	56,5	71,2	51,8

I fråga om några av läroämnena kan rätt betydande förskjutningar under de sju mellanliggande åren konstateras. Tyskan har sålunda förlorat terräng på båda linjerna, medan franskan avancerat på reallinjen och spanskan börjat göra sig gällande i synnerhet på latinlinjen. Engelskan har befast sin redan förut mycket starka ställning. Detta språk, som är obligatoriskt på reallinjen, läses nu av omkring 97 procent av lärjungarna på latinlinjen. Ändringarna i språkens ställning är väl dock icke större än man kunnat vänta med hänsyn till de ändrade politiska och ekonomiska förhållandena i världen.

På latinlinjen har vidare ämnena matematik, fysik och kemi gått starkt tillbaka. För matematiken torde ställningen till och med vara svagare än som kan utläsas ur tabellen, enär ämnet numera i flertalet fall blott läses som tilläggsämne och erfarenheten ger vid handen, att matematiken i denna ställning ofta nedlägges efter någon tid. För fysikens del har reduktionen nu gått så långt, att ämnet kan sägas endast undantagsvis förekomma på latinlinjen. Även på reallinjen spåras en motsvarande tendens, ehuru mindre utpräglad. På båda linjerna har filosofi, biologi och geografi vunnit på förskjutningen.

Gällande läroverksstadga anvisar ännu en organisationsform med samma kunskapsmål som gymnasiet, nämligen *lycée* t, som skulle kunna

delas i tre bildningslinjer: latinlyceet, reallyceet och nyspråkliga lyceet. Lyceet skulle med ett års tidsvinst föra lärjungarna från folkskolans sjätte klass till studentexamen. Latin- och reallyceerna har prövats några år på trettioalet men samlade icke något större antal lärjungar och avvecklades under krisåren. Något nyspråkligt lyceum har aldrig kommit till stånd. Det förekommer dock, att privatister avlägger studentexamen efter fordringarna för det nyspråkliga lyceet.

Studentexamen är den normala avslutningen av gymnasiestudierna. Den är icke obligatorisk, men praktiskt taget alla lärjungar i högsta ringen anmäler sig till vårterminens examen. Den skriftliga prövningen utgöres av tre obligatoriska prov, på latinlinjen i modersmålet, latin och franska, på reallinjen i modersmålet, engelska och matematik (allmän kurs). Dessutom kan examinand, om han så önskar, undergå skriftligt prov på latinlinjen i tyska, engelska och matematik samt på reallinjen i tyska, fysik och ettdera av ämnena franska och specialmatematik. De flesta lärjungar, som medtar matematik på latinlinjen och fysik eller specialmatematik på reallinjen, deltagar i de skriftliga proven i respektive ämnen.

Den muntliga prövningen i studentexamen omfattar förhör i fyra eller högst fem ämnen. Förhören skall i huvudsak röra sig inom de två sista årskurserna och omfattar minst en kvart och högst en halvtimme i varje ämne. Genom beslut tidigare i dag har skolöverstyrelsen bemyndigats att försöksvis i viss utsträckning inskränka antalet förhör i den muntliga studentexamen.

Den muntliga studentexamen övervakas av censored, som utses av Kungl. Maj:t. Dessa äger befogenhet att underkänna en examen, även om examinanden har godkänts av lärarna. En underkänd examen behöver dock icke alltid göras om i sin helhet. Censorerna kan nämligen under vissa förutsättningar medge, att examinanden i stället får undergå omprövning i högst två ämnen, och denna prövning försiggår utan censorskontroll. Utfaller omprövningen lyckligt, utfärdas studentbetyg för examinanden.

Kalenderåret 1951 avlade 4 425 personer studentexamen, därav 175 som privatister. Antalet examina på latinlinjen var 1 687, på reallinjen 2 698 och på nyspråkliga linjen 40. I 85 fall hade examen vunnits efter omprövning. Procenten underkända är vanligen låg; år 1951 underkändes bland läroverkens egna lärjungar 5,4 procent i den skriftliga och 3,1 procent i den muntliga prövningen.

Lärjunge, som avlagt studentexamen, har rätt att undergå fyllnadsp r ö v n i n g enligt fordringarna för studentexamen. Fyllnadsp r ö v n i n g kan försiggå även i ämne, som tillhör annan linje. Man brukar ofta skilja mellan »kompetenskompletteringar» som innebär, att examinanden önskar skaffa sig betyg i ämne, som icke har ingått i hans examen, och »konkur-

renskompletteringar», som innebär, att examinanden vill höja det vitsord han fått i examen.

Antalet fyllnadsprövningar har tidvis varit mycket stort. Maximum inregistrerades år 1945, då antalet helt eller delvis fullföljda fyllnadsprövningar uppgick till icke mindre än 9 331. Utvecklingen efter denna tidpunkt framgår av följande tablå:

Kalenderår	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Antal prövningar	9 331	8 464	5 903	4 247	3 746	3 681	3 404.

De vanligaste kompletteringsämnena är för närvarande matematik på latinlinjen, kemi, fysik och allmän matematik på reallinjen samt biologi med hälsolära.

De många kompletteringarna i mitten av 1940-talet torde till övervägande del ha varit konkurrenskompletteringar. Examinanden ville öka sin betygssumma för att få bättre ställning i konkurrensen. Meritvärderingen för inträde vid fackutbildningsanstalter med utrymmesbegränsning sker dock numera i många fall efter andra grunder. Ett vitsord, som har förvärvats vid fyllnadsprövning, värdesättes i dag vanligen lägre än samma vitsord i studentexamen; på vissa håll medtages kompletteringsbetygen över huvud taget icke vid poängberäkningen. Denna praxis ha lett till en ur flera synpunkter önskvärd minskning av kompletteringsfrekvensen. I jämförelse med antalet studentexamina måste antalet fyllnadsprövningar dock fortfarande anses ligga högt — mot 4 425 studentexamina år 1951 står 3 404 fyllnadsprövningar.

Flertalet studenter fortsätter sin utbildning efter examen. I ett av *universitetsberedningens* betänkanden (SOU 1949: 48) redogöres för en vid Lunds universitets statistiska institution utförd undersökning rörande studenternas sociala och ekonomiska förhållanden. Undersökningen gällde bland annat, huru studentårgången 1943 har fördelat sig på olika slag av fortsatt utbildning. För tiden efter 1943 kan viss ledning erhållas av de uppgifter om studenternas tilltänkta levnadsbanor, som ingår i rektorernas årliga rapporter till skolöverstyrelsens statistiska kontor. Dessa uppgifter är långt ifrån definitiva — ofta tvingas som bekant en student av olika skäl att till sist välja en annan bana, än han som gymnasist tänkt sig — men de ger i varje fall besked om vad studenterna själva har åsyftat med sina gymnasiestudier. Universitetsberedningens uppgifter om det faktiska valet av levnadsbana inom årgång 1943 sammanställs i efterföljande tabell med uppgifterna om det tillämnade valet av levnadsbana inom 1952 års årgång enligt en av skolöverstyrelsens statistiska kontor verkställd bearbetning av rektorernas uppgifter. Tyvärr har icke exakt samma indelningsgrund begagnats i båda fallen.

Tabell 4. Procentuell fördelning av 1943 och 1952 års studenter på olika utbildningsvägar.

1943 års studenter			1952 års studenter		
Levnadsbana	Procent		Levnadsbana	Procent	
	män	kv.		män	kv.
1. Universitet och fria högskolor	32	27	1. Universitet och fria högskolor	33	30
2. Tekniska högskolor	14	1	2. Tekniska högskolor m. m. . .	18	1
3. Handelshögskolor	6	1	3. Handel, kontor, banker, försäkringsverksamhet	11	9
Handelsgymnasier	7	6	4. Apotekare, tandläkare, veterinärer	7	10
4. Övriga fackhögskolor	5	7	5. Seminarier	8	25
5. Folkskoleseminarierna	5	6	6. Officersutbildning	6	—
6. Officersutbildning	9	—	7. Post, tull, telegraf, järnväg .	2	4
7. Post, tull, telegraf, järnväg .	3	4	8. Socialinstitutet, sjukvård, socialt och husligt arbete . .	1	10
8. Socialinstitutet i Stockholm .	1	2	9. Andra levnadsbanor	7	7
9. Gymnastiska centralinstitutet	—	2	10. Utan uppgift avgångna . . .	7	4
10. Utbildningsuppgifter saknas .	18	44			
Summa	100	100	Summa	100	100

Studenternas yrkesval påverkas rätt mycket av vad som för tillfället finnes inom räckhåll och av tidsomständigheterna i övrigt. Officersbanans andel var sålunda större under krigsåren än nu, medan motsatsen gäller för övergången till seminarierna. Om man får sätta tro till uppgifterna i tabellen, skulle tillströmningen till de akademiska banorna ha ökat under det senaste årtiondet. Siffrorna är osäkra, men samma tendens kan utläsas även ur annan statistik. Jag kan exempelvis hänvisa till en något annorlunda lagd undersökning, som i samband med den nyligen avslutade utredningen rörande vidgat tillträde till högre studier (SOU 1952: 29) utförts av byråchefen *Ejnar Neymark*.

1940 års skolutredning särskilde under sitt arbete en »högskolegrupp» bestående av dem, som går till universitet och fria högskolor, tekniska högskolor, farmaceutiskt institut, tandläkar-, veterinär-, skogs-, lantbruks- och handelshögskolor, gymnastikinstitut, seminarier, krigsskolor och övriga anstalter för officersutbildning eller till handelsgymnasiernas ettårskurser för studenter, sålunda de grupper av studenter, som efter examen underkastar sig mera omfattande fortsatt utbildning. I skolutredningens material, som härrörde från slutet av 1930-talet, utgjorde högskolegruppen 82 procent av de manliga och 56 procent av de kvinnliga studenterna. De båda undersökningar, som redovisats i tabellen, utvisar någon nedgång av procenten för manliga studenter men samtidigt en avsevärd uppgång för procenten av de kvinnliga studenterna. Med hänsyn härtill torde högskolegruppen i

skolutredningens mening böra uppskattas till omkring 75 procent av samtliga utexaminerade studenter.

En utredning rörande de arbetshygieniska förhållandena på gymnasiet har för ett par år sedan utförts av skolöverläkaren professor *C. W. Herlitz* och finnes tryckt som bilaga till skolöverstyrelsens utredning rörande gymnasireformen (Stockholm 1952 s. 206—240). Huvudsyftet med utredningen har varit att få fram gymnasisternas genomsnittliga läsläsningstid, fritid och sovtid.

Skolöverstyrelsen utsände i februari 1950 frågelistor till omkring 25 procent av lärjungarna i ringarna nedom den högsta och påföljande höstterminen jämväl till lärjungarna i högsta ringen. Listorna skulle ifyllas under en av klassföreståndarens lektioner utan att lärjungarna i förväg varskotts därom. När listorna utdelades, skulle klassföreståndaren upplysa klassen om att svaren icke skulle granskas vid läroverket utan omedelbart inläggas i ett för klassavdelningen gemensamt kuvert, som skulle tillslutas av klassföreståndaren och av rektor vidarebefordras till skolöverstyrelsen.

Professor Herlitz sammanfattar resultaten i följande dagsschema för en gymnasist i ringarna nedom den högsta.

»Gymnasisterna går och lägger sig omkring klockan 22. Den genomsnittliga sovtiden är 8 timmar 50 minuter. Tidpunkten för uppstigningen på morgonen är omkring klockan 6.50.

De skolor, som berörts av utredningen, börja vanligen klockan 8. Då den genomsnittliga restiden är 16—17 minuter, kan man antaga, att eleverna bruka bege sig till skolan omkring klockan 7.40. Från skolan komma de hem omkring klockan 15.34.

Om man går ut ifrån, att tiden för middagsmålet utgör 30 minuter och att ett kvällsmål tar 15 minuter i anspråk, blir den genomsnittliga tiden för dessa måltider för totalmaterialet 36—37 minuter.» (55,1 procent av eleverna intaga endast ett mål efter hemkomsten från skolan på eftermiddagen.)

»Den genomsnittliga läsläsningstiden på eftermiddagen utgör 2 timmar 49 minuter. Den sammanlagda tiden för måltider och läsläsning på eftermiddagen utgör alltså i genomsnitt cirka 3 timmar 25 minuter.

Då eleverna i genomsnitt komma hem från skolan klockan 15.34, tidpunkten för läggning är klockan 22 samt måltider och läsläsning på eftermiddagen tar 3 timmar 25 minuter, kan fritiden beräknas till cirka 3 timmar. — — —

Gymnasisterna läsa läxor på morgonen före skolans början eller ock under frukostrasten under en sammanlagd tid av cirka 26 minuter.» (S. 218.)

Redogörelsen avser de fem dagarna måndag—fredag. Till måndagarna får enligt läroverksstadgan, § 15 mom. 5, hemläxor icke givas, ej heller till dag efter helgdag eller hel lovdag.

I högsta ringen är den genomsnittliga sovtiden för lärjungarna kortare (8 t. 30 m.), läsoverläsningstiden längre och fritiden något kortare än i föregående ring.

Tabell 5. Den dagliga totala läsläsningstiden (måndag—fredag) på gymnasiet i medeltal enligt skolöverstyrelsens lärjungeenkäter.

Latingymnasium						Realgymnasium					
Fyraårigt			Treårigt			Fyraårigt			Treårigt		
Ring	Manl.	Kvinnl.	Ring	Manl.	Kvinnl.	Ring	Manl.	Kvinnl.	Ring	Manl.	Kvinnl.
L I ⁴	2t 40m	2t 47m	—	—	—	R I ⁴	2t 35m	2t 42m	—	—	—
L II ⁴	3t 05m	3t 21m	L I ³	3t 16m	3t 29m	R II ⁴	3t 17m	3t 18m	R I ³	3t 04m	3t 14m
L III ⁴	3t 08m	3t 30m	L II ³	3t 45m	3t 54m	R III ⁴	3t 22m	3t 45m	R II ³	3t 44m	3t 57m
L IV ⁴	3t 42m	4t 25m	L III ³	4t 31m	4t 39m	R IV ⁴	4t 14m	4t 39m	R III ³	4t 14m	4t 40m

Närmare uppgifter om läsläsningstiden framgår av tabellen 5, vilken på samma gång belyser olikheten mellan arbetsförhållandena på treårigt och fyraårigt gymnasium. Med totala läsläsningstiden menas den tid, som på morgonen, frukostrasten eller eftermiddagen användes för läsläsning och utarbetande av laborationsredogörelser. Som väntat stiger läsläsningstiden upp genom gymnasiet och är större för kvinnliga än för manliga gymnaster i samma ring. Jämföres motsvarande ringar på fyraårigt och treårigt gymnasium, alltså II⁴ med I³, III⁴ med II³ och IV⁴ med III³, befinnes det treåriga latingymnasiet genomgående vara mera belastat med hemarbete än det fyraåriga. I fråga om realgymnasiet är skillnaden mindre påfallande. R II⁴ har mera hemarbete än R I³, men R III⁴ mindre än R II³; beträffande högsta realringarna kan ingen differens anses vara med säkerhet påvisad.

Professor Herlitz anser det ådagalagt, att gymnasterna har en längre arbetsdag, än de skäligen borde ha. Särskilt gäller detta för dem, som av olika anledningar måste underkasta sig ett större arbete än genomsnittslärjungarna. Herlitz uppställer målet, »att arbetet i skolan så regleras och hemarbetet så organiseras, underlättas och beskäres, att flertalet gymnaster kan beräknas ha avslutat dagens arbete senast i tidsperioden klockan 18—19.»

Slutligen har professor Herlitz velat utreda, vilka läroämnen som är mest arbetskrävande. I enkätformuläret intogs i detta syfte uppmaningen: »Angiv tre ämnen i vilka läsläsningen brukar taga längsta tiden. Börja med det ämne, som tar längsta tiden.» I svaren nämnes framför allt språk och matematik. I vissa fall är utslaget siffermässigt mycket klart. Sålunda har 70 procent av lärjungarna i L II³ nämnt latin i första rummet och 51 procent franska i andra rummet. Värderingen av lärjungeomdömena är svårare, då man icke med säkerhet vet, huruvida lärjungarna avsett överläsningstiden per läxa eller per vecka. Om läxgivningspraxis är någorlunda lika i olika ämnen, måste tydligen överläsningstiden per vecka stiga med ämnets timal.

Kritiken av det nuvarande gymnasiet.

Riktlinjerna för den nuvarande gymnasieorganisationen uppdrogs vid 1927 års riksdag.

Dåvarande *departementschefen* sammanfattade i propositionen angående det högre skolväsendets organisation (nr 116) det existerande skol-systemets brister i konstaterandet, att lärjungarna under skoltiden icke förvärvade erforderlig förmåga av självständigt arbete; att kunskaperna hos de från skolorna utgångna lärjungarna i många fall vore alltför ytliga och obestämda samt att skolarbetet alltför ensidigt toge lärjungarnas förstånds-verksamhet i anspråk med försummande av de sidor av personlighetslivet, av vilka karaktärsdaningen berodde. Väsentligt ändrade förhållanden kunde uppnås endast om lärjungarna bereddes möjlighet till större samling i sitt arbete.

Mer än i någon annan skolform trycktes arbetet på gymnasiet av en överbelastad timplan och ett splittrande mångläseri. Ända upp till 11 läroämnen lästes samtidigt på det högsta stadiet delvis med låga timal.

»För en var, som äger någon pedagogisk insikt och erfarenhet, måste det stå som ett obestriddigt faktum, att en dylik timplan i hög grad försvårar, ja i vissa fall rent av omöjliggör ett ur kunskapstillägnelsens och personlighetsbildningens synpunkt tillfredsställande arbete. Vad som ur en sådan synpunkt först och främst kräves är en inskränkning av de samtidigt förekommande ämnena. Men en dylik inskränkning påkallar i sin ordning med hänsyn till det nutida kulturlivets rikedom och mångsidighet de olika ämnenas fördelning på flera linjer. Det är då en lycklig omständighet, att de kulturella och pedagogiska synpunkterna kunna samtidigt tillgodoses. Ur pedagogisk synpunkt är det önskvärt, att en samling, en koncentration av kunskapsstoffet avvägbringas, ägnad att befrämja såväl inhämtandet av kunskaper som personlighetens utbildning. För att de olika gymnasielinjerna skola kunna i detta hänseende fylla sin uppgift, synes studiet arbetet inom envar av dem böra koncentreras kring en kärna av ämnen till begränsat antal och med så långt ske kan inre samhörighet. Jag är övertygad om att arbetet komme att avsevärt vinna härför. Den nuvarande tids- och kraftödande splittringen i studierna skulle kunna åtminstone i väsentlig grad försvinna, och lärjungarna kunde småningom nå fram till en arbetsmetod, som ledde till större självständighet och gäve dem, åtminstone i någon mån, en uppfattning om vetenskapligt arbets-sätt och vetenskaplig metod. Men även ur kulturell synpunkt skulle så anordnade gymnasialstudier vara gagneliga, därigenom att de kunde bättre motsvara det behov av olika slag av bildning, som det nutida, rikt förgrenade kulturlivet kräver, och de skulle jämväl få praktisk betydelse för lärjungarnas förberedelser för framtida levnadsbanor.» (S. 189.)

Departementschefen föreslog, att vid sidan av latin- och reallinjerna en tredje linje skulle inrättas. På den nya linjen borde studiets centrum förläggas till vissa av de levande kulturspråken, det borde således bli en n y s p r å k l i g linje. Tills vidare borde dock endast ett begränsat antal gym-

nasier kompletteras med en dylik linje. Härför talade bland annat ekonomiska och lokala skäl: lärjungeantalet var då för tiden icke så stort, att man kunde förutsätta tillräcklig anslutning till tre linjer.

Riksdagen (skrivelse nr 262) fann de framställda anmärkningarna mot 1905 års gymnasium obestridliga. En god och ändamålsenlig gymnasieorganisation kunde icke åvägabringas utan att de bleve i möjligaste mån undanröjda. Riksdagen anslöt sig i överensstämmelse härmed till de i statsrådsprotokollet framkomna strävandena att koncentrera och individualisera studierna på gymnasiet men ansåg departementschefens förslag icke leda så långt som önskvärt vore (s. 83). Kring en kärna av kvalitetsämnen, som vore obligatoriska, borde genom lärjungarnas fria tillval grupperas ämnen, som mera återspeglade de individuella anlagen och kunde ha betydelse för en blivande levnadsbana. Den fasta ämneskärnan borde bestå av ämnen, som ger vederbörande linje dess särskilda karaktär, men ej heller utesluta ämnen, som är av mer personligt utvecklande och allmänbildande karaktär. För att förebygga ämnesträngsel och alltför stor arbetsbelastning och för att i allmänhet vinna den koncentration, som framhållits såsom nödvändig, måste man avsevärt inskränka antalet ämnen (s. 85); närmast tänkte sig riksdagen, att ämnena i de båda differentierade ringarna kunde begränsas till sju. Antalet ämneskombinationer finge dock icke bli alltför stort: tillval borde ej få ske, om därigenom särskild undervisning komme att anordnas för ett alltför ringa antal lärjungar. Olika alternativ kunde tänkas vid genomförandet av de grundprinciper, till vilka riksdagen anslutit sig. Erforderlig utredning borde verkställas genom Kungl. Maj:ts försorg, varefter det finge ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa den ordning, som kunde anses lämplig (s. 87). En organisation av gymnasiet i enlighet med de grunddrag som anförts skulle enligt riksdagens mening kunna giva tillräckligt utrymme åt lärjungarnas personliga önsknings och behov med hänsyn till deras framtida verksamhet och jämväl tillgodose individuella studieintressen, samtidigt som garantier funnes för att de allmänna krav på gymnasieundervisningens omfattning bleve fyllda, vilka med rätta kunde ställas på densamma. Under sådana förhållanden vore det ej erforderligt att anordna särskild nyspråklig linje. En ämneskombination omfattande de tre främmande levande språken kunde åstadkommas genom lärjungarnas tillval och motsvarade reellt en nyspråklig linje.

Den av riksdagen uppdragna gymnasieorganisationen har under årens lopp prövats i ett par former. De första åren fick lärjungarna fritt tillvälja sina ämneskombinationer, men från och med år 1933 begränsades valfriheten till ett antal i läroverksstadgan angivna ämneskombinationer.

Erfarenheterna av det differentierade gymnasiet diskuteras utförligt av *1940 års skolutredning* i dess gymnasiebetänkande (SOU 1947: 34). I viss utsträckning har syftet med reformen vunnits, säger skolutredningen. »Lär-

jungarna i de båda högsta ringarna ha efter reformen kunnat koncentrera sig på ett mindre antal ämnen, en viss fördjupning i studierna har här otvivelaktigt skett, särskilt i vissa ämnen, och arbetsförhållandena i det hela förbättrats. Sätillvida har det år 1927 införda systemet medfört obestridda fördelar.»

»Å andra sidan ha också uppenbara olägenheter framträtt, och differentieringen har icke motsvarat de förväntningar, som knötos till den. Den specialisering, som den innebar, har drivits för långt, och det har visat sig allvarliga brister i de ungas allmänbildning, vilket med skärpa påtalats av universitet och högskolor och andra fackutbildningsanstalter. — — — Icke minst i de ungas språkliga utrustning anse sig dessa ha konstaterat brister. Valet av ämneskombination, som med hänsyn till den starka specialiseringen faktiskt har inneburit ett val av studieriktning och framtida arbetsområde, har måst träffas alltför tidigt. Ej sällan har en viss planlöshet kommit att präglade detta val av ämnen. De olika ämneskombinationerna ha icke varit likvärdiga, ej heller lika med hänsyn till arbetsbördan: somliga ha krävt ett avsevärt mindre antal lektionstimmar än andra och varit avgjort lättare. I alltför många fall har valet därför kommit att ske mera med hänsyn till uppfattningen om ämneskombinationens 'lätthet' och fördelaktighet ur skolarbets- och examenssynpunkt än med hänsyn till det verkliga behovet av förberedande skolutbildning. Ofta ha eleverna vid sitt val även varit försatta i tvångsläge: de ha icke kunnat välja den kombination, som de velat och varav de haft behov, då antalet lärjungar, som önskat tillvälja ämnena i fråga, varit för litet. På grund av dylika omständigheter har differentieringssystemet kommit att i stor utsträckning framtvunga kompletteringar efter studentexamen, vilka varit förenade med stora kostnader för den enskilde och vilka ytterligare förlängt den redan förut långa utbildningstiden.» (S. 222.)

Jag avstår från att återgiva det detaljresonemang, varmed skolutredningen närmare motiverar kritiken, enär de talrika där anförda sifferuppgifterna numera är mer eller mindre föråldrade. I vilken utsträckning det är riktigt, att vissa ur allmänbildningssynpunkt viktiga ämnen blivit tillbakasatta och att studenternas språkliga utbildning genom tillvalssystemet blivit otillfredsställande, kan bedömas av den aktuella statistik, jag i det föregående meddelat (tab. 3 s. 6). Antalet fyllnadsprövningar framgår också av de siffror jag nyss anförat (s. 8). Skolutredningen fann med rätta 1945 års siffror oroväckande höga; de ha nu sjunkit till tredjedelen, varmed givetvis icke är sagt, att de påtalade missförhållandena äro nöjaktigt avhjälpta.

De omständigheter, skolutredningen i sin kritik andragit, åberopas slutligen av utredningen till förmån för en ny organisation med fastare linjer. »Problemet är, hur man med detta system skall kunna vinna den grad av rörlighet, som samtidigt måste anses önskvärd, och kunna bibehålla en rimlig begränsning av antalet samtidigt lästa ämnen för det högsta gymnasieadiet.»

Utredningsarbetet under 1940-talet.

Enligt gällande läroverksstadga skall gymnasiet bibringa lärjungarna en fördjupad och utvidgad allmän medborgerlig bildning; först i andra rummet nämnes dess uppgift att förbereda de fackstudier, som ingå i de ungas yrkesutbildning.

De båda utredningar, som under 1940-talet bearbetade gymnasiet organisationsproblem, har varit ense om att starkt understryka allmänbildningskravet. Enligt 1940 års skolutredning bör gymnasiet ändamål vara »att med arbetsformer, som äro ägnade att utveckla en mogen ungdoms individuella anlag och intressen, meddela en vidgad och fördjupad allmän medborgerlig bildning, lämpad att tjäna som grund för högre utbildning» (s. 191). 1946 års skolkommission accepterar denna målsättning. Termen medborgerlig bildning reserveras dock av kommissionen för den bildning, som varje människa har behov av i sin egenskap av medborgare, och bör sålunda avse den obligatoriska medborgarskolans bildningsinnehåll; kommissionen föreslår, att orden »allmän medborgerlig bildning» ersättes med »allmänbildning» (SOU 1948: 27 s. 266—267).

Den av utredningarna sålunda intagna principståndpunkten utesluter givetvis icke att vid gymnasieorganisationens praktiska utformning skälig hänsyn tages jämväl till dess förutbildningsuppgift. Jag har i det föregående återgivit vissa data rörande de utexaminerade studenternas fördelning på olika utbildningsvägar (tab. 4 s. 9) och hänförde därvid omkring tre fjärdedelar till den grupp, som använder sin studentexamen såsom underlag för fortsatta organiserade studier av ett eller annat slag. Till den egentliga akademiska utbildningen går något mer än halva antalet studenter. De båda utredningarna är ense om att gymnasiet uppgift att förbereda fortsatta studier icke står i någon olöslig konflikt med dess allmänbildande uppgifter.

Skolutredningen refererar några representativa uttalanden av de akademiska kollegierna och sammanfattar dem i följande ord: »De anspråk, som från högskolornas företrädare ställas på gymnasiet, gå i första rummet ej ut på en starkare specialisering inom den ämneskrets, som skall bli föremål för fackstudier, ej heller på ett fördjupande av undervisningen, som föregriper de sedan följande vetenskapliga studierna, utan just på en bredare allmän bildning, som ger vad den med nödvändighet starkt specialiserade högskoleutbildningen icke kan ge.»

Det oaktat kan, framhåller utredningen, vad som för högskolorna är önskvärt överstiga vad som för gymnasiet är möjligt:

»Om de matematisk-naturvetenskapliga sektionerna och de tekniska högskolorna önska, att deras alumner vid studiets början skola utom en god medborgerlig bildning och en allmän humanistisk skolning, innefattande jämväl avsevärd färdighet i modersmålets muntliga och skriftliga behand-

ling, äga både goda förkunskaper i matematik, fysik och kemi och god behärskning av tre främmande språk, så äro dessa önskemål alla helt naturliga och väl grundade; svårigheten är, att de icke alla kunna förverkligas inom ett gymnasium med rimligt antal årsklasser. För en blivande nyfilolog borde en god förutbildning omfatta grundliga studier såväl i de tre moderna språken som i latin och grekiska; en sådan ämneskombination finnes emellertid icke i gymnasiet och lärar icke heller kunna åstadkommas inom en pedagogiskt försvarlig undervisningsplan.» (S. 176—177.)

Om en försiktig avvägning av de skilda intressena sörjer för att specialiseringen för olika högskolestudier icke drives för långt, stöder emellertid gymnasiet bildningsuppgifter varandra. »Det är så långt ifrån att den förberedande kontakt med olika vetenskapsgrenar, som en väl avvägd förutbildning för högskolestudiet innebär, skulle i och för sig utgöra ett för den högre allmänbildningen främmande och hinderligt element, att en sådan tvärtom är till största gagn just för den allmänna orientering i nutidslivet, som är så värdefull för en mera kvalificerad medborgarbildning», anmärker skolutredningen.

Jämväl *skolkommisionen* anser den gamla stridsfrågan, huruvida gymnasiet bör ge allmänbildning eller specialbildning, vara mogen för avskrivning. Gymnasiet bör ge intellektuell skolning, uppodla vissa färdigheter, som är nödvändiga i synnerhet för högre studier, ge en fördjupad orientering i de humanistiska och naturvetenskapliga ämneskretsarna och meddela det förråd av kunskaper och insikter, som är outhärligt för fortsatt utbildning. På samma gång skall gymnasiestudierna genom sin allmänbildande karaktär motverka uppkomsten av en andlig isolering, som i fortsättningen kan göra själva fackarbetet sterilt och medföra sociala risker. Undervisningen på gymnasiet kan därmed ses även som en förberedande yrkesutbildning.

En sådan uppfattning behöver givetvis icke leda till ett gymnasium utan linjeklyvning. Allmänbildningen kan få skiftande innehåll och vara inriktad åt olika håll utan att därför förlora sin karaktär av *allmän* bildning, påpekar kommissionen; den kan och bör vinnas på olika vägar, inom delvis skilda ämneskretsar och med olika metoder.

Att en klyvning av gymnasiet i bildningslinjer är nödvändig ur *utvecklingspsykologisk* synpunkt, betonas i själva verket starkt av båda utredningarna.

Den olika inriktningen av individens anlag och intressen tar sig på gymnasiestadiet synnerligen tydliga uttryck och gör det olämpligt och i många fall till och med omöjligt att låta alla vinna den önskade allmänbildningen på samma väg, med samma metoder, inom samma ämnen, framhåller *skolutredningen*. »Medan den enes förstånd, uppfattningsförmåga och omdöme bäst utvecklas och odlas genom ingående naturiakttagelse, främjas den andres utveckling naturligtast och säkrast genom studiet av historia, språk och andra humanistiska ämnen.»

Liksom skolkommisionen anser skolutredningen, att gymnasiets undervisning skall ge en grundligare orientering i natur- och kulturlivet, än realskolan kan skänka sitt yngre och mindre mogna lärjungeklientel, en större behärskning av främmande språk och andra hjälpmedel att på egen hand tillägna sig kunskap och, icke minst, en vidare syn, ett skärpt sinne för sammanhangen, en viss träning i fördjupat studium och därmed en säkrare förmåga att bilda sig ett självständigt omdöme i skilda ämnen. Därtill kommer icke minst ökade krav på färdigheten att uttrycka sina tankar i tal och skrift.

»Inom denna rymligt tilltagna ram äro starka variationer möjliga», fortsätter skolutredningen. »Den allmänna orienteringen i omvärlden kan naturligtvis vara mera humanistisk eller mera naturvetenskapligt inriktad. Inom kulturvetenskapernas krets kan huvudintresset vändas åt det historiska eller åt det språkliga, språkstudiet i sin tur kan koncentreras på de klassiska eller på de moderna tungomålen, och i senare fallet kan tyngdpunkten förläggas till engelska, franska eller tyska, ja till och med till spanska eller ryska, utan att allmänbildningens idé på något sätt kan sägas vara lämnad ur sikte. På samma sätt kan inom naturvetenskapernas krets anspråken på allmänbildning fullt tillgodoses, även om tonvikten faller starkare på geografin, på biologien, på fysiken eller på kemien.» (S. 172.)

Gemensamt för all gymnasieutbildning måste däremot vara, att den fyller vissa krav på kunskapens kvalitet.

Skolkommisionen finner det likaledes vara en oundgänglig förutsättning för studiernas fruktbarhet, att gymnasiets program anpassas efter lärjungarnas individuella anlag och intressen. Studierna måste främja och icke förkväva de personliga intressena.

»Vilken värdeskapande kraft, som ligger i de personliga intressena, kunde lätt belysas med exempel från andra områden än skolans. Det finnes autodidakter, ofta i oansenlig samhällsställning, som på sitt område gjort vetenskapliga insatser, vilka belönats med de högsta akademiska erkännanden. I ett land som vårt, där så många av de bästa krafterna 'från ett ringa upphov' gått fram till ledande ställningar, är det särskilt vanligt, att intresset för någon sida av samhällslivet blivit utgångspunkten för ett studiearbete i fria former, vilket hämtat sitt material från allt vidare fält och så småningom lett fram till ett aktningsvärt vetande, kombinerat med samhällsinsatser av verklig betydenhet.

Det är i grunden icke mycket annorlunda i skolan. Det gäller där i första hand att skapa de emotionella förutsättningarna för inträngandet i lärostoffet. — — — Fantasien måste lösas och lockas att söka sina föremål även bland det som skolan bjuder. Där detta lyckas, likgiltigt i vilket ämne, har förutsättningarna skapats för utbildningen av ett personligt intresse, som ofta växer vidare av sig självt och i sinom tid till och med kan bli centrum i ett livsverk. Där det misslyckas, är kunskapen en död vara, som måste skrivas ned i värde för varje år som går.» (S. 286—287.)

Det kan dock icke förutsättas, att unga människor i gemen redan vid inträdet i gymnasiet skall vara på det klara med sig själva, sina möjlig-

heter och sina framtidsmål. Gymnasiet har även en yrkesorienterande uppgift. »De unga måste få utrymme att känna sig för i olika riktningar, de måste få möjlighet att pröva håg och intressen, de individuella anlagen måste . . . få tillfälle komma till uttryck i ett arbete, som ger hållpunkter och stöd för yrkesvalet», skriver *skolutredningen*.

Skolkommissionen avvisar alla anspråk på att gymnasiet skall ge direkt yrkesinriktad undervisning men tilldelar liksom skolutredningen gymnasiet yrkesorienterande uppgifter:

»Gymnasiet måste låta de unga pröva sina krafter på skilda intellektuella områden. Så småningom klarnar både intresseinriktningen och arten av lärjungens begåvning, varigenom det blir möjligt att mot gymnasiets slut låta eleven specialinrikta sig. Skolkommissionen måste alltså jakande besvara . . . frågan, huruvida gymnasiet skall vara öppet också för det bredare klientel, som inte fortsätter sin utbildning vid universitet och högskolor.» (S. 269.)

I väsentliga delar är de båda utredningarna således ense om gymnasiets uppgifter ur allmänbildningens, förutbildningens, personlighetsfostrans och yrkesvalets synpunkter. Det är därför rätt naturligt, att de också i fråga om linjedelningsproblemet kan följas åt en god bit på vägen. Båda föreslå, att en tredje gymnasielinje skall inrättas.

En uppdelning av gymnasiet på tre fasta linjer synes oss utgöra den lösning, som motsvarar den fortsatta utbildningens och arbetslivets behov samtidigt som den tar hänsyn till elevernas olika läggning och intresseinriktning och deras utveckling under studietiden, säger *skolutredningen*. »Den råder bot för den nuvarande alltför starka splittringen och möjliggör på samma gång den koncentration och fördjupning av studierna, som allmänt anses som ett önskemål. Med en tredelning kan på högstadiet en viss begränsning ske i antalet samtidigt lästa ämnen i jämförelse med vad som är möjligt vid endast två fasta linjer. I den mån en ytterligare differentiering, låt vara mindre långtgående än den nuvarande, anses av behovet påkallad, ha vi funnit, att den utan större svårighet kan ordnas inom de tre huvudlinjernas ram, och vi föreslå också en viss sådan differentiering.» (S. 230.)

Utredningen söker bilda sig en uppfattning om vilka lärjungegrupper, som kan antagas nyttja den tredje linjen och anger därefter på följande sätt de huvudsakliga krav, som linjen måste uppfylla.

»Linjen får icke bli så heterogen, att samling och koncentration i studiet direkt motverkas eller att den icke riktigt passar någon begåvningsstyp. Den får — — — icke upptaga så mycket elementärt stoff i olika ämnen, att det icke blir möjlighet till fördjupning på någon punkt. Den får slutligen — — — icke bli lättare än de övriga linjerna, så att den icke blir likvärdig med dessa utan systematiskt drar till sig klen begåvade studerande, vilka på denna väg kunna nå en studentexamen, som de annars icke skulle få. Så gott som allmänt har man också varit ense om att majoriteten av eleverna på den tänkta linjen särskilt eftertraktat goda och användbara kunskaper i moderna språk. Det har även för oss framstått som

naturligt, att moderna språk skola få en stark ställning på denna linje. För blivande handelsstuderande eller kontorsfolk av olika kategorier är en sådan anordning uppenbarligen väl tillrättalagd. Men den tillgodoser också önskemål och behov inom vidare kretsar av studerande. Detta utesluter icke, att för vissa av de här ifrågavarande eleverna en breddad och fördjupad utbildning inom något annat ämnesområde med motsvarande begränsning av den språkliga utbildningen skulle vara lämpligare. Särskilt torde detta gälla dem, som planera högskolestudier inom samhällsvetenskapliga och psykologisk-pedagogiska discipliner. För dem vore tvivelsutan en starkt social inriktning av gymnasiestudierna en värdefull förbildning. Även de andra hithörande elevgrupperna äro otvivelaktigt väl be- tjänta med en grundlig orientering i det moderna samhällets förhållanden. Strängt taget gäller detta samtliga studerande, och ett visst vidgat utrymme åt en dylik samhällsorientering är i själva verket önskvärd på samtliga linjer. Detta önskemål ha vi också sökt tillmötesgå, men det är icke möjligt att på latin- och reallinjen med deras ansträngda arbetsordning tillgodose detta önskemål i den utsträckning, som kan genomföras på en linje utan det tidskrävande latinet och utan de likaledes tidskrävande stora matematik-, fysik- och kemikurserna. Vi hålla alltså före, att en grundlig modernspråklig utbildning och en grundlig samhällsorientering äro de mål, som man särskilt bör eftersträva på den nya linjen, så långt möjligt i för- ening men eventuellt även genom viss differentiering inom linjen.» (S. 240—241.)

Skolutredningen föreslår, att den tredje linjen benämnes språklin- jen, men betraktar detta namn som en av praktiska skäl föranledd för- kortning av den i och för sig riktigare beteckningen språklig-sociala linjen. Linjen skulle i de två högsta ringarna förgrena sig i två, av vilka den ena framför allt skulle kännetecknas av ett högt timtal för de moderna språ- ken och den andra bland annat av en starkare ställning för matematiken, medan det för båda karakteristiska bleve den starka betonirgen av det moderna samhällets förhållanden.

Skolkommissionen utgår från att linjedelningen måste beakta de stora intresseområden, som brukar ge sig till känna under gymnasiestudierna.

»De sammanfaller av naturliga skäl med centrala områden inom det nutida kulturlivet. De naturvetenskapliga ämnena med sitt stödämne, matematiken, bildar i den nuvarande skolorganisationen ett sådant natur- ligt intressecentrum, kärnan i den nuvarande reallinjen. De bör även i den blivande organisationen behålla denna ställning. Språken är ett lika natur- ligt intressecentrum, och de bör i det nya gymnasiet behålla sin ställning som latinlinjens karaktärsämnen. Därjämte utpekas emellertid genom ut- vecklingens gång en tredje intressekärna, redan välkänd som sådan för alla dem som på nära håll iakttagit skolungdomens intresseinriktning. Allt tyder på att studiet av samhället, i dess historiska tillblivelse och i dess nuvarande gestalt, i framtiden för allt fler lärjungar kommer att framstå som skolarbetets medelpunkt. På alla linjer bör samhällsstudiet ha en fast och oomtvistlig ställning, men det är blott naturligt att därutöver på en linje — den nya tredje linjen — utrymme bjudes för ett vidgat studium, inom vilket personliga studieintressen bör kunna finna sitt naturliga utlopp

lika väl som i de naturvetenskapliga ämnena eller språken. På varje linje bör linjens karaktärsämnen gå fram med timantal, som är stora nog att möjliggöra ett sunt arbetssätt och en begynnande fördjupning.» (S. 287.)

Enligt skolkommissionens mening bör latinlinjen i den framtida skolorganisationen vara den verkliga språklinjen, de blivande språkmännens och språklärarnas linje, medan den tredje linjen bör peka fram mot aktiva samhällsuppgifter, som kräver en större inlevelse i samhällets utveckling, insikter om dess hjälpkällor och kraftspel och en mera ingående kännedom om det sociala arbetets riktlinjer och mål. Kring det historiskt grundade samhällsstudiet bör linjens övriga ämnen grupperas, så valda, att linjens allmänbildande karaktär kan komma till sin fulla rätt. För denna linje skulle beteckningen sociallinje vara adekvat, om man endast toge hänsyn till studiernas innehåll. Beteckningen kan dock ge felaktiga associationer i den riktningen, att linjen endast skulle förbereda för samhällsstudier. Kommissionen föreslår därför beteckningen den allmänna linjen, motiverad därav, att linjen i viss mån utgör en syntes av de båda övriga linjerna utan dessas speciella betoning.

Gymnasiets linjedelning kan emellertid icke ses som en rent pedagogisk fråga, framhåller kommissionen. Linjedelningen måste även svara mot samhällets behov. Först om det visar sig, att de intressecentra, som delar upp eleverna i olika huvudgrupper, motsvaras av en likartad fördelning av den intellektuella samhällsgruppens yrkesmässiga uppgifter, har man fått ett fast grepp om linjedelningens problem.

Kommissionen finner sig därmed, liksom tidigare skolutredningen, ställd inför uppgiften att bedöma, vilka levnadsbanor som kan ifrågakomma för lärjungar, som väljer den tredje linjen. Kommissionen baserar sina överväganden på en av byråchefen Neymark utarbetad promemoria, som finnes återgiven såväl i kommissionens principbetänkande som i 1950 års skolproposition (nr 70, s. 586—588). Resultatet avviker i vissa delar från skolutredningen. Kommissionen betonar starkare linjens samhällsorienterande uppgifter och anser att dess uppgifter som språklinje i stället kan träda tillbaka.

En av de grupper, som skolutredningen särskilt räknat med, nämligen blivande handelsstuderande och kontorsfolk, har redan sin särskilda skolform i handlingsgymnasiet, där de moderna språken av naturliga skäl intager en framskjuten ställning. En utbyggnad av den merkantila gymnasieorganisationen är enligt kommissionens mening behövlig och har för övrigt under de senare åren på flera orter kommit till stånd som resultat av lokala initiativ. Behovet av förbildning för merkantil yrkesutbildning minskas genom denna utveckling vid de allmänna gymnasierna, och därmed förlorar ett av huvudargumenten för den tredje linjens utformning som ny-språklig linje successivt en del av sin slagkraft, framhåller kommissionen.

En liknande förskjutning i bedömningsgrunderna är en följd av den av skolkommissionen föreslagna och numera i princip beslutade omläggningen

av utbildningen för klasslärarna på folkskolans mellanstadium. Undervisningen vid de blivande lärarhögskolorna skall i stort sett utgå från det kunskapsmått, som brukar inhämtas genom gymnasiestudier. För den stora gruppen av blivande klasslärare passar de nuvarande gymnasielinjerna inte helt. Men ännu mindre skulle en nyspråklig linje passa, konstaterar kommissionen. »Gruppen är talmässigt så stor, at det kan vara berättigat att ta hänsyn till dess intressen vid gymnasieorganisationens omdaning. De blivande klasslärarna behöver förbildning i kristendomskunskap, modersmålet, historia, samhällskunskap, psykologi, geografi, biologi, matematik, fysik, kemi och engelska; de bör liksom andra gymnasister få en god språklig utbildning, men en ensidig inriktning på moderna språk är de inte be- tjänta av.»

En gymnasielinje med koncentration kring samhällsstudiet bör också kunna motse en stigande anslutning av ungdom, som förbereder sig för förvaltningsarbete eller socialt arbete. Åtskilliga torde bli tjänstemän i statlig, kommunal eller enskild förvaltning (ämbetsverken, posten, arbetsförmedlingen; kommunernas drätsel förvaltning, polisen; bank- och försäkringsväsendet, organisationernas förvaltning), en annan grupp funktionärer inom socialvården (kuratorer, barnavårdsmän, socialassistenter, yrkesvägledare, arbetsvårdstjänstemän, föreståndare för barnhem, ålderdomshem, ungdomsvårdsskolor, alkoholistanstalter m. m.). Linjen bör också ligga väl till för dem som syftar till en pol. mag.-examen eller ämnar söka sig en framtid som fackpsykologer. Slutligen torde det vara naturligt, att lärjungarna vid en gymnasielinje med social prägel relativt ofta söka fortsatt utbildning vid socialinstituten, ehuru studentexamen i detta fall icke är en nödvändig grund.

Skälen för att ge den nya linjen nyspråklig karaktär har en gång varit goda nog, medgiver kommissionen, men de har på grund av tidsutvecklingen successivt försvagats, samtidigt som nya behov framträtt, vilka ger sig till känna med sådan styrka, att de måste bli bestämmande för den nya linjens byggnad.

I varje fall har en allmän linje ett klart existensberättigande vid sidan av de båda äldre, även när frågan bedömes med hänsyn till samhällets behov, understryker kommissionen. Ingen av de tre linjerna har fått sig tillmätt en alltför snäv uppgift, de fyller samtliga det grundläggande kravet, att valet av linje inte får innebära ett för tidigt yrkesval. Tillsammans med de fristående tekniska gymnasier och handelsgymnasier täcker dessa linjer, så vitt man för närvarande kan se, tämligen väl de aktuella behoven av gymnasial utbildning.

I fråga om den inre strukturen av gymnasiet bildningslinjer är skillnaden mellan skolutredningens och skolkommissionens förslag mera framträdande.

Skolutredningens förslag innebär, att var och en av de tre linjerna i näst högsta ringen skall klyvas i två: latinlinjen i en helklassisk och en halv-klassisk gren, reallinjen i en matematisk och en biologisk gren och språklinjen, såsom jag redan nämnt, i en nyspråklig och en matematisk gren.

Klyvningen av latinlinjen åsyftar att bereda möjlighet till undervisning i grekiska för det mindretal lärjungar, som har behov av detta ämne. Timmarna skulle tagas på bekostnad av andra språk: tyska och franska. Den allmänna språkutbildningen på den helklassiska linjen kan väntas bli så god, att dessa förluster kunna bäras.

Ytterligare differentieringar av linjen befinnas dock behövliga. Man kan till och med säga, att utredningen gjort en ansats till treklyvning, då lärjungarna på den halvklassiska grenen skulle ha rätt att utbyta tyska mot matematik. I högsta ringen skulle därjämte flertalet av undervisningstimarna i franska efter lärjungarnas fria val kunna utbytas mot biologi med hälsolära.

Klyvningen av reallinjen motsvarar den uppdelning i specialmatematici och biologer, som redan nu i praktiken förekommer (se ovan tab. 2 s. 5). Till den förra gruppen hör framför allt de blivande ingenjörerna av olika slag och till den senare de blivande läkarna, tandläkarna, veterinärerna, farmaceuterna m. fl. Biologerna skulle läsa mindre matematikkurser i de båda högsta ringarna och disponera den sålunda frigjorda tiden för biologi med hälsolära.

Motiven för klyvningen av språklinjen har redan berörts. Även på språklinjen skulle i högsta ringen ytterligare en differentiering förekomma, varvid franska skulle ställas mot biologi. Den föreslagna valfriheten mellan franska och biologi på språklinjen och på latinlinjens halvklassiska gren avsåg att göra dessa linjer mera användbara för blivande folkskollärare.

Antalet samtidigt lästa ämnen skulle i vissa fall ökas. På reallinjen springer antalet läroämnen i de båda högsta ringarna upp till 9 på den matematiska och 10 på den biologiska grenen mot för närvarande normalt 8. Det oaktat har utredningen icke funnit det möjligt att på alla linjerna få med samtliga de ämnen, som ur allmänbildningssynpunkt kunna te sig önskvärda. Utredningen föreslår därför, att s. k. orienteringskurser skall anordnas i ämnen, som icke förekommer eller icke föres fram till studentexamen på vederbörande linje. Dylika kurser föreslås i biologi med hälsolära, fysik och kemi på latinlinjen, i biologi med hälsolära på reallinjens matematiska gren och i biologi med hälsolära och kemi på språklinjen.

En orienteringskurs skulle i regel omfatta en timme i veckan, varunder läraren föredrags- eller samtalsvis skulle genomgå i ämnet centrala frågor utan att egentlig kursläsning skulle förekomma.

»Bredden i framställningen och detaljerna böra härvidlag icke fixeras utan överlåtas åt lärarens omdöme, men tämligen utförliga anvisningar böra ges angående uppgifter, vilka kunna vara lämpliga för dylik behandling och bland vilka läraren kan välja. I det hela gäller det att göra ett för lärjungarnas fattningsförmåga och förkunskaper avpassat urval ur de fullständiga skolkurserna i ämnet, men läraren bör särskilt sträva efter att ge lärjungarna föreställning om de problem, som i respektive ämnen äro aktuella inom den moderna forskningen och den moderna tekniken. Lärjungarna böra lämpligen göra anteckningar under lektionerna. Lärobok i egentlig mening synes i regel icke böra användas vid denna orienterande undervisning, och krav på inhämtande av viss kurs böra icke ställas. Men läraren bör genom samtal förvissa sig om att lärjungarna i det stora hela ha tillgodogjort sig framställningen, och det torde åtminstone ofta visa sig nödvändigt för läraren att vid lektionens början övertyga sig om att det sist genomgångna riktigt uppfattats, för att han med behållning för eleverna skall kunna gå vidare. Likaså kan det vara lämpligt att efter varje huvudmoments behandling göra ett överblickande förhör. En läsebok i ämnet, som står till lärjungarnas förfogande torde vara önskvärd om också icke nödvändig.» (S. 419—420.)

Om ett ämne i en ring endast förekommer i form av en orienteringskurs, skulle vitsord icke ges i ämnet men anteckning göras på betyget, att eleven på ett tillfredsställande respektive icke tillfredsställande sätt deltagit i undervisningen. För lärjungens flyttning och godkännande i examen skulle deltagandet i orienteringskurserna icke spela någon roll.

Skolutredningen är medveten om att den föreslagna organisationen innebär ett uppgivande av vissa anordningar, som tillkommit för att främja en reform av gymnasietts inre arbete, och överväger, huruvida icke inom ramen för den nya organisationen andra åtgärder kunde vidtagas för att effektivt underlätta strävandena att individualisera undervisningen och befordra lärjungarnas självverksamhet. Utredningen ser en utväg i vissa förstärkningsanordningar i gymnasietts två högsta ringar. En normal klassavdelning skulle delas i två grupper under ett begränsat antal timmar, i regel 6—10 per vecka.

»Vid den delade undervisningen böra individuellt arbete och grupparbete få stort utrymme. Enskilda duktiga lärjungar böra kunna få arbeta i hemmet, i bibliotek, på laboratorium o. s. v. Om läraren vill använda en sådan timme för genomgång av något, vari hela gruppen enligt hans mening bör deltaga, bör sådan permitterad lärjunge givetvis dock närvara vid lektionen.

I ämnen med laborativt arbete användas huvudsakligen de delade timmarna härtill. Men även för andra arbetsuppgifter, exempelvis problembehandling, bör beredas plats under dessa lektioner. I alla ämnen, där sådan gruppundervisning förekommer, bör gruppundervisningen kunna användas till övningsarbeten av olika slag, mer eller mindre självständiga skriftliga arbeten, förklarande återblickar och mera detaljerad behandling av vissa kursmoment, samtal och förhör på längre uppgifter.» (S. 414.)

Kostnadsökningen för genomförandet av dessa förstärkningsanordningar beräknades av skolutredningen på grundval av lärjungeantalet och löneförhållandena år 1946 till mellan en och en halv och två miljoner kronor årligen, och ökningen i lärarbehovet uppskattades till 135 lärare.

Skolutredningens förslag har enligt *skolkommissionens* mening uppenbara brister. »Mest iögonfallande är, att det 'fasta' linjesystemet i själva verket upplösts. Såvitt skolkommissionen kunnat finna, är förgreningarnas antal inte mindre än tio. Trots detta är ämnesträngseln, speciellt på högstadiet, alltför stor. Den medför bristande koncentration, i alltför hög utsträckning har utredningen måst tillgripa årskurser om en veckotimme, och utvägen att låta ett ämne upphöra och efter ett år återkomma har för ofta måst användas.»

»Det är på detta område mycket lätt att kritisera», slutar kommissionen; »frågan är, om uppgiften, sådan skolutredningen fattat den, över huvud är lösbar.»

För egen del laborerar skolkommissionen med två skilda gymnasiekonstruktioner, ett system med *f a s t a l i n j e r*, som närmare ansluter sig till gymnasiets traditionella organisation, och ett system med *h o r i s o n t e l l k l y v n i n g*, som i första hand torde taga sikte på förhållandena vid genomfört enhetsskolesystem.

Det förra förslaget har utarbetats inom skolkommissionens gymnasie-delegation och grundar sig på en av rektorn *Axel Nordhult* uppgjord timplan. Nordhult tänker sig samma tre linjer, som skolkommissionen stannat för. Den första linjedelningen skulle inträffa vid början av tionde skolåret, då en treårig reallinje bryter sig ut ur den gemensamma stammen. Påföljande år klyver sig stammen ytterligare i latinlinje och allmän linje. Inom latinlinjen kan den som så önskar läsa grekiska men måste givetvis då avstå från viss undervisning i andra ämnen.

Avsikten har varit att utröna, huru långt det över huvud taget är möjligt att konstruera en hållbar timplan med tre och endast tre »fasta och obrutna» linjer. Reallinjen och den allmänna linjen saknar i överensstämmelse härmed helt differentieringar och motsvarar alltså till fullo det uppställda villkoret. Latinlinjen gör det icke alldeles; en enhetlig latinlinje torde i våra dagar icke kunna åstadkommas utan att grekiskan skjutes över till högskolestadiet.

Förslaget utmärkes av en relativt stark ämneskoncentration. På varje linje avslutas flera ämnen i näst högsta eller lägre ring: i andra fall nedlägges ett ämne temporärt för att efter ett par år åter upptagas på schemat. Antalet samtidigt lästa ämnen är i klass 10 (motsvarande ring I³) 10 på reallinjen och i övrigt 8. I högsta ringen är antalet samtidigt lästa ämnen genomgående 7.

Kommissionen finner Nordhults förslag överlägset skolutredningens:

»Systemet med fasta linjer har kunnat hållas, vilket underlättar elevernas linjeval och minskar behovet av kompletteringar. Universitet och högskolor kan anknyta sin undervisning till gymnasiets linjer i medvetandet om att studenterna från en och samma linje har en bestämd studiegång bakom sig utan luckor. Det successivt sjunkande antalet läroämnen medger en successiv övergång till friare studieformer och personlig fördjupning. Inga ämnen avbryts i förtid av vissa elevgrupper (såsom i stor utsträckning måste ske inom det nuvarande gymnasiet och även i viss mån i den av skolutredningen föreslagna organisationen); samtliga ämnen får en naturlig avslutning.» (S. 298.)

Kommissionen framför vissa detaljmärkningar mot timplanen men förmenar dock, att förslaget efter bearbetning bör kunna bli »den bästa principlösning som hittills framkommit i fråga om gymnasiets organisation enligt principen fasta linjer». Att det inte är fullgott, beror enligt kommissionen på att det är omöjligt att finna en helt tillfredsställande lösning på problemet att skapa ett gymnasium med tre fasta linjer.

Skolkommissionens alternativ med horisontell klyvning av gymnasiet innebär, att en avgångsetapp skulle införas efter elfte skolåret och att den tolfte klassen (motsvarande nuvarande högsta ringen) skulle givas en speciell karaktär. De allmänbildande ämnena skulle på bred front föras upp till fogen mellan de båda högsta ringarna. I näst högsta ringen skulle kurserna avslutas och avrundas. De lärjungar, som icke ämnar fullfölja studierna vid högre fackutbildningsanstalter, skulle kunna gå ut i det praktiska livet efter denna ring. De skulle då ha förvärvat en kompetens, för vilken kommissionen föreslår benämningen studentexamen; den skulle icke berättiga till universitetsstudier men innebära, att innehavaren har erhållit en allmänbildningsgrund av gymnasial art.

De övriga lärjungarna skulle tillbringa ännu ett år i gymnasiet, det tolfte skolåret, »collegeåret». Detta skulle vara ett mognadsår, avsett att ge överblick över någon del av bildningsfältet, och på samma gång ett specialistår, där arbetet koncentreras på ett begränsat antal ämnen. Studierna under tolfte året skulle krönas med en verklig examen, dimissionsexamen. Denna skulle ge behörighet till akademiska studier.

Arbetet i studentklassen skildras rätt utförligt av skolkommissionen. Varje lärjunge bör ha ett studieprogram, upptagande

1) ett bildningsämne, ägnat att motverka en ensidig inriktning på fackstudier,

2) högst tre språkämnen, i vilka studierna dock i stor utsträckning skulle utformas så, att lärjungen läser litteratur berörande de andra ämnen han studerar, och

3) vanligen tre fackämnen, fritt valda utifrån lärjungens egna intressen eller med hänsyn till den kommande levnadsbanan.

Härutöver skulle lärjungarna i studentklassen ha rätt att med rektors och klasskonferensens medgivande tillvälja vissa fristående kurser, exem-

pelvis i stilistik, terminologiskt latin, konsthistoria m. m. Därjämte borde varje lärjunge ha rätt att som fritt tilläggsämne upptaga ett av ämnena teckning, musik och slöjd.

Kommissionen anger på följande sätt vad den velat vinna med den horisontella klyvningen:

»Dess största fördel är den möjlighet den ger till en lösning av differentieringsproblemet inom linjerna: en stark specialisering av studierna i studentklassen kan förenas med en bred allmänbildning, som inte för någon lärjungekategori lämnar kurser oavslutade. Genom den föreslagna organisationen möjliggöres en boskillnad mellan de lärjungar, som ämnar gå vidare till högre studier, och dem, som nöjer sig med gymnasiets allmänbildning som grund för sin yrkesverksamhet eller för sin mer speciella yrkesutbildning. De sistnämnda kan gå ut i livet med ett års tidsvinst utan att ha förlorat något för dem värdefullt. De förstnämnda åter får genom den starka ämnesbegränsningen under college-året möjlighet till personlig fördjupning av studiet och till intressebetonat arbete, varigenom mognadsprocessen gynnas. Studentklassen bildar slutligen en naturlig övergång till universitetsbetonade studier.» (S. 311—312.)

Den översikt, jag givit av 1940-talets reformprojekt, har ådagalagt, att — trots vittgående överensstämmelser i de grundläggande synpunkterna — mycket avsevärda meningsskiljaktigheter har kunnat uppstå i fråga om gymnasieorganisationens praktiska utformning. Detta är enligt min mening på intet sätt överraskande. Jämföres att börja med det nuvarande gymnasiet, det av skolutredningen föreslagna och den inom skolkommisionen diskuterade organisationen med fasta linjer, så synes mig dessa lösningar av gymnasieproblemet representera olika ståndpunktstaganden vid en avvägning, där vinsterna av rörlighet och förenkling ställes mot varandra. I sitt år 1949 avgivna utlåtande i skolfrågan (SOU 1949: 35) anför *skolöverstyrelsen* härom följande:

»När riksdagen år 1927 konstaterade, att den kulturella utvecklingen ej kunde åtnöjas med det dåvarande tvålinjesystemet och att vid utformningen av gymnasiet ökad hänsyn måste tagas såväl till levnadsbanornas mångskiftande krav som till lärjungarnas personliga anlag och intressen, var detta ett i och för sig riktigt och hållbart argument, mot vilket intet annat var att invända, än att dess räckvidd uppenbarligen begränsades av de praktiska motskäl, som i både det allmännas och individens intresse alltid kunna anföras för organisatoriska förenklingar. Riksdagen tvekade, huruvida differentieringen borde omfatta tre eller två år, det finge ankomma på Kungl. Maj:t att efter nödiga utredningar träffa valet. Kungl. Maj:t valde i sinom tid tvåårsalternativet, men vi veta nu, att motskälen ändock underskattades. Pendeln slog ut för långt.

Nu, när differentieringssystemet har praktiserats i 20 år, ligger faran nära, att tvärtom behovet av rörlighet underskattas. Bristerna hos differentieringssystemet äro av konkret natur och repeteras ständigt i vardagens erfarenheter. Förtjänsterna ligga på ett annat plan; man har vant sig vid dem till den grad, att mången glömt att det kan vara annorlunda. Det fin-

nes en risk för att pendeln nu skall slå ut för långt åt andra hållet.» (S. 87—88.)

För sin del är överstyrelsen övertygad om att man gör klokast i att söka ett mellanläge. Överstyrelsen undersöker därför, vilka återverkningar det skulle få, om en allmän linje inkomponerades i det nuvarande gymnasiet utan ändring av dess konstruktionsprinciper. Att linjen i detta fall måste differentieras på högstadiet ligger i sakens natur.

»*Mindre* än två grenar kan icke komma i fråga, om gymnasiet ännu skall kunna göra anspråk på att i någon mån tillämpa ett fritt ämnesval; *mer* än två kunna icke gärna övervägas med hänsyn till den kritik mot tillvalssystemet, som föranlett SK att vid sidan av sitt förslag om ett fritt organiserat college-år lägga fram en gymnasieorganisation med fasta linjer, praktiskt taget utan differentieringar. Inlemmad i det nuvarande gymnasiet skulle den tredje linjen sålunda visa bilden av en i det hela tämligen ospecialiserad linje, som i de två högsta ringarna bjuder särskilda tillvalsmöjligheter för en huvudgrupp av lärjungar med social inriktning och en — troligen rätt stor — minoritetsgrupp med språkliga intressen.» (S. 85.)

Tillkomsten av en sådan linje skulle emellertid omedelbart påverka lärjungeurvalet till de båda andra. Det finnes för närvarande både på real- och latinlinjen lärjungar, som rätteligen hör hemma på en mellanlinje och tillväljer ämnesgrupper, vilka har sitt existensberättigande endast som ersättning för den tredje linje, som ännu saknas. I den mån dessa lärjungar i det nya gymnasiet lyckas träffa det riktiga linjevalet, bör de båda äldre linjerna kunna räkna på en mera intressehomogen lärjungeuppsättning.

»En ökning av antalet linjer måste således automatiskt minska behovet av differentiering inom linjerna. Upprättandet av en tredje linje kan åtföljas av en hyfsning och förenkling av tillvalssystemet. Ett gymnasium med en på högsta stadiet två- eller tredelad latinlinje, en tvågrenad allmän linje och en tvågrenad reallinje skulle vara ett någorlunda adekvat organisatoriskt uttryck för den nya tanke, som med den tredje linjen upptagits i systemet.» (S. 87.)

Redan införandet av en tredje linje skulle således nödvändiggöra mycket genomgripande förändringar i det nuvarande differentieringssystemet.

Skolkommissionens förslag om en horisontell klyvning måste bedömas från helt andra utgångspunkter. Dess förtjänster och svagheter i pedagogiskt avseende hade bedömts på olika sätt under remissgången, men i det hela hade remissvaren gått kommissionen emot, meddelar överstyrelsen. Avgörande vore under sådana omständigheter, huruvida avgångsetappen efter näst högsta ringen komme att fylla något mera avsevärt behov.

Vad man känner om skolungdomens inställning till gymnasiestudiernas längd är i detta avseende icke gynnsamt, påpekar överstyrelsen. De 75 procent, som går till universitet och fackhögskolor, kan icke reflektera på avgångsetappen, de övrigas inställning präglas i mycket stor utsträckning av vad som kräves för att bestå i konkurrensen.

»Möjligen kan dock läget komma att småningom förskjutas, i mån som enhetsskolan växer fram, och te sig väsentligt annorlunda, när den omsider är fullbordad. De framåt drivande krafter, som ständigt ökat tillströmningen till de högre skolornas lågstadium, komma högst sannolikt att i framtiden dirigera nya ungdomsskolor även till gymnasiet. När en gång all ungdom erhåller en nioårig underbyggnad i enhetsskolan, måste man räkna med att icke obetydliga grupper skola ha behov av att stärka sina kunskaper för att uppnå en position framför sina kamrater. Deras undervisning behöver tydligen icke planläggas med hänsyn till högskolestudier. Målet kan sättas lägre, avgångsetappen kan få en funktion att fylla. Möjligen kan jämväl antalet banor, som kräva studentexamen av nuvarande typ, genom systematiska bedömanden något nedbringas. De nuvarande kompetensfordringarna ha ofta fastställts vid en tidpunkt, då efterfrågan på intellektuell arbetskraft var mindre och reserverna till synes outtömliga, så att önskemålen icke behövde så strängt nagelfaras.» (S. 83—84.)

Utsikterna för en prövning av den horisontella klyvningen med gynnsamt resultat redan de närmaste åren är enligt överstyrelsens uppfattning bäst på den allmänna linjen. Just bland de banor, som denna linje förbereder, finns relativt många, som inte förutsätter gymnasiestudier av nuvarande längd. Det är också lättare att åstadkomma en kursavslutning efter näst högsta ringen på denna linje än på de båda andra. Över huvud borde möjligheterna tillvaratagas att inom en nybildning som den allmänna linjen, där tillbakahållande traditioner saknas, bereda plats för prövningen av uppslag, som måhända ännu icke äro till sitt värde allmänt erkända men på ett eller annat sätt särskilt lovande. Vad som därvid visar sig hålla måttet kan på ett senare stadium föras fram till allmän användning inom gymnasieorganisationen. I avseende på antalet studerade ämnen i högsta ringen och formerna för slutexamen borde dock viss enhetlighet eftersträvas, så att slutbetyget i den allmänna uppfattningen skall kunna accepteras som fullt likvärdigt med studentbetyg från övriga linjer.

»Intet hindrar, att ett avgångsbetyg från näst högsta ringen på den allmänna linjen tillerkännes ett visst kompetensvärde», fortsätter överstyrelsen. »Nya banor kunna sedan anknytas till denna avgångsetapp, allteftersom verkställda utredningar giva vid handen att så bör ske. Därigenom förverkligas successivt en central tanke i skolkommissionens förslag, utan att man behöver frukta de risker för bakslag, som vore överhängande, om den horisontella klyvningen omedelbart genomfördes för gymnasiet i dess helhet.» (S. 90.)

Allteftersom enhetsskolesystemet genomföres, måste reformarbetet fortsätta jämväl beträffande gymnasiet. Överstyrelsen särskiljer efter de organisatoriska förutsättningarna tre perioder i detta arbete. Det program jag refererat avser huvudsakligen den första perioden, då gymnasiets grund i stort sett är oförändrad, dess klientel och huvudsakliga studiemål likaså.

»Den andra perioden får sin särprägel av den försöksverksamhet, som är ett naturligt förstadium till enhetsskolans genomförande. De lärjungar,

som passera enhetsskolan på väg till gymnasiet, äro under denna tid relativt få. Det är ännu icke nödvändigt att för deras skull omlägga gymnasieorganisationen i dess helhet, men det ligger vikt uppå, att deras angelägenheter ständigt uppmärksammas, så att de utan onödigt trassel finna sin väg upp genom klasserna, även om detta skulle kräva speciella organisatoriska föranstaltanden. På grund av den begränsade lärartillgången, särskilt på realskolestadiet, kan försöksperioden icke göras alltför kort. Överstyrelsen beräknar — — — att lärarbehovet skall nå maximum läsåret 1958—59 och att den systematiska uppbyggnaden av det nya realskolestadiet kan påbörjas först under åren närmast därefter. Centralskolorna av den nya typen bliva under sådana förhållanden icke gymnasiets huvudleverantörer förrän i mitten av 1960-talet. Vid denna tid börjar alltså den tredje av de perioder, överstyrelsen velat särskilja, den period som kännetecknas av gymnasiets definitiva anpassning till enhetsskolan.» (S. 84.)

För de lärjungar, som övergår till gymnasiestudier efter genomgången enhetsskola, bör särskilda försöksgymnasier upprättas. Läro- gången och arbetsmetoderna inom dessa skolor bör i högre grad än gymnasieorganisationen i övrigt vara präglade av skolkommissionens idéer och reformförslag.

Gymnasiefrågan vid 1950 års riksdag.

I den till 1950 års riksdag avlåtna propositionen angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling (nr 70) tog dåvarande departementschefen, statsrådet *Weijne*, ställning till de föreliggande utredningarna. Efter en redogörelse för utredningsresultaten, som jag i det föregående delvis följt, ställde han reformförslagen mot bakgrunden av de utvecklingsprocesser i samhället, som tagit sig uttryck i den ökade tillströmningen till de högre skolorna och slutligen utmynnat i strävandena att för landets ungdom i dess helhet säkerställa en avsevärt förbättrad utbildning.

Skolkommissionen hade måst göra ett försök att även för gymnasiets del draga ut konsekvenserna av denna samhällsutveckling, framhöll departementschefen. Dess gymnasium måste sammanställas med den planerade enhetsskolan, där åtta år av den grundläggande skolutbildningen skall vara gemensamma för alla; det motsvarade ett progressivt samhälle, där ett stadigt växande behov av kompletterande gymnasial utbildning för mycket skiftande samhällsändamål komme att göra gymnasieutbildningen eftertraktad inom allt vidare ungdomskretsar. De förutsättningar, under vilka våra gymnasier kommer att arbeta, när dessa utvecklingstendenser mognat, kan dock icke på nuvarande stadium otvetydigt preciseras: först när enhetsskolan en gång står färdig, kan större enighet vinnas om hur denna skolas påbyggnader skall se ut.

Räknar man med en fortskridande skolreform, är det heller icke nödvändigt att omedelbart skrida till förverkligandet av ett maximiprogram. Svår-

bedömliga delspörsmål, som förutsätter en viss överblick över en ännu blott påbörjad utveckling, kunde vinna på en förnyad genomarbetning, medan de delar av programmet, som även under nu rådande skolförhållanden skulle bli till gagn för den studerande ungdomen, icke borde undanskjutas. Graden av aktualitet hos de skilda reformprojekten kunde ganska väl avläsas i yttrandena; departementschefen ville som en arbetshypotes acceptera skolöverstyrelsens tidsschema med dess tre perioder: den omedelbart förestående, då praktiskt taget alla i gymnasiet inträdande lärjungar har genomgått den nuvarande realskolan, den därpå närmast följande, då man måste ordna för gymnasiestudier åt lärjungar från de försöksvis inrättade, ännu dock relativt fåtaliga enhetsskolorna, och den tredje, avslutande fasen, då enhetsskolan börjar närma sig sin fullbordan och gymnasiet definitivt måste i sin helhet inorganiseras i enhetsskolesystemet.

Till arbetsuppgifterna under den första perioden räknade Weijne en reform av gymnasiet linjesystem. De båda nuvarande bildningslinjerna hade alltså sitt existensberättigande, men de nya uppgifter, som mötte gymnasiet, kunde icke helt tillgodoses inom den gamla ramen. Jag skall tillåta mig att i det närmaste obeskuret återge det resonemang, varmed min företrädare motiverade sin uppfattning.

Latinet och matematiken har av gammalt varit hörnstenar för de vetenskapliga studierna vid universitet och högskolor och de är det i stor utsträckning fortfarande, framhöll departementschefen inledningsvis. »Studier i teologi, språkvetenskap och historiska ämnen förutsätta insikter i latin, som icke torde kunna sättas nämnvärt lägre än nuvarande pensum i studentexamen, studier i tekniska och naturvetenskapliga ämnen, inklusive större delen av fackhögskolornas ämneskrets, fordra insikter i matematik, som icke alltid kunna begränsas till gymnasiet allmänna kurs. Den från början smala sektor av de akademiska studierna, där ett framgångsrikt arbete är möjligt utan denna solida grund i latin eller matematik har emellertid successivt vidgats. Ett uttryck för denna utveckling är inrättandet av den nuvarande statsvetenskapliga examen; förkunskaper i latin och matematik äro visserligen nyttiga för hithörande studier, men betyg i studentexamen är icke föreskrivet. Liknande torde läget vara inom en annan ämnesgrupp av stigande betydelse för samhällsarbetet, nämligen den psykologisk-pedagogiska.

En motsvarande utveckling på gymnasialstadiet har omöjliggjorts av det hittills härskande tvålinjesystemet. Läget är så mycket mer påfallande som behovet av samhällsorienterande studier utan obligatorisk sammankoppling med omfattande kurser i latin och matematik är särskilt framträdande just för de grupper av gymnasister, som icke tillämnas universitetsstudier. Liksom skolöverstyrelsen anser jag, att den allmänna linje, skolkommissionen föreslagit, svarar mot behov, som icke längre kunna lämnas obeaktade. Gymnasieorganisationen bör därför snarast möjligt utvidgas med en sådan linje. Linjens huvuduppgift måste bliva att giva lärjungarna en mer omfattande och fastare orienterad kunskap om nutidssamhället än som är möjligt åstadkomma inom de nuvarande linjerna med deras i var sin riktning specialiserade studiemål. Den matematikkurs, som kan

inrymmas i linjens studieplan, kan säkerligen icke erhålla samma omfattning som reallinjens nuvarande allmänna kurs, men den bör kunna överstiga latinlinjens, och den bör med avseende på stoffurvalet få sin prägel av linjens uppgifter i övrigt; de delar av matematiken, som äro värdefulla för statistiskt arbete, böra på denna linje betonas, medan det geometriska inslaget bör kunna mycket avsevärt förtunnas. Huruvida jämväl en kurs i latin bör inläggas i den allmänna linjen, måste tills vidare lämnas oavgjort. Ur vissa synpunkter vore det önskvärt att så kunde ske, men schematrymmet är trångt för de många intressen linjen har att tjäna. Först när tim- och kursplaner äro utarbetade, så att latinkursens värde kan vägas mot de studier i andra fack, som den komme att undantränga, är det möjligt att på denna punkt träffa ett avgörande. I övrigt bör linjen mer än de båda andra präglas av uppgiften att meddela ospecialiserad allmänbildning.

Tills vidare synes det mig klokt att stanna med ett trelinjesystem, som vid sidan av latin- och reallinjerna omfattar en allmän linje. Det kan icke vara önskvärt att på ett så tidigt stadium som vid inträdet på gymnasiet ställa lärjungarna inför alltför många alternativ, som för de villrådiga måste öka riskerna för felval. — — —

Att införandet av en allmän linje bör kunna möjliggöra en beskärning av det nuvarande differentieringssystemet, på sätt skolöverstyrelsen i sitt utlåtande har utrett, får väl anses ligga i sakens natur. Även enligt min mening bör tillvalssystemet förenklas, då den allmänna linjen införes, så att varje lärjunge vid inträdet i näst högsta ringen har att träffa ett val mellan två eller allra högst tre studiealternativ i stället för som nu mellan sju eller elva. Det blir även efter en sådan reduktion av differentieringssystemet möjligt att tillgodose de mest trängande differentieringsbehoven. Sedan den allmänna linjen från de båda andra övertagit de lärjungegrupper, som ha valt någon av dessa linjer, endast emedan ingen mellanlinje står till buds, kan sannolikt i båda fallen en enkel gaffelgrening vara tillräcklig, så att latinlinjen i de båda högsta ringarna delar sig i en helklassisk gren och reallinjen i en matematisk och en biologisk gren. I vad mån latinlinjen kan göras användbar även för lärjungar, som måste kunna redovisa kurser i matematik utöver realexamen, bör undersökas vid utarbetandet av undervisningsplanerna, men den för närvarande låga deltagarfrekvensen i ämnet, vilken troligen skulle ytterligare pressas genom införandet av en allmän linje, gör det knappast möjligt att vid latinlinjens omorganisation tillmäta detta ämne större vikt.

Om således de båda nuvarande linjerna icke göras alldeles stela utan bibehålla möjligheten till en viss grovsortering av lärjungarna efter deras intressen och tillämnade levnadsbanor, synes en motsvarande rörelsefrihet böra medgivas även på den allmänna linjen. Vid sidan av linjens relativt ospecialiserade huvudstam bör då i första hand en nyspråklig sidogren övervägas för de båda högsta ringarna. Därigenom skulle en möjlighet till förstärkt språkutbildning öppnas för lärjungarna, vilken torde komma att uppskattas av dem som syfta till kommersiell verksamhet eller eljest räkna med att i framtiden stå i livligare kontakt med de ledande kulturländerna. Det är min förhoppning, att, även om engelskan i överensstämmelse med de båda skolkommittéernas enhälliga förslag göres till gymnasiets huvudspråk, de syftemål, som avses med de olika hit ingivna petitionerna till franskans förman, därigenom åtminstone till någon del skola kunna tillgodoses.

Att språkundervisningen jämväl i övrigt vid den provisoriska gymnasie-reformen bör erhålla en så stark ställning som omständigheterna medgiva, behöver knappast sägas. Av praktiska skäl är det dock uteslutet att bereda fast plats inom läroverksorganisationen för ytterligare upp till fyra främmande språk — ryska, spanska, italienska och finska — utöver de två klassiska och tre moderna främmande språk, som redan finnas där. Man torde i huvudsak nödgas begränsa sig till att medgiva, att vid läroverk, där tillräckligt intresse är till finnandes bland lärjungarna och kompetenta lärare kunna anskaffas, det andra eller tredje främmande språket i de båda högsta ringarna får utbytas mot det språk lärjungarna ästunda och i övrigt erfordrerliga jämkningar i undervisningsplanen för dessa ringar företagas — — —

I likhet med skolöverstyrelsen anser jag en allmän översyn av gymnasiets undervisningsplan påkallad i samband med införandet av den tredje linjen, varvid även de hygieniska önskemål böra beaktas, som föranlett . . . reduktion av realskolans timplan. Jag skulle gärna se, att därvid även en minskning av de samtidigt lästa ämnenas antal kunde åvägbringas i överensstämmelse med tendenserna hos det av skolkommissionen framlagda nordhultska förslaget; i varje fall bör ingen *ökning* ifrågakomma av det antal läroämnen, som nu läsas parallellt i den differentierade delen av latin- och realgymnasierna. Skolöverstyrelsens förslag att redan under provisorietiden ge den allmänna linjen en sådan utformning, att vissa av skolkommissionens idéer där kunna prövas, synes mig i hög grad beaktansvärt; även på de båda andra linjerna böra dock åtgärder vidtagas för att, i den mån så redan nu kan ske, möjliggöra friare studieformer.» (S. 508—511.)

Propositionen behandlades vid riksdagen av särskilt utskott. *Utskottet* fann tiden mogen för inrättandet av en tredje bildningslinje i gymnasiet och var ense med departementschefen jämväl om att det nuvarande differentieringssystemet i samband med införandet av den tredje linjen borde kunna avsevärt förenklas. I fråga om den nya linjens förhållande till de båda äldre anförde utskottet:

»Införandet av en ny linje måste tydligen mer eller mindre påverka tillströmningen till de båda äldre linjerna. Karaktärsämnena för dessa båda linjer — latin för latinlinjen och matematik för reallinjen — ställa ganska avsevärda krav på de studerande. En viss risk för ett ogynnsamt lärjungesurval till den allmänna linjen kan därför tänkas uppstå, om icke kvalitetskraven i lika mån beaktas vid denna linjes konstruktion. Vid en blivande utredning rörande gymnasiets tim- och kursplaner bör därför eftersträvas, att de tre gymnasielinjerna framstå som i olika hänseenden likvärdiga bildningsvägar. De sakkunniga, åt vilka utredningen anförtros, böra vidare uppmärksamma, i vad mån latinlinjens funktionsduglighet på mindre läroverksorter kan komma att äventyras genom införandet av en allmän linje. Liksom departementschefen anser utskottet, att det bör undersökas, huruvida latinlinjen kan göras användbar för lärjungar, som måste kunna redovisa kurser i matematik utöver realexamen.» (Utl. 1 s. 151—153.)

Utskottet hade med anledning av väckta motioner särskilt övervägt franskans ställning. Det praktiska och kulturella värdet av en icke för knappt tilltagen undervisning i detta språk syntes utskottet uppenbart, men utskottet hade icke funnit sig kunna anvisa någon möjlighet att

förstärka franskans ställning inom enhetsskolan. Liksom departementschefen ansåg emellertid utskottet, att vissa möjligheter funnes att ge franskan en bättre ställning på det linjedelade gymnasiet. Utskottet uttalade sin förväntan, att under den fortsatta beredningen av gymnasieorganisationen de utvägar, som stode till buds för att i gymnasiet bereda franskan en starkare ställning, bleve till fullo övervägda. I fråga om undervisningen i r y s k a och s p a n s k a på gymnasiet borde enligt utskottets mening de av departementschefen givna riktlinjerna följas (s. 176—177).

Slutligen förklarade sig utskottet liksom departementschefen anse, att förberedelserna för en mera genomgripande gymnasiereform borde återupptagas, när försöken med enhetsskoleorganisationen nått så långt, att grunden för ett nytt gymnasium kunde anses fixerad (s. 152).

De av riksdagen godkända riktlinjerna för skolväsendets utveckling innehöll under sjunde punkten ett principbeslut om upprättande av en allmän gymnasielinje med organisation i huvudsaklig anslutning till vad av utskottet anförts; i samband med denna reform skulle en revision av differentieringssystemet på gymnasiets högstadium företagas, syftande till att genomföra en fastare studiegång inom varje linje.

Riksdagens beslut anmäldes för Kungl. Maj:t den 6 oktober 1950. Kungl. Maj:t uppdrog därvid åt skolöverstyrelsen att — med beaktande av vad departementschefen och särskilda utskottet anfört — verkställa utredning för genomförande av en provisorisk gymnasiereform, innefattande bland annat upprättandet av en allmän linje och begränsning av differentieringssystemet på högstadiet, ävensom att i samband därmed verkställa en allmän översyn av gymnasiets undervisningsplan.

S k o l ö v e r s t y r e l s e n s p r e l i m i n ä r a o r g a n i s a t i o n s f ö r s l a g.

Inom skolöverstyrelsen utarbetades under loppet av år 1951 en preliminär plan för organisationen av det nya gymnasiet jämte utkast till undervisningsplaner för de särskilda ämnena.

I nära anslutning till den uppfattning, åt vilken statsrådet Weijne givit uttryck i det nyss refererade anförandet till statsrådsprotokollet, upptog överstyrelsens plan tre bildningslinjer, var och en kluven i två grenar på högstadiet.

1. L a t i n l i n j e n skulle i de båda högsta ringarna delas i en h e l k l a s s i s k gren med latin och grekiska och en h a l v k l a s s i s k gren med latin men utan grekiska.

2. R e a l l i n j e n skulle i de båda högsta ringarna omfatta en m a t e m a t i s k gren utan biologi och en b i o l o g i s k gren med biologi vid sidan av en något mindre kurs i matematik.

3. Den allmänna linjen skulle i de båda högsta ringarna omfatta en social gren med undervisning i matematik men utan tyska och en nyspråklig gren med undervisning i tyska och höjda timal i engelska och franska men utan matematik.

Genom uteslutning i övrigt av vissa för vederbörande linje periferiska ämnen kunde antalet samtidigt studerade ämnen begränsas till 8 à 9 i de båda högsta ringarna.

I fråga om den allmänna linjens längd upptog planen två alternativ. Enligt alternativ A skulle den allmänna linjen vara självständig alltifrån gymnasiet början och således liksom de båda andra linjerna vara tre- eller fyraårig. Enligt alternativ B skulle linjen utbrytas först vid övergången till näst högsta ringen och således endast omfatta två år. Dess matematiska gren komme i detta fall att helt anknytas till reallinjen; den nyspråkliga grenen åter kunde mottaga lärjungar från båda de äldre linjerna. En anordning av den allmänna linjen enligt alternativ B avsåg att underlätta samläsning i största möjliga utsträckning och därigenom göra det lättare att införa linjen även vid mindre läroverk.

På grundval av de verkställda utredningarna utarbetades en promemoria, som för yttrande tillställdes rektorsämbetena vid de högre allmänna läroverken och folkskoleseminarierna, åtskilliga lärarsammanslutningar samt Svenska skolläkarföreningen och Målsmännens riksförbund. Därvid förklarade sig överstyrelsen icke ha tagit slutgiltig ståndpunkt till de båda alternativen för den allmänna linjens uppbyggnad och icke heller till detaljerna i tim- och kursplanerna. I början av år 1952 utsändes vidare promemorian jämte en sammanfattning av de dittills inkomna yttrandena till universitetet och åtskilliga fackutbildningsanstalter samt till cheferna för armén, marinen och flygvapnet, sedermera även till arbetsmarknadsstyrelsen. Flertalet av dessa myndigheter begagnade det erbjudna tillfället att ge sin mening till känna.

Då skolöverstyrelsen i sitt definitiva förslag på vissa punkter tagit hänsyn till den i yttrandena framförda kritiken, har dessa i många fall redan förlorat sin aktualitet i detaljerna. Deras tendens kan däremot fortfarande vara av intresse.

Ej sällan betonar remissinstanserna allmänbildningens rangställning som organisationsprincip för gymnasiet. Allmänbildningen är icke blott av betydelse som underlag för kommande specialstudier utan ger också individen större möjlighet att finna sig till rätta i och skapa sig en uppfattning om det samhälle och den värld, där vi skola fylla vår livsuppgift, skriver exempelvis kollegiet vid *högre allmänna läroverket för gossar i Hälsingborg*. En allmänbildning av den art, som gymnasiet kan ge, har de flesta icke tillfälle att skaffa sig efter studentexamen. Ett närmande av de tre föreslagna linjerna till varandra är enligt kollegiets uppfattning på grund härav önskvärd.

Oftare ger dock kollegierna uttryck åt allmänbildningskravet i samband med sin bedömning av skolöverstyrelsens förslag beträffande det ena eller andra läroämnet. Sålunda finner kollegiet i *Örnsköldsvik* realgymnasiets allmänbildande uppgift allvarligt äventyrad av den reduktion i timal, som överstyrelsen tillämnade kursen i kristendomskunskap.

»Enligt förslaget komma stora grupper av gymnasiernas elever att sakna elementär kännedom om väsentliga drag i vår odling. En beskäring av realgymnasiets kurs i kristendomskunskap sådan som den föreslagna finner kollegiet främja en kulturlivets förflackning och motarbeta en humanistisk bildning av den art, som lyckligt kan komplettera en naturvetenskaplig specialisering.»

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen vid universitetet i Lund tänker åter på de naturvetenskapliga ämnenas allmänbildningsvärde:

»Vad sektionen mest fäst sig vid, är att de matematisk-naturvetenskapliga ämnena i Skolöverstyrelsens förslag nästan försvunnit som läroämnen från alla linjer utom reallinjen, där de äro fackämnen. De tyckas icke tillmätas nämnvärt allmänbildningsvärde, trots att den moderna naturvetenskapens landvinningar göra sig gällande i samhällsmedborgarens dagliga liv med stigande intensitet. Med betydligt större varsamhet behandlar Skolöverstyrelsen de historiska allmänbildningsämnena.»

Vad som skall inbegripas i gymnasiet allmänbildande uppgifter beror dock även på arten av den verksamhet, för vilken gymnasiet skall vara en förberedelse. Kollegiet vid *Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg* ser i gymnasiet den gemensamma grunden för de fortsatta studier, som tre fjärdedelar av studenterna underkastar sig, och inskräper från denna utgångspunkt språkstudiernas betydelse på gymnasialstadiet.

»Ett viktigt problem är . . . vad man menar med allmänbildning generellt sett och i synnerhet den grad av dylik bildning, som kan vinnas på gymnasiet. Under alla omständigheter är det för ett litet folk som vårt en för alla specialstudier nödvändig förutsättning, att de stora europeiska kulturspråken få vad dem tillkommer, så att icke den senare fackutbildningen onödigtvis hämmas på grund av svårigheten att komma till rätta med utländsk litteratur inom respektive fackområde. Det är framför allt den allmänbildningsuppgiften som högskolorna med skärpa betona, och här ligger också en av de största svårigheterna vid utarbetandet av kursplaner för våra nuvarande gymnasielinjer.»

Skolöverstyrelsen finner det självfallet, att de tre stora ämnessfärerna, den humanistiska, den naturvetenskapliga och den språkliga tillhör allmänbildningsfältet och utgör centrala partier därinom. Det är likväl icke möjligt att tillmötesgå alla de önskemål, som från olika håll framställes med åberopande av allmänbildningens behov. Vad undervisningen på gymnasialstadiet bör eftersträva är att inom ramen av de av olika faktorer begränsade möjligheterna dels söka ge en sådan syntes av kunskapsmaterialet från dessa områden, som noga tillvaratar kunskapsstoffets bildnings-

värden och som ger en helhetsbild av natur- och kulturlivet, dels låta kunskapsstilläggnandet ske under sådana former, att de befordrar de ungas andliga mognad och växt, deras förmåga av självsyn, eget omdöme och eget arbete.

»Det får . . . aldrig glömmas, att allmänbildningen icke är något en gång för alla fastslaget, att det icke är något bestämt kvantum av kunskaper och färdigheter, som oföränderligt konstituerar detta begrepp, och att den tiden ligger långt tillbaka, då den kunde göras enhetlig och likformig för alla. Det mänskliga vetandet vidgas ständigt. — — — Sovringen . . . urvalet utfaller i icke ringa mån olika alltefter den specialbildning, som olika kategorier av gymnasieungdom behöva förvärva. Själva allmänbildningen måste i viss mån specialiseras, då den skall ställas i specialbildningens tjänst och få sin tyngdpunkt förlagd åt det ena eller andra hållet, och den måste jämväl differentieras med hänsyn till de studerandes individuella intressen och fallenhet.» (S. 23 i den tryckta upplagan av skolöverstyrelsens betänkande.)

Införandet av ett system med tre bildningslinjer accepteras allmänt av remissinstanserna, ofta med direkt positiva uttalanden. Lärarkollegiet vid *karolinska mediko-kirurgiska institutet* konstaterar sålunda helt kort, att skolöverstyrelsens förslag synes väl ägnat att tillgodose de önskemål, som från de högre medicinska undervisningsanstalterna bör ställas på undervisningen i gymnasiet. »Linjeuppdelningen, ämnesvalet och föreslagna skriftliga prov i studentexamen synes sålunda i stort sett vara väl avvägda.»

När tvekan råder om den allmänna linjen, synes detta ofta bottna i farhågor för att latinlinjen icke skall förmå hävda sig vid dess sida. Kollegiet i *Motala* fruktar, att den allmänna linjen skall utvecklas till en »epalinje», som på grund av lägre fordringar utövar en osund dragningskraft. De syften, man velat vinna med den allmänna linjen, skulle bättre nås, om denna linje uteslötes ur programmet och i stället reallinjen differentierades i tre grenar, en matematisk, en biologisk och en geografisk. Den sistnämnda skulle väl lämpa sig för blivande folkskollärare och för det praktiska livets män i allmänhet och sålunda kunna övertaga den allmänna linjens uppgifter.

Skolöverstyrelsen hänvisar gentemot dylika resonemang till att linjen med den konstruktion den fått i varje fall icke kan anses särskilt lätt. »Här rör man sig på ett relativt område, där den individuella svårigheten beror av den individuella fallenheten», säger överstyrelsen. »Alla linjerna komma att bli svårare för vissa elever och om icke lätta så i varje fall lättare för andra. Båda grenarna av den allmänna linjen torde i det hela kunna sägas kräva mera av all-round läggning än övriga linjer.» På samma gång understrekar överstyrelsen riksdagens erinran om vikten av att de tre linjerna i svårighetsgrad göras så likvärdiga som möjligt. Så långt ske kan, måste

det förebyggas, att den allmänna linjens ställning i det allmänna medvetandet försvagas, betonar överstyrelsen.

Gymnasisterna fördelar sig för närvarande med 39 procent på latinlinjen och 61 procent på reallinjen. För att få någon uppfattning om huru valet skulle utfalla, därest även en allmän linje funnes att tillgå, lät överstyrelsen vårterminen 1952 anställa ett fingerat linjeval vid de högre allmänna läroverkens gymnasier. Därvid voterade 27,6 procent av lärjungarna för latinlinjen, 32,4 procent för den allmänna linjen och 40,0 procent för reallinjen. Procenttalen är givetvis ytterst osäkra indikationer för utgången av de verkliga valen i framtiden, men de överensstämmer något så när med vad man skulle vänta på grund av linjernas ställning till levnadsbanorna. Möjligen antyder siffrorna, att dragningskraften hos en mellanlinje nu är något starkare än tidigare har antagits. I och för sig vore detta rätt naturligt, då linjen i sin nu föreslagna konstruktion ger lärjungarna möjlighet att inhämta en rätt omfattande matematikkurs och därigenom torde bli i stånd att bjuda reallinjen en starkare konkurrens än en som språklinje konstruerad mellanlinje.

Jämförelsevis många yttranden diskuterar den allmänna linjens l ä n g d, alltså frågan, huruvida denna linje i enlighet med alternativ A skall vara en alltigenom självständig linje, löpande parallellt med latin- och reallinjen, eller om den i enlighet med alternativ B skall utgrenas först från och med näst högsta ringen, i så fall med omedelbar differentiering i en social och en nyspråklig gren.

Alternativ A har samlat en klar majoritet bland skolmännen. Efterföljande tablå visar de högre allmänna läroverkens, folkskoleseminariernas och lärarorganisationernas ståndpunkter till de båda alternativen, varvid rubriken Kompromiss betecknar uttalanden av sådana instanser, som önskar att möjlighet till båda alternativen skall finnas eller att båda alternativen skall prövas. Åtskilliga gör intet bestämt uttalande.

Antal röster för alternativen.

	Alt. A	Alt. B	Kompromiss	Övriga	Antal yttranden
Högre allmänna läroverk	43	12	7	4	66
Enskilda läroverk	1	1	—	1	3
Folkskoleseminarier	9	1	—	9	19
Lärarorganisationer	5	—	—	8	13
Summa	58	14	7	22	101

Läroverkslärarnas riksförbund anser, att alternativ B endast bör ifrågakomma såsom en nödfallsåtgärd för att möjliggöra linjens upprättande även vid små gymnasier. Lärjungar på latinlinjen skulle inte kunna övergå

till den sociala grenen utan kompletteringar, om den startas i näst högsta ringen, medan lärjungar från reallinjen kunde välja jämväl den nyspråkliga. Den nyspråkliga grenen komme att omfatta dels lärjungar med en tvåårig latinkurs som underlag för arbetet dels lärjungar från reallinjen utan detta stöd. Den tid, som har använts för inlärande av en stympad latinkurs, torde i stor utsträckning få anses bortkastad, och det är knappast troligt, att de som siktar på den allmänna linjen skulle ägna latinstudiet något större intresse. Än mindre skulle den grupp, som kommer från reallinjen, få någon nytta av sin matematikkurs för studierna på den nyspråkliga grenen.

De svårigheter, som skulle uppstå vid latinundervisningen i de nedre ringarna, om undervisningen finge olika mål för olika grupper i klassen, belyses av *Svenska klassikerförbundet*:

»De lärjungar», skriver förbundet, »som skola fortsätta sitt latinstudium, måste på det lägre stadiet grundligt lära sig språkets grammatik, formläran såväl som syntaxen. Utan fasta grammatiska kunskaper blir nämligen läsningen av de latinska författarna, som på det högre stadiet är latinstudiets huvuduppgift, omöjlig. För de lärjungar åter, som komme att övergå till den nyspråkliga linjegrenen, vore icke så mycket kunskap i latinsk grammatik som kännedom om latinets ordförråd av värde för deras vidare studier i de moderna språken, särskilt franskan och engelskan. Men denna kännedom vinnes, som erfarenheten visar, framför allt i samband med en vidgad litteraturläsning, alltså först på ett högre stadium.»

Stockholms samgymnasium, som redan har en allmän linje, förordar bestämt den tidigare utgreningen:

»Den allmänna linjen synes ej kunna bli likvärdig med de två andra linjerna, om den ej blir helt självständig. Ett linjeval redan från och med första ringen skulle nämligen garantera ett jämnare begåvningsurval bland lärjungarna, enär linjevalet då kan förutsättas ske huvudsakligen efter intresseinriktning. En annan fördel med en helt självständig allmän linje är, att färre lärarbyten bleve erforderliga, då i regel klassen kunde få ha samma lärare genom hela gymnasiet, under det att vid en organisation enligt alternativ B i allmänhet en del av klassen skulle behöva byta lärare vid inträdet i näst högsta ringen. Ytterligare en fördel hos den självständiga linjen är, att man på det högre stadiet undgår en åtminstone i vissa fall både besvärlig och tidsödande sammangjutningsprocess, då elever med måhända olika förkunskaper och studievanor skola bilda en klassenhet.»

Även *Målsmännens riksförbund* avstyrker det kortare alternativet. »Alternativ B... synes innebära ett förfuskande av den idé, som ligger bakom skolkommissionens förslag. Det vore olyckligt, om denna linje skulle framstå som en epalinje, avsedd för lärjungar, som misslyckats på andra linjer.»

En klar majoritet för A-alternativet finnes också bland de remissinstanser, som representera avnämarsidan. *Juridiska fakulteten i Uppsala* påpekar, att de gymnasister, som övergår till allmänna linjen efter att ha

tillhört latinlinjen i två år, åtminstone enligt nu gällande bestämmelser bleve nödsakade komplettera latin, innan de som studenter kunde genomföra sina juridiska studier. »Ett på detta sätt stympat latinstudium har föga värde», framhåller fakulteten.

De skäl, som kunna anföras till förmån för alternativ B, sammanfattas åter av kollegiet vid högre allmänna läroverket i *Halmstad* i följande fyra punkter:

1. Vid inträdet i näst högsta ringen bör lärjungarna genom sin större mognad ha avsevärt bättre utsikt att träffa ett något så när rätt val än vid gymnasiestudiernas början.

2. Det förefaller sannolikt, att vid en definitiv tredelning av linjerna redan från och med ring I åtskilliga gymnasister, vilka kunde tyckas ha utpräglad läggning för klassisk-humanistiska ämnen och väl lämpa sig för akademiska studier i sådana, lockas in på allmänlinjen: »det svåra latinet» avskräcker. Om däremot vederbörande först bekantat sig med detta språk under någon tid, väckes måhända intresse för fortsatta latinstudier. Acceptorandets av alt. A synes med andra ord kunna leda till en onödig, och olycklig, flykt från latinlinjen.

3. Den allmänna linjen kommer att frekventeras av åtskilliga lärjungar med fallenhet för historia och språk. Då emellertid dessa ungdomar i och för universitetsstudier i sina resp. ämnen måste ha studentbetyg i latin, torde de vara bäst betjänta med en skolordning, som ger dem åtminstone de grundläggande latinkunskaperna, så att fyllnadsprövning i språket inte behöver bli så betungande.

4. Även rent organisatoriskt — vid den samläsning mellan olika linjegränar som förutsattes i förslaget — synes alt. B erbjuda vissa fördelar framför alt. A.

Uppfattningen att det kortare alternativet vore till mindre avbräck för latinlinjen än det längre, synes dock vara omtvistlig. Andra — och till antalet fler — kollegier ger uttryck åt den motsatta meningen.

Ett grundligt övervägande av de båda alternativens för- och nackdelar göres av *arbetsmarknadsstyrelsen* i dess yttrande. Ur yrkesvalets synvinkel ger styrelsen företräde åt alternativ B, eftersom differentieringen på olika studielinjer och ämneskombinationer inom skolan ur denna synpunkt bör komma så sent som möjligt och eleverna då har möjlighet att senare modifiera linjevalet med hänsyn till ändrade yrkesplaner eller bristande fallenhet för den valda linjens huvudämne(n). Ur yrkesvalets synpunkt finner styrelsen också samläsning vara att föredraga framför en uppdelning av eleverna på specialiserade kurser; eleverna kan då konfronteras med kamrater av helt olika intressen och läggning och på så sätt hålla sig mer allmänintresserade till förmån för den personliga utvecklingen. Å andra sidan finner styrelsen, att alternativ B har avsevärda nackdelar, bland annat att den allmänna linjen i alltför hög grad kan komma att frekventeras av gymnasiets svagare element. Alternativ A är att föredraga såtillvida, som linjen då kan väntas draga till sig väl be-

gåvade elever med planer på yrken, för vilka den skulle ge kompetens, på samma gång som den vore en utväg för ungdom utan speciell läggning för djupare språkstudier eller för högre matematisk-tekniska studier. Det är också troligt, att undervisningen på linjen kan utformas gedignare än enligt alternativ B och linjen därmed få större räckvidd och tyngd på arbetsmarknaden.

När *skolöverstyrelsen* slutligen tar ställning till de argument, varmed diskussion rört sig, sker det med en viss tveksamhet. Dess beslut, som ger det längre alternativet försteget, är likväl enhälligt.

En allmän linje, som förkortats enligt alternativ B, skulle i grund och botten endast innebära en differentiering av de nuvarande linjerna, påpekar överstyrelsen inledningsvis. »Latinlinjen finge från och med näst högsta ringen tre grenar, en helklassisk, en halvklassisk och en språklig gren, och reallinjen finge från samma tidpunkt fyra grenar, en matematisk, en biologisk, en social och en språklig gren, den sistnämnda gemensam med latinlinjen. För en sådan organisation må skäl kunna anföras, men det bleve icke anledning att tala om ersättande av differentieringssystemet med en ny linjedelning med tre fasta linjer.»

En förkortad allmän linje skulle vidare försvåra uppläggningsen av en rationell studieplan. Alternativ B tillmötesgår icke de många gymnasieelever, som ej önskar betunga sig med studium av vare sig latin eller avancerad matematik. Utbildningen bör kunna någorlunda tidigt läggas i så rak linje som möjligt med det avsedda målet. Förvärvandet av specialkunskaper, som i och för sig kan vara av största värde och som är outhärliga på vissa intellektuella arbetsområden, bör icke få upptaga tid för dem, som vill ägna sig åt banor, där dessa kunskaper saknar betydelse.

Detta utesluter icke, framhåller överstyrelsen, att kurserna på de olika linjerna under första året göres så lika som omständigheterna medger. Därigenom underlättas avsevärt både övergången mellan olika linjer och samläsning mellan linjer, där lärjungeantalet gör sådan möjlig.

De andra skäl, som anförts för en alltifrån början självständig allmän linje, har också enligt överstyrelsens mening en betydande bärkraft.

»Överstyrelsen delar deras mening, som hålla före, att elevrekryteringen på linjen med all sannolikhet blir bättre, om linjen väljes efter en förhandsbedömning av den egna läggningen och med tanke på de egna yrkesaspirationerna, dessa må sedan vara mer eller mindre deciderade, än om den väljes av dem, vilka redan se tillbaka på ett fullständigt eller partiellt misslyckande på en annan linje. En övergång i stor omfattning i början av näst högsta ringen av sådana elever till en allmän linje eller till grenar, som representerade vad som avsetts skola bli en allmän linje, skulle mycket ogynnsamt påverka linjens eller dessa grenars anseende, varmed skulle följa misstroende mot linjen (grenarna) från utbildningsanstalter och från sådana offentliga och enskilda företag, som rekrytera personal bland studenterna. De uttalanden, som gjorts av vissa fackutbildningsanstalter i

denna riktning visa, hur stor vikt man fäster vid denna synpunkt och hur angelägen man är att icke via en gymnasielinje med svagt lärjungeklientel få en mindre god rekrytering till utbildningen och till de levnadsbanor, som denna utbildning är avsedd att leda till.

Det är också uppenbart, att undervisningen på en helt självständig linje såtillvida sker under gynnsammare förhållanden, som lärarbytena därigenom begränsas och man undgår nödvändigheten att på nytt behöva sammansvetsa lärjungar från olika håll redan ett eller två år efter det de sammanförts i sina respektive gymnasieavdelningar.» (S. 157.)

Det kan emellertid icke förbises, att den allmänna linjen enligt alternativ A blir dyrare vid de läroverk, där lärjungeantalet icke är större än att varje årsklass kunde inrymmas i två parallella klassavdelningar. I sådana fall kan enligt överstyrelsens mening alternativ B tillgripas i modifierad form. I första rummet bör reallinjen utrustas med en social gren med samma syfte som den allmänna linjens matematiska gren.

»Det vore utan tvivel en styrka för de mindre läroverken att kunna erbjuda även den nya utbildningsvägen, då det annars kan föreligga risk, att elever söka sig från dessa till närliggande större läroverk, som ha alla linjerna. Även om en differentiering av här antytt slag icke kan ge fullt detsamma som hela den allmänna linjen gör, så bör man dock kunna komma studiemålet på denna tillräckligt nära, för att genomgång av på detta sätt differentierad linje skall ge samma behörighet som genomgång av allmän linje. Särskilt övergången från reallinjen till den allmänna linjens sociala gren bör vara lätt att ordna på ett tillfredsställande sätt.» (S. 158.)

Ett förhållandevis stort antal yttranden berör det för linjernas konstruktion grundläggande *f ö r g r e n i n g s p r o b l e m e t*. Vanligen accepteras skolöverstyrelsens förslag i fråga om den *a l l m ä n n a* linjens grenar i princip, uttryckligen eller stillatigande. Det finnes dock remissinstanser, som ifrågasätter den nyspråkliga grenens existensberättigande, och jag bör för några ögonblick dröja vid de argument, som därvid framföres.

»Allmänna gymnasielinjens språkliga gren är icke alls den nyspråkliga linje, som man på sina håll länge önskat och även vid några skolor på olika sätt förverkligat», yttrar kollegiet vid högre allmänna läroverket på *Östermalm*. »På en sådan nyspråklig linje inträder spanska eller ryska i de två högsta ringarna, och fordringarna i de tre huvudspråken ha ställts så höga, att ett *Ba* på övriga linjer motsvarar ett *B* på den nyspråkliga. På den språkliga allmänna linjen kunna sådana fordringar icke upprätthållas.»

Som språklinje är den nyspråkliga grenen avgjort underlägsen latinlinjen, anser kollegiet. Samma tanke utföres av *Svenska klassikersförbundet* på följande sätt:

I likhet med 1946 års skolkommision anser förbundet, att det är latinlinjen, som även i fortsättningen bör vara den egentliga språklinjen, och det vill i detta sammanhang erinra om den starka, ja i själva verket dominerande ställning, som de moderna språkens ämnesgrupper enligt det fram-

lagda förslaget kommer att få i varje fall på den halvklassiska linjen med ett sammanlagt timantal, som på det fyraåriga gymnasiet är nära dubbelt så stort som det för latinlinjen. »Med full rätt kan det sålunda hävdas, att den halvklassiska latinlinjen, till vilken sedan gammalt det stora flertalet av latinlinjens elever söka sig, i sin planerade utformning kommer att bli även en nyspråklig linje och så till vida överlägsen, som den kommer att för sina elever underlätta deras studier i de moderna språken, särskilt engelskan och franskan, genom den betydelsefulla kunskap i latin som den skänker. Förbundet vill därför föreslå, att den nya gymnasielinjen organiseras som en enhetlig allmän-social linje utan någon differentiering på det högre stadiet.»

Humanistiska sektionen i Uppsala ifrågasätter likaledes behovet av den nyspråkliga grenen.

»Visserligen är en god nyspråklig utbildning värdefull för vissa kategorier av . . . studenter, vilka direkt efter studentexamen övergå i förvärvslivet, men de moderna språkens goda ställning på latinlinjen gör det enligt sektionens mening obehövt att konstruera en särskild ej till högre studier ledande gymnasielinje för denna relativt begränsade studentgrupp. Särskilt vill sektionen framhålla faran av att gymnasister med utpräglad håg och fallenhet för studier i moderna språk skulle attraheras av en linje i avsaknad av den latinutbildning, som är nödvändig för universitetsstudier i dessa ämnen. Med hänsyn till vad här anförts, avstyrker sektionen den föreslagna nyspråkliga linjen.»

Reservation mot detta uttalande anmäldes av professorerna *Anderberg, Paulsson* och *Sjöstrand*.

I fråga om den nyspråkliga grenens användbarhet som grund för juridiska studier går meningarna i sär. *Stats- och rättsvetenskapliga fakulteten vid Stockholms högskola* räknar det som en god merit för grenen, att tre moderna språk går upp i studentexamen och anser den med hänsyn till nuvarande dispenspraxis lämplig för dem som önskar avlägga juris kandidatexamen. *Juridiska fakulteten i Uppsala* anser däremot, att den nyspråkliga varianten i skolöverstyrelsens utformning över huvud taget icke kan utan komplettering läggas till grund för några som helst högskolestudier. En reservant, professor *Holmbäck*, erinrar gentemot detta om nuvarande dispenspraxis och framhåller vidare, att gymnasiet måste organiseras även med tanke på levnadsbanor, för vilka akademiska studier ej erfordras.

Skolöverstyrelsen kan efter de ingångna remissvaren konstatera, att det råder en i det närmaste fullständig principiell enighet om upprättandet av den allmänna linjens huvudstam med dess fortsättning i den sociala grenen och att denna bör kunna påräkna tillräcklig lärjungeanslutning. Även den nyspråkliga grenen torde dock kunna vinna ungdomens bevägenhet, anser överstyrelsen. Vid den förut nämnda omröstningen vårterminen 1952 förklarade sig icke mindre än 45 procent av de gymnasister, som skulle ha valt allmänna linjen, föredraga denna linjes nyspråkliga gren; närmast mot-

svarande linjer i Danmark och Norge har mycket god elevanslutning. Vid grupperingen av lärjungarna inom den allmänna linjen torde överhuvud intresseinriktningen ofta bli den avgörande faktorn. Många studerande, manliga och kanske framför allt kvinnliga, är intresserade av och angelägna om att under skoltiden förvärva bästa möjliga insikter i främmande levande språk; icke minst gäller detta gymnasister, som ännu har svävande framtidsplaner. Säkerligen kommer också den nyspråkliga grenen att kunna accepteras av vissa fackutbildningsanstalter.

»Så torde den bliva den lämpligaste för alla slag av kommersiell utbildning, även om en något större och något annorlunda upplagd matematikkurs än den, som kan finna utrymme på grenen, hade varit önskvärd. Grenen kommer dock att innehålla lika mycket matematik som reallinjen och den sociala grenen på stadiet före näst högsta ringen, och en utbyggnad av här genomgångna matematikkurser till överensstämmelse med kurserna på den sociala grenen torde kunna ske förhållandevis lätt. För blivande jurister torde grenen likaså i enlighet med praxis accepteras, trots avsaknaden av latin, på grund av elevernas goda kunskaper i främmande levande språk. Och för många, som icke avse fortsatt utbildning utan från studentexamen gå omedelbart ut i praktisk verksamhet av olika slag, torde den lämpa sig mycket väl. Blivande tjänstemän inom de affärsdrivande verken, framför allt posten och järnvägen, komma att ha stor nytta av den goda nyspråkliga utbildningen.» (S. 141.)

Då det av några högskoleinstanser gjorts gällande, att den språkliga grenen saknar existensberättigande, därför att den icke kan utgöra grund för akademiska studier, anser överstyrelsen, att detta icke i och för sig, även om det vore riktigt, är tillräckligt skäl för att fränkänna grenen berättigande. Inemot en fjärdedel av gymnasiets elever och en än större del av de kvinnliga eleverna synes icke ha för avsikt att fortsätta studier vid universitet eller därmed jämförliga utbildningsanstalter. Det synes ofrånkomligt, att även dessa elevers intressen beaktas och att deras studiegång ordnas så, att den ger den bästa möjliga förbildning för olika slag av praktisk verksamhet. Gymnasiet har visserligen att ge en god förutbildning för vetenskapliga studier vid universitet och högskolor, men detta är icke och kan numera icke vara dess enda uppgift. För övrigt synes det icke ådagalagt, att den nyspråkliga grenen icke kan användas som underlag för vissa universitetsstudier.

Erinringarna mot skolöverstyrelsens organisationsplan för latinlinjen går i motsatt riktning mot de i fråga om den allmänna linjen framställda. Det som begäres är icke en beskärning utan ytterligare förgreningar av linjen.

Den halvklassiska grenen av latinlinjen får anses som huvudstammens naturliga fortsättning. Det synes dock vara en allmän mening, att linjen dessutom behöver den komplettering, som den helklassiska linjen erbjuder. Överstyrelsen själv uttalar sig på denna punkt mycket positivt.

»De båda föregående skolutredningarna ha bägge förordat denna sidogren från latinlinjens huvudstam. Studiet av grekiska och latin är så intimt förbundet, det representerar ett så väsentligt kulturellt behov, och viktiga lärjungegrupper äro i så oavvisligt behov av grundläggande insikter i grekiska, om deras akademiska studier icke skola avsevärt förlängas, att överstyrelsen finner mycket bestämda skäl föreligga för ett inneslutande av grekiskan bland latinlinjens ämnen.» (S. 81.)

Yrkandena om ytterligare differentiering syftar åt två olika håll. Somliga instanser önskar, att en nyspråklig gren skall inympas på latinlinjen, andra en matematisk. I något yttrande påyrkas båda dessa förgreningar.

Anhängarna av en differentiering av latinlinjen i nyspråklig riktning är framför allt att finna bland dem, som avstyrkt eller står tveksamma till en nyspråklig förgrening av den allmänna linjen. Sålunda föreslår *juridiska fakulteten i Uppsala* i sitt nyss citerade utlåtande, att gymnasisterna i högsta ringen på latinlinjen skall kunna nedlägga latinet för att i stället studera moderna språk. »Ett på detta sätt begränsat latinstudium borde vara tillräckligt för dem som vilja ägna sig åt juridiska studier. Vidare kan man ifrågasätta om icke studentexamen på denna variant av latinlinjen — antingen helt utan eller med en mindre komplettering i latin — borde kunna ge behörighet till avläggande av universitetsexamen i de flesta humanistiska ämnen.»

Skolöverstyrelsen har övervägt detta uppslag och medger att det har vissa förtjänster. Det kan dock ifrågasättas, om en sådan studieanordning vore den direkt lämpliga för någon annan studiegrupp än de blivande juristerna; i varje fall skulle den icke väl passa de lärjungegrupper, som tänkts välja den allmänna linjen.

»Den samhällsorientering, som är avsedd att vara en huvudpunkt i den allmänna linjens konstruktion och som tar konkret form i den omfattande historie- och geografiundervisningen, skulle icke komma att ingå i grenen, om den förlades till latinlinjen; för en så grundlig sådan orientering kan det icke beredas utrymme på latinlinjen. Utan att i detta sammanhang ta ståndpunkt till frågan om betydelsen härav måste överstyrelsen sålunda konstatera, att det icke endast i fråga om matematik och naturvetenskaplig orientering blir en skillnad, om grenen förlägges till latinlinjen eller till den allmänna linjen.» (S. 144—145).

Sympatierna för en matematisk differentiering av latinlinjen har rätt stor spridning inom kollegierna. Kollegiet vid *högre allmänna läroverket på Östermalm* talar i detta sammanhang om en »iögonenfallande missunnsamhet mot latinlinjen».

»Om möjlighet att läsa grekiska med sammanlagt 12 veckotimmar kommer att finnas under latinlinjens två sista år, måste det också gå att där förlägga en kurs i matematik på exempelvis 6 veckotimmar. Det synes alltså mycket väl gå för sig att bereda de latinare, som så önska, möjlighet att, liksom hittills, studera matematik under de sista åren, och likaså att ha skrivningar i ämnet. Härigenom tillmötesgår man... önskan att

göra latinlinjen användbar även för lärjungar, som måste ha kunskaper i matematik utöver realexamen.»

Kollegiet i *Karlstad* går längre och vill göra matematiken till obligatoriskt ämne på den halvklassiska linjen i förhoppning om att den mångsidigt användbara halvklassiska linjen av 1905 års modell därigenom skall återupplivas. För den händelse efter förnyade överväganden en sådan anordning fortfarande skulle visa sig ogenomförbar, bör man enligt kollegiets mening åtminstone ordna med möjlighet till frivilligt studium av matematik på latinlinjens högstadium.

Ice mindre än 11 *seminarietkollegier* påpekar, att latinlinjens utformning skulle ytterligare öka behovet av kompletteringar för latinstudenter, som söker inträde vid folkskoleseminarium. Kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Haparanda* räknar åter med att de blivande folkskollärarna i framtiden allmänt skall välja den för dem tillrättalagda allmänna linjen, varför avsaknaden av matematik på latinlinjen icke skulle betyda någon egentlig förlust för latinlinjen.

Flera yttranden från högskolehåll stöder förslaget om en differentiering av latinlinjen åt det matematiska hållet. *Tandläkarhögskolan i Malmö* anser sig mest betjänt med ett allsidigt studentmaterial, som representerar olika begåvningsstyper, och befarar, att urvalet av studenter till högre undervisning i sista hand kan komma att bli lidande på en för stark specialisering.

»Det nya förslaget anvisar en enda linje som rekryteringsbas för högskolan, nämligen reallinjen. Framför allt synes den biologiska grenen därav vara konstruerad med tanke på medicinska och odontologiska studier. Att från den tilltänkta latinlinjen söka sig till tandläkarhögskola måste medföra stora svårigheter och kostnader i form av kompletteringar av för inträde obligatoriska ämnen. Härigenom synes risk förefinnas att en ensidigt specialiserad studentkategori med ganska ringa allmänbildningsintresse och relativt svaga språkkunskaper kommer att rekrytera tandläkarhögskolorna. Hur den s. k. allmänna linjen kommer att fungera undandrar sig kollegiets bedömande.»

Chefen för marinen finner det svårt att bedöma den föreslagna omorganisationens återverkningar på elevrekryteringen vid sjökrigsskolan. Latinlinjen bleve användbar endast för blivande reservintendentsaspiranter. Antalet studenter, som har tillräckligt underlag för inträde på sjö- och kustartilleriofficerslinjerna, torde komma att minska, då elever från den nya latinlinjen icke längre kan mottagas utan kompletteringar. Å andra sidan torde kvaliteten på de sökande från reallinjen komma att höjas genom den föreslagna ämnesutformningen av realgymnasiet.

Till bedömande av förslaget att utrusta latinlinjen med en matematisk gren hänvisar *skolöverstyrelsen* först till vad som är bekant om ämnets ställning på latinlinjen under nuvarande förhållanden. Medan ännu höst-

terminen 1944 de lärjungar, som medtagit matematik såsom tillvalsämne, utgjorde 21,6 procent av totala lärjungeantalet i de ifrågakommande ringarna, hade gruppen höstterminen 1951 gått ned till 10,2 procent (se ovan tab. 2 s. 5). En lika påfallande utveckling konstateras, om även lärjungar med matematik som tilläggsämne tages med; jag har redan anfört viss statistik därom (tab. 3 s. 6). Trots nedgången uppgick dock hela antalet lärjungar med matematik på latinlinjens högstadium höstterminen 1951 till så pass mycket som 21,7 procent. Skulle man även för framtiden kunna räkna med dessa siffror, vore en variant av latinlinjen med matematik i och för sig icke otänkbar.

Det kan emellertid, påpekar överstyrelsen, med stor sannolikhet förutses, att antalet lärjungar på latinlinjen, som önskar läsa matematik, kommer att minska med införandet av en allmän linje, då just denna typ av lärjungar i första hand kan beräknas välja den allmänna linjen. Att genom tillhandahållande av matematik på latinlinjen öka linjens attraktionskraft och söka locka den nämnda gruppen av lärjungar att fortfarande välja latinlinjen och undvika den allmänna linjen, skulle knappast vara att leda lärjungarna till ett riktigt linjeval.

Därmed vill överstyrelsen icke bestrida, att det även i framtiden kan finnas latinare, för vilka en lämpligt avvägd matematikkurs vore välkommen. Men överstyrelsen betvivlar att denna grupp blir tillräckligt stor. Efter tillkomsten av den allmänna linjen skulle enskilda lärjungars önskemål att få läsa matematik vida oftare än nu stranda på bestämmelsen om visst minimiantal lärjungar, och latinlinjens möjlighet att erbjuda matematik komme då alltför ofta att visa sig vara en falsk skylt.

»Frågan om upptagande av matematik på latinlinjens schema har därför i det trelinjiga gymnasiet enligt överstyrelsens mening icke den räckvidd, som man skulle kunna förmoda och som man på några håll har velat göra gällande. Närmast skulle det vara med hänsyn till önskvärldheten av bredaste möjliga rekryteringsbas för de blivande folk- och mellanskollärarna, som ett matematikalternativ på latinlinjen kunde övervägas. Men dessa yrkesaspiranter behöva även övriga naturvetenskapliga ämnen, och att infoga även fysik och kemi i latinlinjens undervisningsplan skulle icke kunna ske utan ett sönderbrytande av det fasta systemet och en återgång till den differentiering, som man allmänt velat komma ifrån.» (S. 83.)

Slutligen får det icke förbises — och överstyrelsen fäster stor vikt vid detta förhållande — att tillgången på lärare i matematik och närliggande ämnen för närvarande och sannolikt för en avsevärd tid framåt är ytterst knapp. Icke minst torde det komma att visa sig svårt att under åtskilliga år framåt fylla behovet av kvalificerade matematiklärare för realgymnasiet. Det synes då icke förenligt med en god hushållning med de förefintliga lärarkrafterna att taga dessa i anspråk för undervisning av så små lärjungekontingenter, som det i regel bleve fråga om på latingymnasiet.

Av här anförda skäl har överstyrelsen ännu en gång stannat för att,

i varje fall tills vidare, icke föreslå upptagande av någon differentieringsmöjlighet med matematik på latinlinjen.

Vad slutligen beträffar klyvningen av reallinjens högstadium, så accepteras denna allmänt av läroverkens och seminariernas kollegier och av lärarorganisationerna. Kritiken kommer huvudsakligen från den grupp av högskolor, som har biologiskt betonade arbetsuppgifter och därvid behöver en relativt fyllig matematikkurs som arbetsredskap.

Kollegiet vid *veterinärhögskolan* är sålunda av den bestämda uppfattningen, att de fyra naturvetenskapliga ämnena biologi, matematik, fysik och kemi är så intimt sammanflätade med varandra, att de bör bilda en sammanhörande ämnesgrupp inom gymnasiet. Uppdelningen i en biologisk och en matematisk gren kan följaktligen icke av kollegiet förordas.

Mejeriavdelningskollegiet i Alnarp ställer sig tveksamt till klyvningen av reallinjen:

»För de mejeristuderande äro visserligen matematik, fysik och kemi viktiga ämnen, men kunskap i biologi är också betydelsefull. Man behöver här endast påpeka vikten av biologien, när det gäller exempelvis husdjurslära, mjölkproduktion samt de mikrobiologiska processer, som ha fundamental betydelse för mjölken och mejeriprodukternas kvalitet. För de mejeristuderande är det därför lämpligare med en icke differentierad reallinje.»

Ingendera grenen uppfyller de villkor, som uppställas för *farmaceutiska institutets* A-linje, vilken leder till apotekarexamen.

»Lämpligast torde realgymnasiets matematiska gren vara», säger lärarkollegiet, »men denna gren lider av svagheten att sakna biologi i de båda högsta ringarna. Realgymnasiets biologiska gren åter rymmer en matematikkurs, som är otillräcklig som underlag för apotekarstudier, åtminstone vad trigonometrien beträffar. Därest icke ökad matematikundervisning kan ordnas på den biologiska grenen, får lärarkollegiet därför påyrka, att ämnet biologi beredes plats på schemat för realgymnasiets matematiska gren. För att undvika att ett för stort antal veckotimmar därvid erhålles, lär det bli nödvändigt att samtidigt minska timantalet i något annat ämne eller att låta något ämne helt utgå.»

I samma läge befinner sig *lantbrukshögskolan*. Matematikens ställning på realgymnasiets biologiska gren måste väsentligt stärkas, om ämnet skall motsvara lantbrukshögskolans behov, eller också måste biologi läsas även på den matematiska grenen. Den senare lösningen förefaller mest tilltalande.

»Biologi är ett ämne av synnerligen stort allmänbildningsvärde och torde vara det ämne, som är mest lämpat att på ett med hänsyn till intressedifferentieringen naturligt sätt vidga de mera matematiskt inriktade elevernas allmänbildning och anknytningar till andra områden», påpekar lärarkollegiet.

Olika antydningar ges i yttrandena, huru utrymme skall beredas för den breddade matematisk-naturvetenskapliga utbildning, de finner önsk-

värd. Lärarkollegiet vid *lantbrukshögskolan*, som av hygieniska skäl dessutom vill nedbringa antalet obligatoriska timmar, förordar att kristendoms-kunskap, filosofi och franska samt under alla omständigheter musikteori göres frivilliga på realgymnasiets högstadium.

Ett sådant yrkande går dock stick i stäv mot den allmänna meningen inom de högre skolornas kollegier. Icke mindre än 36 läroverks- och 8 seminariekollegier har tvärtom uttalat sig för en förstärkning av allmänbildningen på reallinjen. Ståndpunkten motiveras av kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Karlstad* med följande ord:

»I en tid av tilltagande våldsmentalitet, är det av vikt att ge inte minst blivande specialister på maskiner, vapen, människans kroppsliga funktioner bredast möjliga orientering i livsåskådnings- och samlevnadsproblem. Bristande religiös och politisk kunskap medför allvarliga faror i en tid, då skilda totalitära ideologier visa sig smittsamma. — — — Skolans främsta mål är personlighetsdaning.»

Ett par kollegier anmäler dock betänksamhet beträffande de praktiska slutsatserna av sådana resonemang: en försvagning av reallinjens karaktärsämnen kunde leda till att de utpräglade realbegåvningarna vände sig till andra läroanstalter, främst de tekniska gymnasierna. Sålunda skriver kollegiet vid *högre realläroverket på Norrmalm*:

»Den åsikten göres emellanåt gällande, att de naturvetenskapliga fackämnena på reallinjen i viss utsträckning borde få vika för en bredare allmänskulturell orientering genom studium av de humanistiska orienteringsämnena och de moderna språken. Kollegiet vill framhålla, att en icke önskvärd följd av en sådan utformning av det naturvetenskapliga studiet på reallinjen kunde tänkas bli, att studerande ungdom med intresse åt naturvetenskapligt håll i större utsträckning än hittills skulle söka sig till bland annat de tekniska läroverken, där de tekniskt-naturvetenskapliga ämnena helt dominera. Kollegiet framhåller därför vikten av att realgymnasiet utformas så att det främst ger en allmän naturvetenskaplig orientering.»

Svårigheten att anknyta undervisningen vid de citerade fackhögskolorna till läroverkens reallinje är icke ny och icke säregen för det nu diskuterade organisationsförslaget. Alltsedan år 1933 har det varit omöjligt att på realgymnasiet sammanställa en så stor kurs i matematik, som vissa av dessa fackutbildningsanstalter behöver, med studier i biologi utan att öka ut studieprogrammet genom upptagande av tilläggsämne. Man får alltid vara beredd på att svårigheter av detta slag kan uppstå på några av de många utbildningsvägarna, påpekar *skolöverstyrelsen*; det finnes i sådana fall ingen annan utväg för aspiranten än att inhämta kunskaperna i annan ordning. »Denna utväg lär få tillgripas även i dessa fall, i den mån det icke blir möjligt att i skolan förena de båda ämnena. Det förefaller, som om den matematiska grenen vore den mest lämpade för de yrkesaspiranter, varom här är fråga, då man på vissa håll synes vara beredd att medelst propedeutiska kurser själv ombesörja utfyllandet av kunskapsbristerna i biologi», säger överstyrelsen.

För sin del anser överstyrelsen skälen för en förgrening även av real-linjen vara de tyngst vägande.

»Redan elevernas intresseinriktning pekar med stor tydlighet hän på förefintligheten av två kategorier: den mera maskinellt inriktade, som siktar mot ingenjörslinjen och liknande verksamhetsområden, den andra mot naturen eller det mänskliga orienterade och icke sällan mindre matematikintresserade, för vilken de biologiska och medicinska studierna utöva den stora lockelsen. Visserligen äro dessa arter av begåvningar ofta förenade, men de äro det långtifrån alltid, och skillnaderna i läggning och intresse hos de båda typerna kunna gå vitt isär. Denna tydliga åtskillnad i intresseinriktning finner överstyrelsen alltså i sig själv motivera en klyvning på det högre stadiet: det bör bli tillräckliga tillfällen även för biologerna att pröva sina anlag. Dessa senare ha i många, säkerligen i flertalet fall icke behov av den större matematikkursen; en mycket stor del av matematikerna ha å sin sida icke heller ur förutbildningssynpunkt behov av en specialiserad biologikurs. Detta kan väl även anses framgå därav, att de tekniska gymnasierna icke synas ägna någon upmärksamhet åt biologien.

Därtill kommer, att om den större matematik- och den specialiserade biologikursen skola förenas och få önskvärd omfattning, detta måste gå ut över allmänbildningen och framtvunga en ytterligare beskärning av denna. Att eleverna icke skulle vara betjänta av en sådan nedskärning, framgår av uttalanden icke blott från läroverkshåll och från seminarier utan även från högskolemyndigheter, där man är angelägen om en väl upprätthållen nivå i fråga om både humanistisk allmänorientering och framför allt språklig utbildning.» (S. 112.)

Skolöverstyrelsens definitiva organisationsförslag.

Av det sagda framgår, att skolöverstyrelsen ansett sig kunna gentemot kritiken upprätthålla huvudlinjerna av sitt ursprungliga förslag, vilket till sin stomme överensstämmer med det av departementschefen i 1950 års skolproposition skisserade provisoriska gymnasiet. Remissinstanserna har icke begränsat sig till att diskutera dessa reformens huvuddrag; deras yttranden berör mer eller mindre ingående ett stort antal detaljfrågor, till vilka Kungl. Maj:t senare torde få taga ställning. Det kan vara intressant att följa den skolämnenas dragkamp, som avtecknar sig i remissvaren, men det skulle föra alldeles för långt, om jag försökte ge någon uttömmande redogörelse för de många tvistefrågorna, stora och små. Jag måste vid detta tillfälle nöja mig med att beröra ett fåtal punkter, som tilldragit sig en mera allmän upmärksamhet. På ett par av dessa skiljer sig överstyrelsens slutliga resultat från det preliminära.

I det första utkastet hade överstyrelsen sökt nedbringa antalet samtidigt studerade ämnen på den allmänna linjen genom att utesluta ämnena fysik och kemi på högstadiet så när som på ett par kortare orienteringskurser. I många remissvar anses detta vara en för snäv begränsning av

linjens program. Yrkanden har framkommit om att ämnena latin, fysik och kemi skall upptagas på linjens timplan.

I särskild skrivelse till skolöverstyrelsen har *juristutbildningssakkunniga* angivit de krav, som de juridiska universitetsstudierna ställer på gymnasiet. De sakkunniga anmärker inledningsvis, att kunskaper i latin obetingat är till stor nytta för juridiska studier men att det ej kan göras gällande, att de är alldeles nödvändiga för detta ändamål. Huvudregeln måste likväl vara, att de blivande juristerna under skoltiden inhämtar vissa kunskaper i ämnet. I och för sig är kunskaper i latin av den omfattning, som meddelas på latingymnasiet, givetvis att föredraga. Man måste dock räkna med att även åtskilliga studenter från allmångymnasiet kommer att ägna sig åt juridiska studier. Beträffande de krav, som för detta fall bör uppställas, gör de sakkunniga följande uttalande:

»En ettårig latinkurs, som är identisk med latinlinjens första årskurs och sålunda får antagas i främsta rummet bliva utformad som en förberedelse till fortsatta mera grundliga studier, kan ej anses fylla sin uppgift för blivande juris studerande. Dessa böra främst erhålla ett möjligast omfattande ordförråd och i fråga härom bör undervisningen framför allt inriktas på att meddela sådana insikter i terminologiskt latin, som främdeles skulle bliva av omedelbar nytta vid bland annat juridiska och i någon mån samhällsvetenskapliga universitetsstudier. Härför är det angeläget, att latinstudierna fullföljas ända till avgången från läroverket eller så nära denna tidpunkt som möjligt. Önskvärt synes därför vara, att på den allmänna linjen antingen ämnet latin erhåller en från latinlinjens kurs helt självständig kurs med ett mindre timantal under flera år eller ock, om det anses oundgängligt att första årets kurs är gemensam för de båda linjerna, att denna påbygges med en speciell kurs av mindre omfattning under följande år. På sådant sätt förvärvade latinkunskaper synas utgöra en tillfredsställande förutsättning för juridiska studier. Därest den allmänna linjen däremot komme att upptaga alltför litet latin eller helt sakna detta ämne, torde det ej kunna undvikas att för dem, som efter studentexamen ämna påbörja juridiska studier, kräva en särskild kurs i terminologiskt latin.»

Om det stora flertalet juris studerande under gymnasietiden erhåller tillräckliga kunskaper i latin, är det enligt de sakkunnigas mening icke erforderligt att kräva några latinstudier av det mindretal, som har avlagt studentexamen på reallinjen och där förvärvat vissa andra insikter, som icke är utan värde för juridiska studier.

Representanterna för de samhällsvetenskapliga ämnena inom humanistiska sektionen i Lund har gjort ett gemensamt uttalande rörande den allmänna linjen som bas för samhällsvetenskapliga studier. Behovet av förkunskaper i matematik för dylika studier är i vissa fall så framträdande, att studenter från den allmänna linjen och från reallinjens biologiska gren kan bli nödsakade komplettera sina matematiska kunskaper. Även de kunskaper i fysik och kemi, som meddelas på reallinjen, har

ett icke obetydligt allmänbildningsvärde som underlag för bedömningen av åtskilliga problem inom den enskilda och även inom den allmänna företagsverksamheten samt för studier i kulturgeografi. Å andra sidan är givetvis den större kursen i historia med samhällslära på allmänna linjen också värdefull för fortsatta samhällsvetenskapliga studier. Som grund för samhällsvetenskapliga studier synes dock reallinjen ofta erbjuda fördelar framför den allmänna linjen i dess utformning enligt överstyrelsens promemoria.

Att ämnena fysik och kemi uteslutits på den allmänna linjens högsta stadium, har föranlett en gensaga från *föreningen för matematisk-naturvetenskaplig undervisning*, vilken anser, att dessa ämnen på en linje, som speciellt skall tillgodose kravet på god högre allmänbildning, bör erhålla en lika stark ställning som de humanistiska orienteringsämnena.

»En god naturvetenskaplig allmänbildning är av största värde inte endast för dem som behöver fackkunskaper i dessa ämnen utan för var och en som ägnar sig åt praktisk verksamhet. Därtill kommer att den allmänna linjen är avsedd att utgöra en grund för den stora grupp, . . . som vid lärarhögskolor (seminarier) kommer att utbilda sig till klasslärare vid mellanskolan. För dem är inte bara en bättre utbildning i naturvetenskapliga ämnen, än den realskolan ger, önskvärd utan nödvändig.»

Folkskoleseminariernas kollegier ägnar i allmänhet stor uppmärksamhet åt den allmänna linjen och framställer därvid erinringar mot dess brister i fråga om den naturvetenskapliga utbildningen. Sålunda anför kollegiet vid *folkskoleseminariet för manliga elever i Stockholm*:

»Från seminariehåll har denna linje mottagits med stora förväntningar. Det måste emellertid nu konstateras, att dessa förväntningar i väsentlig mån svikits. Behovet av kompletteringskurser har *icke* bortfallit. Såväl i fysik som i kemi bliva kunskaperna hos en från allmänna linjen utexaminerad student ytterst bristfälliga. Det förefaller emellertid kollegiet, som om det inte skulle vara omöjligt att genom reduktion av timtalet i vissa andra ämnen, främst franska, historia, geografi och matematik, vinna de för fysik och kemi oundgängligen nödvändiga timtalen. Kollegiet anser sig icke böra bestämt angiva, *hur mycket* som bör tagas från vart och ett av de ovan angivna ämnena men vill betona, att ett väsentligt syftemål med linjen går förlorat, därest fysiken och kemien icke får det utrymme, som måste krävas för att icke kompletteringskurser skall fortfarande bli nödvändiga vid seminarierna.»

Några av seminariekollegierna har gjort upp egna timplaneförslag för den allmänna linjen, vari deras önskemål preciseras.

De framställda önskemålen om utvidgning av den allmänna linjens ämneskrets går delvis i vägen för varandra. Att tillmötesgå dem alla är ogörligt. *Skolöverstyrelsen* ser sig nödsakad att avvisa juristutbildningssakkunnigas förslag. Linjens allmänna karaktär skulle mer eller mindre rubbas, om latin upptogs på timplanerna. För att bli av verkligt värde måste latin-kursen göras tämligen omfattande och få en självständig uppläggning, varvid annat för flertalet lärjungar värdefullare kunskapsstoff måste slopas.

Att ägna ett avsevärt antal timmar åt ett ämne, som man likväl inte hinner tränga närmare in i och som så gott som uteslutande bleve ett hjälpmedel för andra studier, vore för majoriteten av lärjungarna en anordning av tvivelaktigt värde.

Lättare att sammanjämka är de krav, som beror på att den allmänna linjen skall vara avsedd å ena sidan för dem, som övergår till sociala studier, socialt arbete, förvaltningstjänst och militär tjänst, och å andra sidan för dem, som tänker sig en framtid som klasslärare. En för dessa kategorier anordnad linje måste ge specialiserad allmänbildning och god samhällsorientering. Det är just dessa syften den allmänna linjen enligt direktiven främst skulle tillgodose, framhåller överstyrelsen.

För inträde på seminariernas studentlinjer fordras för närvarande, att studentbetyget upptar godkända vitsord i bland annat ämnena geografi, matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi. I den mån sådana vitsord saknas, måste komplettering ske. Därvid godtages vitsord även från latinlinjen. Vid seminarierna är för närvarande kompletteringskurser anordnade, men det är givetvis i hög grad önskvärt, att genomgång av kompletteringskurser i samband med yrkesutbildningen göres obehöblig eller i varje fall begränsas så långt som möjligt. En klasslärarlinje, från vilken övergång till folkskoleseminarium skall kunna ske utan kompletteringar i läroämnena, skulle kunna åstadkommas genom att på den allmänna linjens sociala gren öka det naturvetenskapliga lärostoffet. Efter att ha övervägt remissinstansernas önskemål har överstyrelsen ansett sig kunna medverka till en sådan ändring av det ursprungliga utkastet och alltså på timplanen för denna gren uppfört ämnena fysik och kemi med motsvarande reduktion i timantal för vissa humanistiska ämnen.

»Det har varit så mycket lättare att tillgodose dessa från lärarutbildningshåll framförda önskemål, som de i själva verket också överensstämmer med de anspråk på grenen, som framställas, om den skall bli en lämplig social linje», meddelar överstyrelsen. »De lärjungar, som ämna fortsätta vid socialinstitut eller idka samhällsvetenskapliga studier vid universitet eller övergå till militära utbildningsanstalter, behöva en i väsentliga avseenden likartad inriktning av gymnasiestudierna, och det blir mera fråga om en gradskillnad än om en artskillnad. Specialiserad allmänbildning måste också i våra dagar innehålla ett icke för litet kvantum naturvetenskaplig grundutbildning, då, såsom särskilt lantbrukshögskolan framhållit i sitt yttrande, det fördjupade studium av det moderna samhället, som avses på den allmänna linjen, behöver kombineras med viss kunskap om detta samhälles naturvetenskapliga och tekniska förutsättningar. Förskjutningen i den allmänna linjens undervisningsplan från promemorians förslag till det nu framlagda synes därför från flera synpunkter innebära en förbättring. Skillnaden i de för dessa olika kategorier framträdande behoven torde närmast vara, att matematiken för vissa skulle behöva ytterligare någon förstärkning, medan den ur den följande lärarutbildningens synpunkt måhända kunde något inknappas till förmån för en i och för sig önskvärd ytterligare förstärkning av den övriga naturvetenskapliga utbildningen, samt att den

språkliga utbildningen på grenen blir i knappaste laget för de blivande statsvetarna, socionomerna och militärerna. Den kommer att sammanfalla med den språkliga utbildningen på reallinjen.» (S. 147.)

Att den sociala grenen särskilt tillrättalagts för de blivande klasslärarna, utesluter icke, att dessa även kan begagna de andra linjerna, i synnerhet reallinjen. Och de som från latin- eller reallinjen välja klasslärarutbildningens väg, ha den förmånen framför de andra, att de vid senare övergång till akademisk ämneslärarutbildning slipper vissa tämligen krävande kompletteringar i latin respektive matematik, fysik och kemi. »Denna förmån bör för sådana studerande kunna uppväga olägenheten av vissa kompletteringar, som ur klasslärarutbildningens synpunkt bli nödvändiga för dem, som avlagt studentexamen på reallinjen och framför allt på latinlinjen», slutar överstyrelsen.

Om reallinjen skall fylla sin uppgift att lämna en vidsträcktare orientering på det matematisk-naturvetenskapliga området, måste självfallet de kvantitativa kraven på den humanistiska orienteringen och språkutbildningen i motsvarande mån sänkas på denna linje. Många remissinstanser anser dock, att sänkningen gått för långt. Såsom man kan vänta, framför särskilt läroverkskollegierna, men icke i någon högre grad de akademiska kollegierna, krav på vidgad humanistisk orientering, medan i synnerhet de akademiska kollegierna, men i mindre grad läroverkskollegierna, påyrkar förbättringar av den språkliga utbildningen. Några av de akademiska instanserna anser en förbättring av språkutbildningen så viktig, att den bör komma till stånd även till priset av en ytterligare inknappning av utrymmet för de humanistiska orienteringsämnena.

Särskilt stor uppmärksamhet har skolöverstyrelsens förslag rörande kristendomsämnets ställning tilldragit sig i remissyttrandena. Detta ämne läses för närvarande $2 + 2 + 1 = 5$ veckotimmar på det treåriga gymnasiet, varvid bland annat en någorlunda fyllig kurs i kyrkohistoria genomgås. Enligt överstyrelsens preliminära organisationsplan skulle timtalet — med förbättrad fördelning på ringarna — bibehållas på latin- och allmångymnasierna, medan endast $1 + 0 + 2 = 3$ timmar veckotimmar upptagits för realgymnasiet. Kursen på denna linje skulle omfatta svensk kyrkokunskap, svenska trossamfund, de kristna huvudkyrkorna, religionskartan, ekumenik och världsmision, repetition av bibelkunskapen samt tros- och livsåskådningsfrågor, medan den systematiska framställningen av kyrkohistorien skulle helt utgå.

I skrivelse till chefen för skolöverstyrelsen anför nu Svenska ekumeniska nämnden:

»Den föreslagna inskränkningen av kristendomsundervisningen synes oss stå i bestämd motsats till den grundsyn, som hävdats av 1946 års skolkommission och som sedermera accepterats av Kungl. Maj:t och Riksdagen. Skolkommissionen gjorde i sitt betänkande gällande, att kristendomsämnet

mer än de flesta andra ämnen vore ägnat att vara 'instrument för den personlighetsdanning, som är skolans väsentligaste uppgift'. Men skall kristendomsundervisningen verkligen kunna tjäna detta syfte, kräves det oundgängligen, att den redan nu knappt tillmätta tiden för kristendoms-kunskap icke ytterligare beskäres. Undervisningen i kyrkohistoria, som enligt skolöverstyrelsens förslag helt skulle bortfalla på reallinjen, är ett viktigt moment både i skolans uppfostrande och i dess allmänbildande verksamhet: den ställer eleverna inför de stora gestalterna i kyrkans historia, och den ger dem kännedom om de andliga strömningar, som i stor utsträckning ha bestämt vårt släktes utveckling. Insikter i kyrkohistoria måste betecknas som ett elementärt bildningskrav.

Särskilda omständigheter ge kristendomsämnet ökad vikt just för reallinjen. Tekniken har i våra dagar i allt högre grad blivit ett allmänt kulturproblem, och teknikens män ha själva alltmer uppmärksammat de etiska och personliga faktorernas betydelse, när det gäller att behärska och utnyttja teknikens krafter. Det synes oss under dessa förhållanden ödesdigert att för blivande tekniker, naturvetenskapsmän och läkare inskränka undervisningen i ett ämne, som alldeles särskilt är ägnat att fostra till respekt för människovärdet och till ansvar för medmänniskors bästa. Eleverna på reallinjen ha behov av en kristet-humanistisk allmänorientering, fullt jämbördig med den som meddelas på gymnasiet övriga linjer. Kristendomsämnet är av den art, att det bör ha samma utrymme på gymnasiet samtliga linjer.»

Det väsentliga i denna fråga torde redan här vara sagt. Av de många kollegieuttalandena har två redan citerats i andra sammanhang. Ytterligare ett par exempel må dock anföras:

Kollegiet vid *Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg* finner det mindre välbetänkt, att kristendomsämnet skulle utgå ur kursplanen för näst högsta realringen.

»Reduktionen skulle träffa de kyrkohistoriska momenten, men just dessa moment anser kollegiet särskilt värda att bevaras. Kyrkohistorien är den givna ramen för den undervisning i allmän idéhistoria, som kan och bör ges på gymnasiet högstadium, och med den undanskymda ställning, som de humanistiska orienteringsämnena med nödvändighet måste få på reallinjen, skulle en försvagning på en så viktig punkt som idéhistorien innebära en utarmning, som bland annat skulle i hög grad försvåra förståelsen av det andliga läget i nutiden.»

Kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Skellefteå* ansåg sig icke heller kunna tillstyrka förslaget i denna del:

»Ur pedagogisk synpunkt måste det anses synnerligen olämpligt att stryka ämnet i näst högsta realringen, i synnerhet då det ifrågasättes att göra det till examensämne. Att inte låta kontinuiteten gå förlorad är ett krav, som måste beaktas. Behandlingen av ämnet ansågs vidare vara odemokratisk, i synnerhet som en stark opinion... har uttalat sig mot kristendomsämnets avskaffande i våra skolor. Kollegiet fann det vidare underligt, att kristendomsämnets etiska uppgift icke beaktats. Behöver icke eleverna i näst högsta realringen fostras till goda karaktärer? Behövs icke kristendom i denna tid, då t. ex. ungdomsbrottsligheten ökar?»

Relativt isolerat står ett uttalande i motsatt riktning av *Målsmännens riksförbund*. Förbundet ser sig om efter någon möjlighet att bereda plats för en orienteringskurs i biologi på de linjegrenar, där detta ämne icke läses på högstadiet, och får ögonen på kursen i kristendomskunskap.

»Beträffande kristendomskunskap har föreslagits kurser för latinlinjen, som göra intryck av att vara mycket utförliga och på djupet gående», påpekar förbundet. »Detta synes naturligt för latinlinjen med hänsyn till att denna avses för blivande präster. För reallinjen har man ansett sig kunna slopa kyrkans historia, men allmänna linjen har på denna punkt utformats som latinlinjen. Man kan icke underlåta att sätta i fråga, huruvida på reallinjen och den allmänna linjen ett så djupt inträngande i ämnet, som här förutsatts, är nödvändig.»

Skolöverstyrelsen bemöter först de i flera yttranden framkomna påståendena, att dess förslag skulle strida mot grunderna för 1950 års skolreform.

»Att förslaget om ämnets nedläggande i en ring skulle stå i strid med de av skolkommissionen hävdade principerna, vilka accepterats av statsmakterna, kan överstyrelsen icke finna, eftersom kristendomskunskap enligt skolkommissionens eget förslag nedlägges vid slutet av näst högsta ringen (det nordhultska utkastet) eller upptas endast som frivilligt bildningsämne i högsta ringen (de båda andra timplansutkasterna). Det sammanlagda timtalet för ämnet på gymnasiet är enligt det nordhultska förslaget 6, enligt de båda andra förslagen 5 på samtliga linjer, förlagda till de tre lägsta ringarna, mot promemorians 7 timmar på latin- och allmänna linjen och 5 timmar på reallinjen, därav i båda fallen 2 timmar i högsta ringen.

Överstyrelsen vill i detta sammanhang erinra om att kristendomsämnet på gymnasiet har en i det hela stark ställning i vårt land, starkare än exempelvis i våra skandinaviska grannländer. Såväl i Norge som Danmark har ämnet endast 1 veckotimme i varje gymnasieklasse, medan det i vårt land har nästan det dubbla. Även om olika traditioner och förhållanden göra det vanskligt att jämföra timtalen i ett ämne i olika länder, är denna stora skillnad dock anmärkningsvärd.» (S. 115.)

För att tillmötesgå de önskemål om ändring, som framkommit, föreslår emellertid överstyrelsen, att en timme kristendomskunskap skall inläggas i näst högsta realringen, ehuru därigenom antalet samtidigt studerade ämnen komme att stiga till 9 på den matematiska och 10 på den biologiska grenen. Då kristendomskunskapen i denna ring endast bleve entimmesämne och icke torde behöva förenas med något större mått av hemarbete samt vidare koncentrationsläsning torde kunna anordnas mellan kristendomskunskap och filosofi, anser emellertid överstyrelsen, att olägenheterna i praktiken bör kunna någorlunda neutraliseras. En kurs i kyrkohistoria kan efter denna höjning av timtalet upptagas jämväl på reallinjen som påbyggnad till den kyrkohistoriska kurs, vilken utgör en del av realskolans allmänt medborgerliga bildning.

En reservant inom skolöverstyrelsen, undervisningsrådet *Alice Quensel*, anser, att kristendomsämnets ställning på reallinjen bör ytterligare för-

stärkas. Det gäller visserligen bara *en* gymnasielinje och *en* timme, medger reservanten, men man måste erinra sig, att reallinjen för närvarande hyser majoriteten av lärjungarna.

»Även om en del väntas i stället gå till allmänna linjen, om en sådan inrättas, är det troligt, att reallinjen förblir den största och den nya linjen främst kommer att konkurrera med latinlinjen. Erfarenheten från hittills nyinrättade gymnasier pekar tydligt åt att där bara en linje kan inrättas, detta kommer att bli reallinje. För ett ämne, som redan har så få timmar som högst 2 i någon ring och i en ring bara 1 timme, är varje förlust mer kännbar än för flertimmarsämnen — inte bara därför att procenttalet blir högre, utan också därför att förlusten till skrivningar och lov blir drygare att bära. Därtill kommer för orienteringsämnenas del, att denna sista förlustpost är reell, d. v. s. de får ingen andel alls i skrivningstiden, skrivämnenas åter gör en återvinst genom den skrivningstid, som är vart och ett av dem anslagen. Om detta beräknades, skulle den tid skrivämnen upp- tar vidgas betydligt. Jämförelsen med Danmark är ensidig, då den upp- ställes bara i fråga om kristendom. Den hade lika väl kunnat åberopas t. ex. i fråga om engelska med motsvarande resultat: att man där har ett lägre antal timmar. Slutligen måste också hänsyn tagas till den relativa försvagning kristendomsämnet led genom att ämnet år 1928 ensamt bland alla läroämnen gjordes till icke examensämne. 'Plugg' på examensämnen måste ske även på tid utanför lektionerna, men resonemang och diskussioner, som ofta kommer i fråga i humanistiska orienteringsämnen och särskilt i kristendom, måste nödvändigtvis lita till lektionstiderna.

Till detta kommer så vad den föreslagna åtstramningen betyder innehållsmässigt, d. v. s. att kyrkohistoriekursen måste avsevärt krympas. Ur organisationens synpunkt innebär det, att man blir tvungen att läsa olika kurser på de olika linjerna, även där dessa är så glest befolkade, att de eljest kunnat samläsa — vilket bland annat innebär större läraråtgång och större kostnad för staten. Ytterligare blir följderna en pedagogisk försämring. Knappa kunskaper ger som bekant en sämre behållning efter inlärandet än fylliga.» (S. 188.)

Enligt reservantens mening bör förstärkning av kristendomsämnets timtal kunna genomföras på bekostnad av engelskan.

På grund av uttalanden av dåvarande departementschefen och av särskilda utskottet vid 1950 års riksdag har överstyrelsen i sitt organisationsförslag förutsatt, att engelska skall vara det allmänna läroverkets huvudspråk. Det språk, som intager ställningen som huvudspråk, har ett mål, som går utöver vad som kan uppställas för de övriga främmande språken på gymnasiet: studierna skall avse icke blott läsfärdighet utan även en viss behärskning av språket i tal och skrift.

Med få undantag accepterar remissinstanserna denna ställning för engelskan, men kollegiet vid *högre allmänna läroverket i Hudiksvall* gör gällande, att timtalet för ett huvudspråk borde vara högre än vad skolöverstyrelsen kunnat tillmäta engelskan:

»Kollegiet anser det vara en riktig princip, att engelskan göres till huvudspråk och skrivspråk och de övriga moderna språken till 'lässpråk'. Kol-

legiet anser emellertid, att engelskan givits ett alltför litet timantal å gymnasiet i anseende till denna dess ställning. Visserligen har engelskan större timantal än de båda övriga språken i realskolan, men denna övervikt är förlagd till de båda första klasserna av den femåriga realskolan respektive till första klassen av den fyraåriga realskolan. Alltifrån klass 3⁵ respektive 2⁴ och ända upp till studentexamen har tyskan tilldelats ett större timantal än engelskan. Talet om engelskan som huvudspråk blir därigenom illusoriskt. Kollegiet anser, att engelskan ej på gymnasiet i någon ring bör ha lägre timantal än något av de övriga språken, om det skall kallas huvudspråk.»

Språkundervisningens stärkande är det oftast återkommande temat i de akademiska kollegiernas yttranden. Ur universitetssynpunkt är det ett mycket väsentligt krav, att studenterna skall äga säker läsfärdighet i de tre stora kulturspråken — icke blott i engelska utan också i tyska och franska. Särskilt beklagas det i dessa yttranden, att tyskan icke har kunnat föras upp till studentexamen på alla linjer.

Humanistiska fakulteten vid Stockholms högskola understryker starkt vikten av att språkkunskaperna blir tillräckligt mångsidiga och ser däri ett av de verksammaste medlen att förkorta studietiden för de akademiska examina.

»Det vore enligt fakultetens bestämda uppfattning till stor skada för svensk humanistisk forskning och svenskt kulturliv över huvud, om denna mångsidighet skulle komma att offras för en koncentration på endast ett av de moderna språken eller en starkare inriktning på de s. k. orienteringsämnena, hur viktig allmänbildningen hos de studerande än må vara för deras fackstudier såväl som för deras fortsatta verksamhet efter den egentliga studietiden. Svensk vetenskap har sedan gammalt strävat att ha blicken öppen åt alla håll, varifrån värdefulla impulser kunna förväntas: en av bristande språkkunskap framkallad begränsning av synfältet med därav följande ensidighet i orienteringen skulle innebära en beklaglig försämring av den svenska forskningens villkor.»

Matematisk-naturvetenskapliga sektionen i Lund nämner att av de läroböcker, som år 1952 begagnades för två betyg i ämbetsexamen i ämnena botanik, fysik, kemi, matematik, mekanik och zoologi, 12 var tryckta på svenska, 10 på norska eller danska, 14 på engelska, 8 på tyska och 3 på franska, medan vid studierna för licentiatexamen engelsk och tysk litteratur alldeles övervägde. Skolöverstyrelsen har enligt sektionens mening underskattat tyskans roll som kulturspråk. Det kan ej få tolereras, att studierna försvåras genom dåliga förkunskaper i språk. Fördjupningen i vissa ämnen, kanske särskilt i litteraturhistoria, är så pass stor, att någon minskning av timantalet där icke skulle äventyra studenternas allmänbildning. Lärarkollegiet vid *Chalmers tekniska högskola* anser, att tyskan och i viss mån även franskan har tilldelats för få timmar.

»Under trycket av yttre händelser har tyskan under de senaste två årtiondena trängts tillbaka i gymnasiet. Dess nuvarande ställning svarar icke

mot den betydelse, som detta språk med all säkerhet kommer att få i en nära framtid. Allt tyder på att den vetenskapliga kontakten mellan vårt land och de tyskspråkiga länderna kommer att ökas, särskilt torde detta bli fallet inom tekniken. Inom vissa industrigrenar intaga de tyskspråkiga länderna en ledande ställning i Europa. Det är därför angeläget, att tyskan tilldelas ytterligare veckotimmar i gymnasiet. Då franskan endast skulle läsas i gymnasiet, bör detta språk få ytterligare någon veckotimme. Undervisningstimmarna i tyska och franska böra fördelas över alla gymnasieringarna. — — I den mån ökning av timantalet sker för ovannämnda grundläggande ämnen, bör motsvarande minskning av timantalet ske för gruppen av allmänbildande ämnen och övningsämnen.»

Jag har nödgats inskränka mig till att ge några exempel på de akademiska instansernas uttalanden i fråga om språkundervisningen och får i övrigt hänvisa till den fyligare sammanställning, som gjorts i kapitel 3 av skolöverstyrelsens betänkande. *Överstyrelsen* konstaterar, att frågan om språkens ställning av många instanser tillmätts alldeles avgörande vikt men anser sig icke kunna följa den rekommendation att öka språkundervisningen på orienteringsämnenas bekostnad, som i vissa yttranden framställes.

»Överstyrelsen är för egen del i princip ense med alla dem, som uttalat sig för starkaste möjliga ställning för de moderna språken. Vikten härav framhålles redan i propositionen. I promemorians förslag till timplaner hade denna uppfattning också kommit till uttryck både principiellt och i den praktiska tillämpningen, ehuru det med hänsyn till undervisningsprogrammet i det hela icke befunnits möjligt att på alla punkter ge de enskilda språken det timtal, som i och för sig tedde sig som önskvärt och behövt.» (S. 37.)

Överstyrelsen betonar, att såväl tyskan som franskan fått en god ställning på de linjer, där de förs fram till studentexamen, alltså på latinlinjens halvklassiska och den allmänna linjens nyspråkliga gren. Tyskan har på den halvklassiska linjegrenen troligen en starkare ställning än den haft sedan 1904 års läroverksreform, trots att den numera inträder som andra språk i realskolan, och även franskan måste anses ha fått en betryggande ställning, avsevärt bättre än enligt 1909 års undervisningsplan och likaledes bättre än enligt 1928 års undervisningsplan, där franskan icke var obligatorisk i de båda högsta ringarna.

Annorlunda ställer sig situationen på de linjer och linjegrenar, där tyskan enligt promemorians förslag icke kvarstår som ämne i de båda högsta ringarna.

»Här är det obestridligt, att ämnet får en otillfredsställande ställning och att en förstärkning vore i hög grad angelägen. Men även skolutredningen hade funnit sig nödsakad att till sist acceptera ämnets nedläggande med övergången till näst högsta ringen. Både hänsynen till antalet samtidigt lästa ämnen och till det totala timtalet lägga hinder i vägen för en önskvärd utbyggnad av ämnet. Det bör också framhållas, att tyskan såsom

lässpråk betraktad är det avgjort lättaste av de tre främmande språken och att en utbyggnad av kunskaperna genom självstudier i detta rent germanska språk, sedan en säker grund lagts, ställer sig betydligt enklare än i engelskan och franskan. — — —

Vad franska n på reallinjen och den allmänna linjens matematiska gren beträffar, skulle också ett högre timtal vara mycket önskvärt. Men även här gäller, att varken antalet samtidigt lästa ämnen eller det totala timtalet i högsta ringen gör det möjligt att föra upp ämnet i denna ring. En god grund bör dock hinna läggas, och även om ett års ytterligare studium under lärares ledning varit av stort värde, bör dock en större läsfärdighet kunna utan alltför stor svårighet utvecklas av de studerande på egen hand. Ämnet har på dessa linjer samma ställning som enligt 1909 års undervisningsplan men en svagare ställning än enligt 1928 och 1933 års undervisningsplaner, dock endast om jämförelsen sker med de lärjungar, som tillvalt ämnet på det differentierade gymnasiet. Sker jämförelsen åter med de lärjungar, som icke tillvalt franska, och dessa äro för närvarande flertalet av reallinjens lärjungar eller omkring 60 procent, har ämnet fått en avsevärd förstärkning.» — — —

För den allmänna linjens nyspråkliga gren föreslår överstyrelsen en mycket god ställning för språket med obligatorisk skrivning i studentexamen. (S. 39.)

Att tyskan eller franskan beredes ökat utrymme på engelskans bekostnad bör vara uteslutet, om engelskan skall kunna hålla sin ställning som huvudspråk.

»Överstyrelsen vill ännu en gång understryka, att det handikap, som en nation med ett internationellt mindre gångbart modersmål är underkastad, bör i största möjliga mån neutraliseras genom att ett av de främmande språken får en jämförelsevis stark ställning, så att det behärskas även aktivt, i tal och skrift, på ett någorlunda tillfredsställande sätt. Att detta språk med hänsyn till de olika kulturspråkens nuvarande ställning i världen, både kulturellt och kommersiellt och ur allmänna samfärdselsynpunkter, bör vara engelska, därom torde allmän enighet råda. Visserligen är det riktigt, såsom av ett läroverkskollegium framhålles, att någon säker behärskning av engelska icke kan uppnås på den tid, som enligt promemorians förslag och för övrigt under några förhållanden kan disponeras för ämnet, och den ställning för engelska, som överstyrelsen föreslår, innebär ingen förstärkning av engelska såsom huvudspråk i jämförelse med det nuvarande läget. Att ämnet blir obligatoriskt på hela latinlinjen — liksom tidigare på reallinjen — är givetvis i och för sig en förbättring på denna linje men spelar i praktiken ingen roll i detta speciella fall, eftersom engelska redan läses så gott som hundra procentigt på det differentierade latin-gymnasiet. Tillkomsten av skriftligt prov i studentexamen på latinlinjen innebär däremot en reell förstärkning på denna linje. — — —

Den nya ställningen som huvudspråk innebär alltså, att gymnasiet lärjungar på både latin- och reallinjen kunna beräknas nå i det stora hela den kunskaps- och färdighetsstandard i ämnet, som reallinjen för närvarande leder fram till. Men hänsynen till timplanen i det hela gör det icke möjligt att ställa kunskaps- och färdighetskraven ens i huvudspråket högre än till uppnående av denna nivå.» (S. 39—41.)

Gränsen för vad som kan inrymmas i en skolas timplan sättes i sista hand av lärjungarnas arbetsförmåga. Arbetsprogrammet för gymnasiet får icke göras så späckat, att lärjungarna förmenas skälig fritid. »Av hygieniska skäl är det... obetingat nödvändigt att effektivt begränsa kursplanerna», hävdar *Målsmännens riksförbund*.

1940 års skolutredning utgick från en arbetsvecka med 36 lektioner i var och en av gymnasiets ringar. *Skolöverstyrelsen* har förkortat veckoschemat i högsta ringen till 35 (på den klassiska linjegruppen till 34) timmar. Av detta timantal utgöres 30 av lektioner i läroämnena och återstoden av undervisning i övningsämnen. Enligt överstyrelsens förslag skulle dock i varje fall ämnet musik närmas till läroämnena, då undervisningen huvudsakligen skulle avse musikteori och musikhistoria.

En omsorgsfull avvägning av arbetsbördan är om möjligt viktigare, ifall gymnasiet lägges upp med fasta linjer än om lärjungarna själva inom ramen av ett differentieringssystem kan välja lättare eller tyngre ämneskombinationer alltefter sin förmåga. I det av skolöverläkaren, professor Herlitz, bifogade särskilda yttrande, som jag i ett föregående avsnitt citerat, jämföres antalet veckotimmar för lärjungarna i det nuvarande gymnasiets två högsta ringar med den av överstyrelsen förordade fasta timplanen, varvid hänsyn även togs till förekomsten av tilläggsämnen i nuvarande gymnasiesystem. Såsom man kan vänta, skulle övergången till fast linjesystem innebära en ökning av de schemabundna timmarnas antal för vissa lärjungegrupper och en minskning för andra; det är dock betydligt fler, som får timantalet höjt. I nedanstående tablå ges ett utdrag av Herlitz' tabeller, avseende förhållandena i högsta ringen.

Ring		Ring			
L III ³	5 tim. minskning för	0,8 %	R III ³	2 tim. minskning för	1,8 %
	3 » » »	4,6 %		1 » » »	20,3 %
	2 » » »	2,3 %		±0 » » »	3,9 %
	1 » » »	23,8 %		1 » ökning »	14,5 %
	±0 » » »	15,3 %		2 » » »	37,7 %
	1 » ökning »	3,4 %		4 » » »	21,1 %
	2 » » »	49,8 %		R IV ⁴	2,5 tim. minskning för
L IV ⁴	4 tim. minskning för	0,6 %	1,5 » » »		1,8 %
	2 » » »	9,0 %	0,5 » » »		16,5 %
	1 » » »	1,1 %	±0 » » »		0,6 %
	±0 » » »	10,3 %	0,5 » ökning »		6,8 %
	1 » ökning »	21,4 %	1,0 » » »		10,4 %
	2 » » »	0,9 %	1,5 » » »		0,6 %
	3 » » »	5,4 %	2,0 » » »		6,2 %
	4 » » »	51,3 %	2,5 » » »	20,3 %	
			3,5 » » »	18,3 %	
			4,0 » » »	9,9 %	
			5,0 » » »	8,3 %	

De schemabundna arbetstimmarna utgör dock endast en del av gymnasisternas arbete; 36 lektioner motsvarar noga räknat endast en arbetstid av omkring 26 vanliga timmar om 60 minuter. Det är först när hemarbetet lägges till, som arbetsbördan kan bli för tung. Skolutredningens expert i skolhygien, docenten *U. Hjärne*, godtog en timplan om 36 lektioner under förutsättning att hemarbetet omfattade högst två timmar dagligen. Prof. *Herlitz* säger, att 35 à 36 veckotimmar icke i och för sig kan anses vara en för lång arbetstid i skolan för ungdom i den ålder det här rör sig om. Skulle vid en dylik timplan läxläsningstiden i hemmen alltjämt bli densamma som hittills, bleve likväl lärjungarnas arbetsbörda enligt hans mening för tung för flertalet lärjungar och fritiden för kort.

Skolöverstyrelsen erinrar om att skolarbetstiden på gymnasiet och dess fördelning på läroämnena och övningsämnena enligt överstyrelsens förslag komme att nära överensstämma med förhållandena i våra skandinaviska grannländer Danmark och Norge.

»Åtminstone i Danmark är dessutom arbetsåret icke obetydligt längre än hos oss med våra 38, längre fram eventuellt 39, läsveckor; ferie- och lov-dagar få enligt skolutredningens undersökning i Danmark endast upptaga 63 vardagar under ett läsår och varje lektion omfattar 50 minuter. I Norge skola ferierna vid högre skolor tillsammans omfatta 13—14 veckor, av vilken tid sommarferien ej får omfatta mindre än 7 veckor.» (S. 50.)

Överstyrelsen kompletterar sitt förslag rörande skolarbetstiden med att ange de åtgärder, som närmast kan ifrågakomma för nedbringande av lärjungearbetet i övrigt. Det är enligt överstyrelsens uppfattning angeläget,

att vid den nya undervisningsplanens utarbetande kurserna noga anpassas efter den disponibla lärotiden, så att de kan genomgå utan jäkt eller forcering,

att ämneskonferenserna erinras om sina möjligheter att efter vunna erfarenheter i samma syfte göra smärre modifikationer i kurserna för varje klass och ring,

att läroboksförfattare och förläggare noga beakta dimensioneringen och dispositionen av läroboksstoffet och den åskådliga framställningen av detta,

att överstyrelsen själv efter ådagalagt behov på lämpligt sätt reviderar sina anvisningar om antalet läxor i veckan i de olika klasserna och ringarna,

att anvisningar utarbetas för lärjungarna angående läxläsningsteknik och effektiv inläring samt

att försök anställas vid ett antal läroverk med beskuren timplan på gymnasiets högstadium och kursläsningen i större utsträckning förlagd till lärjungarnas enskilda arbete i hemmet. (S. 50.)

Till skolöverstyrelsens utredning är fogade förslag till tim- och kursplaner för gymnasiet. I gymnasiets lägre ringar är skofämnen

de vanliga: kristendomskunskap, modersmålet, engelska, tyska, franska, historia med samhällslära, geografi, matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi samt teckning, musik och gymnastik med lek och idrott; därtill kommer för latinlinjens del dess karaktärsämne latin. Det har denna gång tillsetts, att lärjungarna på det fyraåriga latingymnasiet jämväl i de naturvetenskapliga ämnena får inhämta det mått av allmänt medborgerlig bildning, som realskolan skall bibringa.

Ämnesuppsättningen på gymnasiets högstadium är delvis densamma. Ämnena kristendomskunskap, modersmålet, engelska och historia med samhällslära samt gymnastik med lek och idrott förekommer där på samtliga grenar i båda ringarna. Dessutom har filosofi kunnat upptagas på alla linjegrenarna. I övrigt kännetecknas det högsta stadiet av följande drag:

1. På latinlinjen läses de för alla linjer gemensamma ämnena och latinet, men däremot icke matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi; i de tre sistnämnda ämnena ges dock kortare orienteringskurser. På den helklassiska grenen tillkommer grekiska och i näst högsta ringen franska, på den halvklassiska tyska och franska. Musik förekommer på båda grenarna, men teckning har på den helklassiska grenen uteslutits i näst högsta ringen. Antalet samtidigt studerade läroämnen är på den halvklassiska grenen i båda ringarna 8, på den helklassiska 8 i näst högsta ringen och 7 i högsta ringen, orienteringskurserna oberäknade. Viss rätt att bortvälja och tillvälja ämnen skulle finnas; för förslaget i denna del redogöres summariskt i nedanstående tablå, liksom även för de obligatoriska skriftliga prov, som skulle anordnas vid ett ämnes avslutning i studentexamen eller i annat sammanhang.

	Helklassiska grenen	Halvklassiska grenen
Bortvalsämnen i högsta ringen . .	filosofi	tyska eller filosofi
Tillvalsämnen:		
i näst högsta ringen	tyska	biologi
i högsta ringen	franska	biologi
Differentiering i högsta ringen . .	—	geografi mot tyska
Obligatoriska skriftliga prov i		
studentexamen	mod., lat., eng.	mod., lat., eng.
Annat obligatoriskt slutprov . . .	fransk version i näst högsta ringen	fransk version i högsta ringen

2. På den allmänna linjens schema upptages — utom de för alla linjer gemensamma ämnena — geografi, teckning och musik samt på den nyspråkliga grenen tyska och franska och på den sociala grenen matematik, biologi med hälsolära samt i näst högsta ringen franska och kemi ävensom i högsta ringen fysik. Orienteringskurser i biologi, fysik och kemi anordnas på den nyspråkliga grenen. Antalet samtidigt studerade läroämnen

är på den nyspråkliga grenen 8 förutom orienteringskurserna och på den sociala grenen i näst högsta ringen 10 och i högsta ringen 9. Vissa andra för linjen kännetecknande förhållanden framgår av nedanstående tablå:

	Nyspråkliga grenen	Sociala grenen
Bortvalsämnen i högsta ringen . .	filosofi	filosofi eller fysik
Tillvalsämnen:		
i näst högsta ringen	biologi	tyska
i högsta ringen	biologi	franska
Differentiering	—	—
Obligatoriska skriftliga prov i		
studentexamen	mod., eng., ty., ¹ fra.	mod., eng., matem.
Annat obligatoriskt slutprov . . .	—	fransk version i näst högsta ringen.

¹ Avlägges i näst högsta ringen.

3. På reallinjen läses — utom de för alla linjer gemensamma ämnena — matematik, fysik och kemi samt i näst högsta ringen franska. På den biologiska grenen ingår naturligtvis dessutom biologi med hälsolära; på den matematiska förekommer däremot detta ämne endast som orienteringskurs. De båda nuvarande matematiska ämnena, den allmänna kursen och specialkursen, sammanslås och bildar tillsammans den matematiska grenens matematikkurs. Musiken nedlägges i högsta ringen på matematiska grenen, medan teckningens ställning på båda grenarna är obeskuren. Antalet samtidigt studerade läroämnen är på den biologiska grenen 10 i näst högsta och 9 i högsta ringen samt på den matematiska 9 i näst högsta och 8 i högsta ringen, den biologiska orienteringskursen oberäknad. En tablå av samma innehåll som de föregående följer.

	Biologiska grenen	Matematiska grenen
Bortvalsämne i högsta ringen . . .	filosofi	filosofi
Tillvalsämnen:		
i näst högsta ringen	tyska	tyska eller biologi
i högsta ringen	franska	franska eller biologi
Differentiering i högsta ringen . .	geografi mot filosofi	geografi mot filosofi
Obligatoriska skriftliga prov i		
studentexamen	mod., eng., mat., fysik	mod., eng., mat., fysik
Annat obligatoriskt slutprov . . .	fransk version i näst högsta ringen	fransk version i näst högsta ringen

Utanför schemat skulle på alla linjer frivillig undervisning stå till förfogande i teckning, musik och gymnastik, varvid undervisningen i musik skulle avse dels körsång, dels instrumentalmusik. Dessutom skulle i viss utsträckning tillgång beredas till frivillig undervisning i textillsöjd.

Reservationer mot överstyrelsens förslag har anförts av undervisningsrådet *Quensel* i fråga om ämnena kristendomskunskap, historia med samhällslära, geografi och filosofi; av undervisningsrådet *Henning* i fråga om ämnena geografi och filosofi; av förste gymnastikkonsulenten *Thorson* med instämmande av skolöverläkaren *Herlitz* i fråga om ämnet gymnastik med lek och idrott; av konsulenten *Bendelius* i fråga om ämnet teckning samt av lekmanrepresentanten fru *Holmbäck* i fråga om bortvalsrätten på reallinjen. Till ecklesiastikdepartementet har senare inkommit framställningar från styrelserna för *Kristendomslärarnas förening*, *Historielärarnas förenings riksorganisation*, *Geografilärarnas riksförening*, *Biologilärarnas förening* och *Svenska gymnastikläraresällskapet* angående respektive ämnens ställning på timplanen, från *Svenska fackläraarförbundet* angående undervisningen i teckning, musik och textilslöjd samt från *Riksdagens kristna grupp* angående kristendomsämnets ställning.

I fråga om överstyrelsens detaljerade förslag till tim- och kursplaner m. m. samt de reservationer och särskilda framställningar, som sist berörts, ber jag få hänvisa till handlingarna.

Min redogörelse för skolöverstyrelsens utredning är givetvis långt ifrån uttömmande. Jag har tagit upp de frågor som ur organisatorisk synpunkt synes mig vara av särskild vikt och även sökt ge en föreställning om arten av de hinder, som i många fall omöjliggör, att i och för sig ganska välmotiverade önskemål tillgodoses. Vart och ett av gymnasiets ämnen — läroämnena och övningsämnena — har sitt bildningsvärde, som förskaffat ämnet dess plats på schemat, och sina särskilda problem, som förtjänar uppmärksamhet. Jag förringar icke värdet av något av dessa ämnen eller förbiser dess specifika och ofta intrikata problem, om jag i detta sammanhang håller mig till de spörsmål, som är av betydelse för riksdagens ståndpunkts-tagande i huvudfrågan. När riksdagens beslut föreligger, kommer jag att till Kungl. Maj:ts prövning anmäla de många detaljfrågorna.

Bildningslinjernas fördelning på de särskilda orterna.

I sitt yttrande till statsrådsprotokollet den 3 februari 1950 uttalade dåvarande departementschefen, att övergångstidens gymnasium, om det utformades enligt de riktlinjer han angivit, kunde väntas som helhet erhålla den grad av smidighet, som kunde anses klart påkallad av ungdomens olikartade anlag och intressen och levnadsbanornas skiftande krav. Förekomsten av såväl treåriga som fyraåriga linjer sida vid sida vore ägnad att i andra hänseenden öka organisationens elasticitet. Det borde alltså finnas treåriga linjer för de lärjungar, som på grund av hemortens belägenhet eller av olika sociala skäl funne denna organisation vara att föredraga,

och det funnes näppeligen heller bärande skäl att förmäna lärjungar, som vore bosatta å gymnasieorten eller eljest kunde träffa sitt linjeval utan inskränkande yttre omständigheter, att tillgodogöra sig fördelarna av en obruten fyraårig studiegång. Hur den provisoriska gymnasieformen komme att ta sig ut i praktiken, berodde dock i hög grad på lösningen av de lokala organisationsfrågorna. Om den allmänna linjen accepterades, uppstode frågan, på vilka villkor en dylik linje borde få upprättas vid de existerande läroverken och under vilka förhållanden en redan befintlig linje av det ena eller andra slaget borde nedläggas, ifall lärjungebesättningen nedginge.

Departementschefen redogjorde därefter för nuvarande praxis för upprättande och indragning av gymnasielinjer.

»Vid den senaste läroverksreformen bestämde riksdagen i detalj fördelningen av latin- och reallinjer, treåriga, fyraåriga och lyceilinjier vid varje särskilt läroverk. Även antalet parallellavdelningar av varje slag upptogs i specialplaner för de särskilda läroverken, som fogades till 1927 års riksdagsbeslut. Mycket snart började emellertid lärjungetillströmningen förete stora avvikelser från den i specialplanerna förutsatta, och redan år 1930 fick skolöverstyrelsen rätt att inom gränserna för de anvisade medlen och under de av riksdagen i övrigt angivna förutsättningarna medgiva jämkningar i specialplanerna. Under senare år har praxis varit, att upprättandet av linje av slag, som icke förut funnits vid läroverket, underställs riksdagen, att Kungl. Maj:t beslutar om upprättande av nya parallellavdelningar av första ringen vid redan existerande linjer och att skolöverstyrelsen beslutar i fråga om antalet parallellavdelningar av högre ringar. Vanligen har Kungl. Maj:t medgivit upprättandet av ny parallellavdelning av första ringen, om minst 10 godkända inträdessökande måste avvisas, därest sådan parallellavdelning icke kommer till stånd, men på sista tiden har under inflytande av lärarbristen en åtstramning av praxis måst företagas. Å andra sidan har linje, som upptagits i 1927 års specialplaner, i flera fall temporärt nedlagts. Proceduren har därvid varit tämligen omständlig: om lärjungeantalet i första ringen under två på varandra följande år understigit 10, inrapporteras förhållandet av skolöverstyrelsen till Kungl. Maj:t som i samband med beräkningen av icke-ordinarieposten i de allmänna läroverkens avlöningsstater giver riksdagen kännedom om vad som förekommit; därest riksdagen intet har att däremot erinra, föreskrives sedan i regleringsbrevet för följande år, att ny första ring av ifrågasvarande linje icke eller endast på vissa villkor får upprättas. På senare tid har Kungl. Maj:t i sådana fall icke brukat lämna tillstånd till upprättande av ny ring med mindre antalet anmälda lärjungar uppgått till minst 8 eller 10; det förra talet har använts, då fråga varit om den enda förefintliga latinlinjen vid ett läroverk, det senare då det exempelvis gällt en treårig latinlinje vid ett läroverk, där fyraårig, ofullständigt utnyttjad linje finnes, eller omvänt.» (S. 512.)

Med hänsyn till ovissheten om lärjungetillströmningen till de olika linjerna syntes avgörandet i fråga om gymnasiets organisation på de särskilda orterna vid den allmänna linjens upprättande böra överflyttas till Kungl.

Maj:t, så att en snabb och smidig anpassning efter ortsförhållandena bleve möjlig. Upprättandet av en ny linje eller av ny parallellavdelning av första ringen på linje, som redan är företrädd vid läroverket, borde därvid i regel icke medgivnas, om lärjungeantalet kunde beräknas understiga 15, indragning av linje borde i regel ske, om lärjungeantalet understige 10 respektive 8 i överensstämmelse med gällande praxis. Hänsyn borde emellertid tagas till åtskilliga inverkan förhållanden, såsom förhandenvaron av andra läroverk på läroverksorten, antal redan befintliga parallellavdelningar av ringen vid läroverket m. m. I synnerhet måste beaktas, att studielägenheterna för ungdom från landsbygden och mindre skolorter icke komme att beskäras utan tvingande skäl. Som villkor för inrättande av ny linje borde föreskrivas, att läroverkskommunen åtog sig att för den nya linjen hålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom bostäder åt för läroverket erforderlig vaktmästarpersonal.

Om nytt högre allmänt läroverk upprättades, borde i samband med beslutet härom, vilket givetvis fortfarande skulle ankomma på riksdagen, en initialorganisation fastställas att tillämpas det första läsåret, medan organisationens fortsatta utbyggande enligt de allmänna riktlinjer, som av riksdagen accepterats för gymnasieorganisationen, borde kunna prövas av Kungl. Maj:t på grundval av de årliga tillströmningssiffrorna.

Särskilda utskottet vid 1950 års riksdag förklarade sig i stort sett intet ha att erinra mot vad departementschefen anfört i fråga om ordningen för upprättande av nya linjer och avveckling av svagt besökta sådana men ansåg sig i avvaktan på en blivande proposition angående gymnasiets organisation icke böra ingå på detaljerna. Vid den fortsatta utredningen om gymnasiets tim- och kursplaner borde uppmärksammas, i vad mån latinlinjens funktionsduglighet på mindre läroverksorter kunde komma att äventyras genom införandet av allmän linje.

Skolöverstyrelsen har nu inkommit med utredning rörande den lokala organisationen av gymnasierna efter gymnasiereformen. Överstyrelsen har haft att taga ståndpunkt till två problem. Det ena är frågan, i vad mån de olika gymnasierna skall få samtliga föreslagna linjer — latin-, real- och allmän linje — eller endast två av dem. Det andra är frågan om linjernas längd, alltså huruvida varje särskild linje skall vara tre- eller fyraårig. Förekomsten av linjernas grenar vid de olika läroverken kan däremot enligt överstyrelsens mening icke i förväg fixeras. I stället bör vissa generella regler uppställas, enligt vilka linjegrenar skall få upprättas.

Såsom jag redan nämnt, lät skolöverstyrelsen vårterminen 1952 anställa ett fingerat linjeval vid de högre allmänna läroverken. Överstyrelsen redovisar i detalj resultaten men framhåller, att lärjungarna vid omröstningen efter ojämn förberedelse ställts i en valsituation, som för dem saknade reell aktualitet, varför inga säkra slutsatser kan dragas om målsmansopinionen

på de särskilda läroverksorterna. Om resultaten av omröstningarna vid alla landets högre läroverk sammanarbetas, ger de dock enligt överstyrelsens uppfattning en icke helt osannolik bild av tendenserna i stort vid ett mera slutgiltigt val och kan anses som en bekräftelse på tidigare överslagskalkyler, vilka grundats på utbildningsbehovet för de till gymnasiet anslutna levnadsbanorna. Omröstningsresultatet, så fattat, tyder på en någorlunda jämnstark dragningskraft hos de tre linjerna: 27,6 procent av lärjungarna röstade för latinlinjen, 32,4 procent för den allmänna linjen och 40,0 procent för reallinjen. I överensstämmelse härmed har överstyrelsen föreslagit alla tre linjerna vid 47 av de 48 läroverk, där efter dess bedömande tillräckligt underlag finnes för tre parallella linjer; undantaget är högre realläroverket på Norrmalm, som för närvarande endast har realgymnasium och tänkts utrustat med två reallinjer och en allmän linje men däremot fortfarande icke med latinlinje.

Vid de mindre läroverken, 24 till antalet, skulle endast två bildningslinjer upprättas. Överstyrelsen föreslår, att i dessa fall de nuvarande bildningslinjerna, latinlinjen och reallinjen, ges företrädet. Dessa linjer är nödvändiga såsom underlag för viktiga akademiska studier och annan utbildning vid fackhögskolor, framhåller överstyrelsen. Den allmänna linjen är åter ny och oprövad, och dess organisation har varit föremål för olika meningar; den är icke lika outhärdlig som de båda andra såsom underlag för fortsatt utbildning, även om den för vissa ändamål ger en bättre och lämpligare förutbildning. Härtill kommer, att kompletteringarna från de äldre linjerna till den allmänna linjen torde bli mindre krävande än kompletteringar i den motsatta riktningen. Därom yttrar överstyrelsen:

»I och med att den allmänna linjen över huvud taget finnes, blir det möjligt att komplettera visst ämne på annan linje till överensstämmelse med fordringarna i ämnet på allmänna linjen, och denna komplettering till allmänna linjens kunskapsnivå i t. ex. matematik, biologi, fysik och kemi enligt fordringarna för sociala respektive språkliga grenen, blir förhållandevis lätt för en latinare. En realstudent på den biologiska grenen . . . kan . . . likaledes jämförelsevis lätt komplettera sin studentexamen till överensstämmelse med fordringarna på allmänna linjens sociala gren. Det blir närmast de historiska och geografiska insikterna han i detta fall behöver bygga ut. Sådan komplettering torde för realstudenter relativt sällan visa sig nödvändig, medan den oftare kan tänkas ifrågakomma för latinare, t. ex. om de önska fortsätta vid folkskoleseminarium. Studenter å allmänna linjen torde i större utsträckning behöva komplettera sin examen vid övergång till högskolestudier och behöva göra detta i ur kompletteringssynpunkt svåra ämnen.»

Vid de läroverk, som icke får någon allmän linje, skulle enligt överstyrelsens uppfattning studievägar på annat sätt kunna öppnas, som leder fram till den allmänna linjens centrala studiemål. Jag har redan i annat sammanhang nämnt, att reallinjen, om så erfordras, på högstadiet skulle

kunna utbyggas med en social gren, i huvudsak av samma karaktär som motsvarande gren på den allmänna linjen. På latinlinjen, säger nu överstyrelsen, kunde man helt eller delvis lägga ned latinet i de båda högsta ringarna för att på så sätt skapa utrymme för det huvudsakliga i den nyspråkliga grenens studiegång, även om det torde komma att visa sig svårt att ge hela den utbildning i matematik, som den språkliga grenens lärjungar fått i gymnasiets lägre ringar. Det torde även vara möjligt att ge lärjungar på reallinjens högstadium tillgång till en nyspråklig differentiering. Något utformat förslag i fråga om dessa differentieringar föreligger dock ännu icke; frågan bleve i praktiken aktuell först höstterminen 1955, och överstyrelsen hoppas dessförinnan kunna inkomma med erforderlig utredning. Givetvis får dock lärjungeantalet på högstadiet icke vara alltför litet, om sådana anordningar skola vidtagas: i enskilda fall kan det vara skäligt att träffa anordningar endast för en gren, t. ex. den sociala.

De här skisserade anordningarna har beröringspunkter med det i överstyrelsens första organisationsförslag upptagna, med B betecknade alternativet för den allmänna linjen. Jag kan således beträffande dem i tillämpliga delar hänvisa till den belysning av de båda organisationsalternativen, jag i det föregående (s. 37—41) har lämnat.

Överstyrelsen övergår härefter till en diskussion av gymnasielinjernas ändamålsenligaste längd.

Till förmån för ett fyraårigt gymnasium brukar två med varandra sammanhängande omständigheter anföras. Den fyraåriga lärogången äger *pedagogiska* fördelar: det är lättare att ordna ämnesinnehållet rationellt och utan onödig dubbelläsning, om man kan avstå från kursavslutningen i samband med realexamen. De fyraåriga linjerna äger på grund härav också *arbetshygieniska* fördelar: ju mer rationellt studierna kan läggas upp, desto mindre arbetskrävande blir de. Särskilt har dessa fördelar ansetts väga tungt till förmån för det fyraåriga latingymnasiet. Den arbetshygieniska vinsten av den längre lärogången på latingymnasiet framgår också av den undersökning av skolöverläkaren, som jag refererat i första avsnittet av mitt anförande (s. 11). Överstyrelsen håller icke för osannolikt, att den fyraåriga studiegångens företräden efter gymnasiereformen kan komma att göra sig något starkare gällande även på reallinjen, sedan matematikens timal där avsevärt inknappats.

Till förmån för ett treårigt gymnasium kan å andra sidan *sociala* argument anföras. De sociala fördelarna är påtagliga i synnerhet i fråga om lärjungar, som bedriver gymnasiestudier utanför hemorten. Även om de ekonomiska svårigheterna numera lättats genom stipendieväsendet, måste det både ekonomiskt och i uppfostringshänseende betraktas som en fördel att kunna behålla de uppväxande i hemmet ännu ett år. Även *yrkesvalssynpunkter* kan anläggas. Valet mellan realgymnasiet och de

genomgående treåriga tekniska gymnasierna föregripes i många fall, om realgymnasiet är fyraårigt. Över huvud skulle linjevalet kunna ske mera rationellt och utan inverkan av biomständigheter, om alla de konkurrerande linjerna vore av samma längd och hade samma anknytning till realskolan.

Valet av organisation för en linje måste ske under avvägning av dessa omständigheter mot varandra. Resultatet kan utfalla olika alltefter den bildningslinje det är fråga om och alltefter de lokala förhållandena. Överstyrelsen har i samband med enkäten vårterminen 1952 satt vederbörande rektorer och kollegier i tillfälle att framlägga sina synpunkter på valet mellan de fyraåriga och de treåriga linjetyperna.

I fråga om latinlinjen har liksom hittills skälen för den fyraåriga organisationen ansetts övertäga. De ändringar överstyrelsen ifrågasatt är beträffande denna linje mycket få. I ett fall, högre allmänna läroverket för flickor i Hälsingborg, har överstyrelsen föreslagit övergång från fyraårig organisation till treårig, i ett annat fall, högre allmänna läroverket i Eslöv, tvärtom övergång från treårig organisation till fyraårig. Vid sex läroverk (Jönköping, Kalmar, Karlstad, Norrköping, Skara och Vänersborg), där nu såväl fyraårig som treårig latinlinje finnes, torde efter den allmänna linjens tillkomst endast *en* latinlinje kunna påräkna tillräcklig rekrytering. Överstyrelsen föreslår, att i dessa fall den fyraåriga linjen bibehålles och den treåriga avvecklas.

Även i fråga om reallinjen har överstyrelsen lämnat den nuvarande organisationen orörd vid flertalet läroverk, 53 av tillhoppa 72. Ej sällan är dock situationen i fråga om reallinjen i dag en annan än när nuvarande linjeorganisation kom till. Flertalet läroverk har efter 1927 års reform mycket starkt ökat sin lärjungeomslutning. Reallinjen har kanske dubblats och beräknas kunna bibehålla denna organisation även efter den allmänna linjens tillkomst; det är då möjligt att bättre tillgodose olika önskemål än på den tid, då reallinjen var enkel. Behovet av viss utbildning på orten kan vidare ha tilltagit eller avtagit. Inom ett läroverks rekryteringsområde har måhända en mer eller mindre omfattande organisation av realskolor småningom växt upp, varigenom behovet av treårig utbildning förstärkts. Ett annat läroverk har måhända tidigare haft att sörja för gymnasieutbildningen för avsevärda kontingenter lärjungar från kringliggande realskolor, av vilka några numera utbyggt till högre allmänna läroverk; behovet av treårig utbildning på orten kan då tvärtom ha gått tillbaka. Överstyrelsen erinrar om att vissa kommuner tidigare gjort framställning om ombildning av en treårig parallellavdelning till en fyraårig. Vissa ansökningar av detta slag har bifallits, andra har avslagits under hänvisning till den prejudicerande betydelse ett bifall i det enskilda fallet kunde få. Vid en allmän omorganisation av gymnasiet synes det emellertid vara den lämpliga och riktiga tidpunkten att företaga en över-

syn av fördelningen mellan tre- och fyraåriga linjer efter de allmänna grunder överstyrelsen angivit. Ämbetsverket föreslår, att nuvarande treåriga reallinje skall ersättas med fyraårig vid åtta läroverk (Falun, Landskrona, Skövde, Södertälje, Vänersborg samt högre allmänna läroverken för flickor i Göteborg, Malmö och Örebro), att vid två läroverk, där nu treårig reallinje finnes vid sidan av fyraårig, den treåriga linjen skall avvecklas i samband med upprättandet av allmän linje (Karlskrona och Motala) samt att vid nio läroverk, där nu endast treårig eller endast fyraårig reallinje finnes, men denna har parallellavdelningar, båda linjetyperna skall vara representerade efter gymnasiereformen (Borås, Gävle, Kalmar, Karlstad, Norrköping, Västerås och Östersund samt gossläroverken i Hälsingborg och Örebro).

Den allmänna linjen är enligt överstyrelsens mening den av linjerna, där skillnaden i pedagogiskt avseende mellan fyraårig och treårig studiegång är minst framträdande.

»Detta betyder dock icke, att den 3-åriga studiegången skulle vara pedagogiskt fullt likvärdig med den 4-åriga. — — — De ovan anförda olägenheterna vid planeringen och vid fördelningen av ämnesstoffet, när det gäller en 3-årig gymnasieorganisation, göra sig givetvis även här gällande i fråga om många ämnen. Elever kunna icke från realexamen utan tentamen i flera ämnen övergå till andra ringen av den 4-åriga allmänna linjen, vilket visar, att även i fråga om denna linje planeringen av studierna blivit en annan, då de utbredas över 4 gymnasieår, än då de fördelas på realskolans avslutningsklass och 3 gymnasieår.»

Överstyrelsen föreslår, att fyraårig allmän linje skall upprättas vid 24 högre allmänna läroverk: Gävle, de högre allmänna läroverken i Göteborg utom läroverket i Majorna, Karlskrona, Lidingö, Lund, de båda högre allmänna läroverken i Malmö, Motala, de högre allmänna läroverken i Stockholm utom Nya elementarskolan, Sundsvall, Vänersborg, Örnköldsvik och Östersund; samt treårig linje vid följande 24 läroverk: Borås, Falun, Majorna i Göteborg, Halmstad, de båda läroverken i Hälsingborg, Härnösand, Hässleholm, Jönköping, Kalmar, Karlstad, Kristianstad, Linköping, Luleå, Norrköping, Skara, Skellefteå, Nya elementarskolan i Stockholm, Uddevalla, Umeå, Uppsala, Västerås, Växjö och gossläroverket i Örebro. I intet fall har överstyrelsen ansett såväl fyraårig som treårig allmän linje erforderlig redan i initialorganisationen.

Bifogade tabell 6 ger en översikt av de olika linjernas förekomst vid de nu förefintliga 72 högre allmänna läroverken dels vid nuvarande organisation och dels enligt skolöverstyrelsens förslag. Avvikelserna mellan de båda organisationerna har i tabellen kursiverats. I uppgifterna om den nuvarande organisationen är vissa temporärt nedlagda linjer icke medtagna (treåriga latinlinjer i Karlskrona, Kristianstad, Västerås och vid de högre allmänna läroverken för gossar i Malmö och Örebro samt på Norrmalm och Söder-

Tabell 6. Gymnasiets organisation: den nuvarande och den föreslagna.

Läroverk	Nuvarande organisation		Skolöverstyrelsens förslag			
	Latinlinjen	Reallinjen	Latinlinjen	Reallinjen	Allm. linjen	
Arvika		L ³	R ³	L ³	R ³	
Boden	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	
Borås	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ³
Eksjö	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	
Eskilstuna	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	
Eslöv		L ³	R ³	L ⁴	R ³	
Falun	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴	A ³
Gävle	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ⁴
Göteborg:						
h. a. l. för flickor ..	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴ L ³	R ⁴	A ⁴
h. a. l. i Majorna ..	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	A ³
Hvitfeldtska h. a. l.	L ⁴	L ³	R ⁴	L ⁴ J ³	R ⁴	A ⁴
Vasa h. a. l.	L ⁴		R ⁴ R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ⁴
Halmstad	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴ L ³	R ³	A ³
Haparanda	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	
Hudiksvall	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	
Hälsingborg:						
h. a. l. för flickor ..	L ⁴		R ³	L ³	R ³	A ³
h. a. l. för gossar ..	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ³
Härnösand	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	A ³
Hässleholm		L ³	R ³	L ³	R ³	A ³
Jönköping	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴	R ³	A ³
Kalmar	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ³
Karlshamn		L ³	R ³	L ³	R ³	
Karlskrona	L ⁴		R ⁴ R ³	L ⁴	R ⁴	A ⁴
Karlstad	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ³
Katrineholm		L ³	R ³	L ³	R ³	
Kiruna		L ³	R ³	L ³	R ³	
Kristianstad	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	A ³
Kristinehamn	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	
Landskrona	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴	
Lidingö	L ⁴		R ⁴	L ⁴	R ⁴	A ⁴
Linköping	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴ L ³	R ³	A ³
Ludvika		L ³	R ³	L ³	R ³	
Luleå	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	A ³
Lund: katedralskolan .	L ⁴	L ³	R ⁴	L ⁴ L ³	R ⁴	A ⁴
Malmö:						
h. a. l. för flickor ..	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴	A ⁴
h. a. l. för gossar ..	L ⁴		R ⁴ R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ⁴
Motala	L ⁴		R ⁴ R ³	L ⁴	R ⁴	A ⁴
Norrköping	L ⁴	L ³	R ³	L ⁴	R ⁴ R ³	A ³
Nyköping	L ⁴		R ⁴	L ⁴	R ⁴	
Skara	L ⁴	L ³	R ⁴	L ⁴	R ⁴	A ³
Skellefteå	L ⁴		R ³	L ⁴	R ³	A ³
Skövde	L ⁴		R ³	L ⁴	R ⁴	

Läroverk	Nuvarande organisation				Skolöverstyrelsens förslag						
	Latinlinjen		Reallinjen		Latinlinjen		Reallinjen		Allm. linjen		
Sollefteå	L ^A			R ³	L ^A				R ³		
Stockholm:											
h. a. l. i Bromma ..	L ^A			R ^A	L ^A			R ^A			A ^A
h. a. l. för flickor å Norrmalm	L ^A	L ³		R ^A	L ^A	L ³		R ^A			A ^A
h. a. l. för gossar å Norrmalm	L ^A			R ^A	L ^A			R ^A			A ^A
h. a. l. för flickor å Södermalm	L ^A			R ^A	L ^A			R ^A			A ^A
h. a. l. för gossar å Södermalm	L ^A			R ^A	R ³	L ^A		R ^A	R ³		A ^A
h. a. l. å Kungs- holmen	L ^A			R ^A	R ³	L ^A		R ^A	R ³		A ^A
h. a. l. å Östermalm högre realläroverket å Norrmalm	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A			A ^A
statens normalskola .	L ^A			R ^A	R ³	L ^A		R ^A	R ³		A ^A
h. a. l. i Enskede ..	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A			A ^A
nya elementarskolan i Stockholm	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A			A ³
Strängnäs	L ^A				R ³	L ^A			R ³		
Sundsvall	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A			A ^A
Söderhamn		L ³			R ³		L ³		R ³		
Södertälje	L ^A				R ³	L ^A		R ^A			
Uddevalla		L ³			R ³		L ³		R ³		A ³
Umeå	L ^A			R ^A	R ³	L ^A		R ^A	R ³		A ³
Uppsala	L ^A	L ³		R ^A		L ^A	L ³	R ^A			A ³
Visby	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A			
Vänernborg	L ^A	L ³			R ³	L ^A		R ^A			A ^A
Västervik	L ^A				R ³	L ^A			R ³		
Västerås	L ^A				R ³	L ^A		R ^A	R ³		A ³
Växjö	L ^A				R ³	L ^A			R ³		A ³
Ystad	L ^A				R ³	L ^A			R ³		
Åmål		L ³			R ³		L ³		R ³		
Örebro:											
h. a. l. för flickor ..	L ^A				R ³	L ^A		R ^A			
karolinska h. a. l. ...	L ^A				R ³	L ^A		R ^A	R ³		A ³
Örnsköldsvik	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A			A ^A
Östersund	L ^A			R ^A		L ^A		R ^A	R ³		A ^A
Summa	61	23		26	54	61	17	42	45	24	24

malm i Stockholm ävensom lyceilinjén vid högre allmänna läroverket för gossar i Malmö). Statens aftonskola är icke särskilt redovisad; den har för närvarande fyraårig latin- och reallinje och skulle nu därtill få en fyraårig allmän linje.

Antalet klassavdelningar beräknas första året komma att stiga med 13 och vid fullbordad omorganisation med inalles 58. Därvid har hänsyn icke tagits till utvidgningar, som kan bli följden av ökad tillströmning till gymnasiet oberoende av dettas linjeorganisation. I ett eller annat fall torde till följd av lokalsvårigheter en föreslagen linje icke omedelbart komma till stånd.

Skolöverstyrelsen bifogar en promemoria rörande organisationen av de särskilda läroverken. För varje läroverk redogöres först för nuvarande organisation, antalet klassavdelningar och antalet lärjungar i realskolan och i gymnasiet samt, särskilt för sig, antalet klassavdelningar och lärjungar i realskolans avslutningsklass och i gymnasiets nybörjaravdelningar. Vidare uppges vilka realskolor och högre kommunala skolor som i synnerhet avlämnar lärjungar till läroverkets gymnasium, antalet därifrån kommande lärjungar och antalet inackorderade lärjungar i nybörjarringarna. Därpå meddelas utgången av den försöksomröstning, som har anställts vid läroverket, samt rektors och kollegiets önskemål och förslag beträffande organisationen. Slutligen följer överstyrelsens eget organisationsförslag. I en annan bilaga meddelas en översikt av gymnasieorganisationen som särskilt belyser den inverkan omorganisationen kan väntas få i fråga om antalet klassavdelningar. Beträffande dessa tämligen omfattande bilagor torde jag få hänvisa till handlingarna.

Genomförandet av den nya organisationen avses börja höstterminen 1953, då första ringen av det fyraåriga gymnasiet skulle anordnas i enlighet med den nya organisationsplanen men första ringen av det treåriga gymnasiet efter den gamla. Höstterminen 1954 skulle den nya organisationen tillämpas i första och andra ringarna av det fyraåriga och första ringen av det treåriga gymnasiet. Därefter skulle omorganisationen successivt utsträckas till de båda översta ringarna.

Det är rätt vanskligt att bedöma *l ä r a r b e h o v e t* inom den nya organisationen, så länge man icke har någon erfarenhet om huru lärjungarna fördelar sig på linjerna och linjegrenarna. Två klasser tillhörande olika linjer måste kanske ena året helt och hållet undervisas separat, medan motsvarande klasser ett annat år kan erhålla gemensam undervisning i flertalet ämnen. En viss linjegren, exempelvis den helklassiska, kan vid ett mindre läroverk vissa år komma till stånd, andra icke.

Kursplanerna är enligt överstyrelsens förslag så upplagda, att samläsning mellan olika linjer i ganska stor utsträckning möjliggöres. Sålunda skulle i första ringen av det fyraåriga gymnasiet samläsning kunna anordnas mellan samtliga linjer i kristendomskunskap, modersmålet, engelska, tyska, franska, geografi och biologi med hälsolära eller tillsammans under 19 av de 30 veckotimmarna i läroämnena samt därjämte vid all undervisning i övningsämnena. I alla dessa ämnen kan samläsning mellan linjerna också anordnas i det treåriga gymnasiets första ring och i det fyraåriga gymnasiets

andra ring. Treårigt och fyraårigt gymnasium (ringarna I³ och II⁴) kan däremot icke lämpligen undervisas gemensamt i tyska, franska och biologi med hälsolära, oavsett vilken linje lärjungarna tillhör. Liknande, ehuru mera komplicerade förhållanden kan motses i de båda högsta ringarna.

Samläsningen är i första hand en besparingsanordning för de mindre läroverken, men den kan förekomma även vid de större och då i ett och annat fall möjliggöra en viss ökning av läroverkets kapacitet till måttlig kostnad. Skolöverstyrelsen ger följande exempel:

»Om ett läroverk, som för närvarande har t. ex. 4-årig latin- och 3-årig reallinje, båda dubblerade, sammanlagt alltså 14 avdelningar, i fortsättningen föreslås få 4-årig latin-, 4-årig och 3-årig real- samt 3-årig allmän linje, så beräknar överstyrelsen normalt oförändrat antal avdelningar ($4 + 4 + 3 + 3 = 14$). . . . Då inträdesberättigade lärjungar icke sällan avvisas på grund av platsbrist på reallinjen, blir den sannolikaste innebörden av omorganisationen i många fall, att reallinjen fortfarande måste dubbleras, ehuru den föreslås uppdelad på en 4-årig och en 3-årig linje i stället för på två treåriga. Men då viss övergång måste beräknas även från reallinjen till den allmänna linjen, kan det också inträffa, att den kvarvarande 3-åriga reallinjen icke fyller, medan . . . den allmänna linjen . . . icke kan mottaga alla linjens aspiranter. I så fall blir den fjärde serien avdelningar vid läroverket en blandad serie, närmast $R^3 + A^3$.»

Införandet av den allmänna linjen skulle första året öka lärarbehovet med 18 lärare, om tillströmningen av lärjungar till gymnasiet vore oförändrad. I åtskilliga fall skulle dock under alla omständigheter fler klassavdelningar på ifrågavarande stadium bli nödvändiga nästa år på grund av ökat antal inträdessökande; skillnaden bleve blott, att de nya avdelningarna komme att tillhöra de äldre linjetyperna, om allmän linje icke inrättas. En ökning av detta slag har förutsatts i överstyrelsens förlidna höst avgivna anslagsberäkningar för nästa budgetår. Därvid beräknades jämväl en felmarginal för oförutsedda behov. Den ytterligare ökning av lärarbehovet, som upprättandet av den allmänna linjen kan komma att föra med sig, torde icke vara större än att den ryms inom felmarginalen. Ämbetsverket anser sig därför icke behöva höja anslagskalkylerna för instundande budgetår.

Kostnadsökningen kan väntas bli mera märkbar, när omorganisationen nått längre. Det är dock icke möjligt att redan nu framlägga preciserade kostnadsberäkningar för högstadiet, bland annat emedan de differentieringar, som vid 24 läroverk tänkts träda i stället för den allmänna linjen, icke ännu är utformade. Samtidigt med att grensystemet införes på det högsta stadiet, göres en besparing genom att det nuvarande differentieringsystemet avvecklas. Överstyrelsen håller före, att grenbildningen på högstadiet likväl kommer att i någon mån öka kostnaderna och lärarbehovet, ehuru skillnaden icke torde bli alltför stor.

Därvid förutsätter överstyrelsen, att för upprättandet av en linjegen

ett visst minimiantal lärjungar skall fordras, liksom nu för tillvalsundervisning i viss ämneskombination. Överstyrelsen har intet att erinra mot att nuvarande bestämmelser i stort sett oförändrade överföres till det nya systemet. Det skulle alltså normalt fordras ett deltagarantal på minst fem lärjungar eller, när det gäller den helklassiska grenen, minst tre, dock med rätt för skolöverstyrelsen att på grund av särskilda omständigheter medgiva, att undervisning anordnas vid lägre deltagarantal.

Vare sig linjerna fördelas på det sätt skolöverstyrelsen föreslagit eller efter någon annan princip, måste det tillses, att fördelningen icke fastläses för alltför lång tid. J ä m k n i n g s m ö j l i g h e t e r måste finnas med hänsyn till ändrade lokala behov, och skälig hänsyn måste kunna tagas till målmännens önskemål. Dessa har ännu icke hunnit stadga sig. I synnerhet är bestämda slutsatser ännu icke möjliga om den allmänna linjens dragningskraft.

Jag har redan nämnt, att departementschefen i 1950 års proposition ifrågasatte, huruvida icke avgörandet om de särskilda läroverkens gymnasieorganisation lämpligen borde överflyttas till Kungl. Maj:t från och med det år, då den allmänna linjen upptages i linjesystemet. Upprättandet av ny linje borde därvid i regel icke medgivas, om lärjungantalet kunde beräknas understiga 15, och indragning av linje borde i regel ske, om lärjungeantalet understige 8. Om ofullständigt utnyttjad linje med samma studiemål funnes att tillgå vid sidan av en till indragning ifrågasatt linje, kunde kraven på lärjungeminimum sättas något högre; departementschefen nämner för detta fall talet 10. Hänsyn borde emellertid tagas till åtskilliga inverkanförhållanden, såsom förhandenvaron av andra läroverk på läroverksorten m. m. I synnerhet måste beaktas, att studielägenheterna för ungdom från landsbygden och mindre skolorter icke bör beskäras utan tvingande skäl.

Skolöverstyrelsen godtager dessa bedömningsgrunder i vad avser läroverk med tre parallellavdelningar på gymnasiet. Däremot håller överstyrelsen före, att linjeorganisationen bör fixeras på de orter, där tillströmningen endast räcker för två linjer. Om alltför stor hänsyn toges till de år ifrån år växlande anmälningssiffrorna, kunde en allmän osäkerhet om läroverkets organisation uppstå.

»Vid ett mindre läroverk måste det lätt hända, att det ena året en allmän linje kan inrättas, medan däremot en latinlinje icke kan komma till stånd, under det att följande år motsatsen inträffar. Även om man bortser från de allvarliga olägenheterna ur lärarbeståndets synpunkt av ett dylikt förhållande, skulle en sådan osäkerhet om ett läroverks möjligheter skapa misstro hos elever och målsmän och sannolikt förorsaka flykt från läroverket till ett läroverk med större gymnasium och en fastare organisation, och detta skulle rent av kunna äventyra gymnasiets existens.»

Jag har i det föregående redan nämnt, att överstyrelsen föreslagit latin- och reallinje vid dessa mindre läroverk men däremot icke allmän linje. Överstyrelsen är angelägen att framhålla, att detta givetvis icke innebär, att de 24 här ifrågakvarande läroverken för mycket lång tid skulle vara avskurna från möjligheten att erhålla allmän linje och därmed hänvisade till de ersättningsdifferentieringar, som överstyrelsen antytt och har för avsikt att senare precisera. Lärjungetillströmningen till gymnasierna är nämligen i stigande och kan väntas växa mycket avsevärt, när de stora årskullarna från 1940-talet hinner upp i gymnasieåldern.

»Kanhända kan den utveckling i fråga om antalet gymnasiestuderande, som här skisserats såsom sannolik, vid åtskilliga av läroverken i fråga inom en nära framtid ha skapat ett förändrat läge, som kräver förnyat övervägande av organisationen av de berörda läroverken, och överstyrelsen förutsätter, att den nya linjen skall kunna inrättas även vid dessa läroverk, så snart förutsättningarna i form av säkerställt tillräckligt elevantal föreligger.»

Jag återkommer i det följande till den här berörda, för många läroverksorter viktiga frågan om gymnasiets minimiorganisation.

Departementschefen.

Ett par av huvuddragen i övergångstidens gymnasieorganisation fastställdes redan genom 1950 års riksdagsbeslut. Vid de högre allmänna läroverken skulle en allmän gymnasielinje kunna anordnas från tidpunkt, som senare skulle bestämmas. I samband med införandet av denna linje skulle en revision av differentieringssystemet företagas, syftande till att genomföra en fastare studiegång inom varje linje.

Bakgrunden för detta beslut utgjordes av den skiss till ett nytt gymnasium, som dåvarande departementschefen tecknat i sitt anförande till statsrådsprotokollet. Den allmänna linjens huvuduppgift skulle vara att meddela en mer omfattande och fastare orienterad kunskap om nutids-samhället än som kunde åstadkommas inom de i var sin riktning specialiserade latin- och reallinjerna. Efter införandet av den nya linjen borde tillvalssystemet kunna förenklas så långt, att varje lärjunge vid inträdet i näst högsta ringen endast skulle ha två eller allra högst tre studiealternativ att välja mellan i stället för som nu elva på latinlinjen och sju på reallinjen.

Skolöverstyrelsens h u v u d f ö r s l a g är utformat i nära anslutning till dessa tankar. I övergångstidens gymnasium skulle latinlinjen i de båda högsta ringarna klyvas i en helklassisk och en halvklassisk gren, den allmänna linjen i en social och en nyspråklig gren och reallinjen i en matematisk och en biologisk gren. Vissa uppmjukningar genom tillval och bortval skulle förekomma, men de har karaktären av jämkningar utan principiell betydelse, från vilka jag i detta sammanhang kan bortse.

Därjämte tänker sig skolöverstyrelsen en alternativorganisation för de mindre läroverken. Dessa skulle endast få latin- och reallinje, och den allmänna linjen skulle ersättas av differentieringar i de båda högsta ringarna av de äldre linjerna, som kunde medgiva en nyspråklig eller social inriktning av studierna. Lärjungarna vid läroverk, där allmän linje icke upprättas, skulle därigenom erhålla möjlighet att inhämta det väsentligaste av studiemålen för den allmänna linjen. Överstyrelsen har dock icke ännu i detalj utformat detta förslag; tim- och kursplaner för de ifrågasatta differentieringarna föreligger sålunda icke men beräknas vara färdiga i god tid före läsåret 1955/56, då differentieringarna första gången skulle komma till användning.

Huvudförslaget kännetecknas otvivelaktigt av större organisatorisk fasthet än det nuvarande gymnasiet, och överstyrelsen har därmed tagit den hänsyn, som är möjlig, till kritiken mot den nuvarande organisationen och dess differentieringssystem. En åtstramning av organisationen som den föreslagna kan dock icke medföra idel fördelar. Det blir bland annat svårare att tillgodose minoritetskrav av olika slag. Skillnaden torde emellertid vara mindre framträdande i praktiken än i teorien. Ett differentieringssystem som det nuvarande tillgodoser visserligen på papperet mycket skiftande önskemål, men den gymnasist, som i sina studier vill avlägsna sig från de stora huvudstråken, torde ej sällan finna sina önskemål i praktiken orealiserbara, emedan undervisning i ett ämne icke tillhandahålles utan att ett visst minimiantal deltagare anmäler sig, stundom även emedan vissa schematekniska hänsyn måste tagas. I ett fastare linjesystem är antalet valmöjligheter mindre, men det kan med större säkerhet påräknas, att de förutsedda studiealternativen verkligen står att få, när valet skall träffas. Även i en fast linjeorganisation måste dock ett visst minimiunderlag stadgas för varje linjegren. Jag kan ansluta mig till skolöverstyrelsens förslag, enligt vilket det normala minimiunderlaget för en linjegren bör vara fem lärjungar utom för den helklassiska grenen, där ett underlag på tre kan anses tillräckligt; därjämte bör överstyrelsen liksom nu äga befogenhet att på grund av särskilda omständigheter jämka nedåt.

Av den redogörelse, jag i det föregående har lämnat, framgår, att viss kritik riktats mot överstyrelsens organisationsförslag. Jag kan dock icke finna, att den har rubbat förslagets huvudgrunder, sådana de kommit till uttryck i linje- och förgreningssystemet.

I tämligen många remissyttranden har ifrågasatts, att man skulle införa en tredje gren på latinlinjen, upptagande en lämpligt avvägd kurs i matematik. Denna fråga hölls öppen vid 1950 års riksdag. Såväl departementschefen som särskilda utskottet ansåg den dock förtjänt att ytterligare övervägas. Skolöverstyrelsen har nu i sin utredning kommit till negativt resultat. Antalet matematikstuderande på latinlinjen har sedan åtskilliga år varit i avtagande och skulle efter upprättandet av den allmänna linjen av allt att döma i regel befinnas otillräckligt. Att under sådana förhållanden

upptaga ämnet på timplanen skulle, anser överstyrelsen, alltför ofta visa sig vara en falsk förespegling, en falsk skylt.

Personligen delar jag överstyrelsens uppfattning, att en matematikgren på latinlinjen åtminstone för närvarande knappast kan få den bärkraft, som bör fordras för dess upptagande som fast beståndsdel av huvudorganisationen. Frågan ligger gynnsammare till i alternativorganisationen, där den allmänna linjen skulle ersättas med differentieringar av de båda andra linjerna och latinlinjen bör kunna påräkna en bredare rekrytering av olika intressetyper. En matematikkurs, som vore avpassad för en nyspråklig differentiering av latinlinjen, skulle möjligen kunna få en vidsträcktare användning och under vissa förutsättningar nyttjas även av lärjungar, som fortsätter studierna i latin. Frågan kan dock icke bedömas utan kännedom om det antal timmar, som kan ställas till ämnets disposition, den kurs, som skulle inhämtas, och de reduktioner, som måste ske i fråga om andra ämnen, då det ytterst är dessa faktorer, som bestämmer kursens dragningskraft på ungdomen. Först när skolöverstyrelsen inkommit med preciserat förslag rörande alternativorganisationen, torde förutsättningarna föreligga för det slutliga ställningstagandet till detta spörsmål.

I det läge, vari gymnasiefrågan befann sig år 1950, ansåg sig dåvarande departementschefen även böra lämna oavgjort, huruvida en kurs i latin borde inläggas jämväl i den allmänna linjen. Skolöverstyrelsen hade i sitt utlåtande över skolkommissionens betänkande icke ställt sig avvisande till en dylik kurs av begränsad omfattning, om därigenom kunde vinnas, att den allmänna linjen bleve lämplig som underlag även för juridiska studier. Juristutbildningsakkunniga håller dock före, att kravet på latinkunskaper för juridiska studier visserligen icke behöver ställas fullt så högt som på latinlinjen men likväl högre än vad som är möjligt att uppnå på den allmänna linjen, om denna skall väl betjäna de stora lärjungegrupper, som i övrigt väntas nyttja densamma. Överstyrelsen har på grund härav icke upptagit latin som obligatoriskt ämne på den allmänna linjen, och jag är beredd att även på denna punkt följa ämbetsverket. Huruvida det kan finnas lämpligt att i annan form bereda latinet plats på denna linje, är en detaljfråga, som bör tagas under övervägande i samband med övriga spörsmål rörande timplanens detaljer.

En nyhet i organisationen är de av överstyrelsen från skolutredningens organisationsförslag övertagna s. k. orienteringskurserna, vilka är avsedda att ge lärjungar, som på gymnasiet icke mottager undervisning i visst ämne, en orienterande överblick över ur allmänbildningssynpunkt värdefulla delar av ämnet. Idén synes mig god, men kurserna ställer stora krav på läraren som popularisator även av avancerade partier inom sitt fack och hans förmåga att vinna kontakt med ett auditorium utan någon större fond av aktuella kunskaper i ämnet. Vissa kollegier och ämneskonferenser tvekar om värdet av orienteringskurserna, särskilt, vill det synas, när det gäller fysik och kemi på latingymnasiet. Det synes mig därför önskvärt, att kur-

ser av detta slag först prövas inom ramen för de högre skolornas försöksverksamhet, så att gjorda erfarenheter om kursernas ändamålsenliga uppläggning och stoffurval kan ställas till ämneskonferensernas förfogande, när anordningen allmänt skall föras ut i praktiken. Möjligen kan dessa arbeten medföra ett eller annat års uppskov med det obligatoriska införandet av några av kurserna.

Jag har i övrigt icke anledning att här ingå på tim- och kursplanernas många detaljfrågor, vilka genomgående är av den art, att det torde ankomma på Kungl. Maj:t att därom besluta. Det torde icke heller vara nödvändigt att dröja vid överstyrelsens förslag i fråga om studentexamens anordnande. Prövningen av denna del av förslaget torde eventuellt böra anstå, tills alternativorganisationens differentieringar föreligger i fullt utformat skick.

Av grundläggande betydelse för organisationens praktiska utgestaltung är däremot frågan om bildningslinjernas utsträckning i tiden. Det nuvarande gymnasiet använder fyraåriga och treåriga linjer vid sidan av varandra. De arbetshygieniska företräden, som tillkommer det fyraåriga gymnasiet, har ansetts särskilt vägande i fråga om latinlinjen och lett till att flertalet latinlinjer i den nuvarande organisationen gjorts fyraåriga. I fråga om reallinjen har däremot de sociala och ekonomiska fördelarna av ett kortare gymnasium ansetts överväga; i överensstämmelse därmed är majoriteten av reallinjerna treåriga. I princip har jag ingen anledning att ifrågasätta andra grunder för användningen och fördelningen av dessa äldre linjer än dem som redan år 1927 tillämpades.

Motsvarande organisationsfråga möter emellertid nu för första gången beträffande den allmänna linjen. Såsom skolöverstyrelsen framhåller, torde skillnaden i pedagogiskt hänseende mellan fyraårig och treårig studiegång vara mindre framträdande på denna linje än på de båda andra. Det bör icke heller förbises, att den relativt fylliga undervisningen om det nutida samhället i realskolans avslutningsklass torde ge ett bättre intresseunderlag för den allmänna linjens arbete och en säkrare grund för linjevalet än undervisningen i realskolans underliggande klasser, på vilka den fyraåriga allmänna linjen baseras. Då härtill lägges de sociala skäl, som i allmänhet motiverar de treåriga linjerna, måste jag beteckna de treåriga allmänna linjerna som särskilt starkt motiverade. Å andra sidan bör icke heller fyraåriga linjer vara uteslutna, i synnerhet på orter, där gymnasieorganisationen redan nu övervägande upptager fyraåriga linjer. Det gäller i dessa fall städer, där gymnasierna till alldeles övervägande del rekryteras av stadens egen ungdom; de tre bildningslinjernas likvärdighet torde dessutom bli mera uppenbar och påtaglig för lärjungar och målsmän, om de alla utgrenas från samma punkt i skolorganisationen och alla kan lova lärjungarna de fördelar i avseende på kursernas planläggning och arbetsbelastningen, som utgör den fyraåriga gymnasieformens huvudsakliga motivering.

Skolöverstyrelsens förslag till linjeorganisation för de särskilda läroverken

upptager fyraårig allmän linje vid 24 läroverk på 12 orter och treårig allmän linje vid 24 läroverk på 23 orter. Vid återstående 24 läroverk (24 orter) skulle alternativorganisationen komma till användning och alltså endast latin- och reallinje finnas, kompletterade med vissa extra ämneskombinationer som ersättning för den allmänna linjen.

Antalet läroverk utan fullständig allmän linje bleve icke obetydligt. Överstyrelsen har, bland annat med hänsyn till lärarbristen, icke räknat med att fullständig allmän linje skall upprättas, förrän antalet nybörjare i gymnasiet stigit till omkring 60, motsvarande helt fullsatta nybörjaravdelningar av de andra linjerna. Huruvida denna norm kan följas i framtiden, beror bland annat av värdet av de differentieringar, som skulle ersätta den allmänna linjen. Skolöverstyrelsen är i detta avseende optimistisk, och det synes mig i varje fall mycket sannolikt, att en tämligen god ersättning för den sociala grenen skall kunna konstrueras för reallinjens lärjungar, medan en övergång från latinlinjen till den sociala grenen, såsom av överstyrelsens utredning framgår, icke är möjlig utan tyngande kompletteringar. Jag kan trots allt icke frigöra mig från en viss tvekan, huruvida icke allmän linje borde komma i fråga även vid något lägre sammanlagt lärjungeantal än skolöverstyrelsen förutsatt, åtminstone om antalet lärjungar, som önskar just denna linje, är särskilt stort. Så vitt jag kan se, skulle vid en sådan ökning av de allmänna linjernas antal de linjer, som tillkommer, nästan uteslutande komma att tillhöra den treåriga typen.

Tvekan kan vidare råda, huruvida icke jämväl vid flerlinjiga läroverk i ett eller annat fall en till indragning föreslagen linje skulle kunna hävda sig i den nya organisationen vid sidan av de av överstyrelsen föreslagna. Jag tänker exempelvis på de för närvarande fullsatta treåriga latinlinjerna i Kalmar och Karlstad, vilka till övervägande del mottaga lärjungar från smärre skolorter. Även på reallinjen finns ett par treåriga linjer, vilka på sin tid inrättades med hänsyn till de smärre skolorternas behov och måhända även efter gymnasiereformen skulle väl försvara sin existens.

Det är emellertid icke nödvändigt att nu taga definitiv ställning till dessa frågor. Min tvekan gäller huvudsakligen antalet treåriga linjer. Om reformen i överensstämmelse med skolöverstyrelsens förslag instundande läsår begränsas till första ringen av det fyraåriga gymnasiet och först med läsåret 1954/55 griper in på det treåriga, finnes tid till jämkningar.

Över huvud torde den linjeorganisation, som i år fastställes för de särskilda läroverken, icke kunna bli mer än ett provisorium. I och med att en tredje linje tillägges organisationen, står vi i ett helt nytt läge, för vars bedömande tillräckligt material saknas. De grundläggande besluten av olika myndigheter angående den allmänna linjens kompetensvärde saknas ännu i stor utsträckning. Målsmansopinionen har icke hunnit stadga sig och ännu mindre hunnit giva sig till känna. De kommunala myndigheterna har icke hörts och skulle, om frågan hade förelagts dem, ha mött alla de

vanskligheter vid bedömandet, som följer av att erfarenheter av den tredje linjen ännu helt saknas.

Såsom dåvarande departementschefen framhöll i propositionen till 1950 års riksdag, torde det i detta läge vara lämpligast, att avgörandet i fråga om linjeorganisationen åtminstone tills vidare träffas av Kungl. Maj:t. En rent mekanisk tillämpning av den ena eller andra regeln lärer därvid icke komma i fråga. Liksom denne min företrädare anser jag, att hänsyn måste tagas till åtskilliga inverkan förhållanden och att det i synnerhet måste beaktas, att studielägenheterna för ungdom från landsbygden och mindre skolorter icke bör beskäras utan tvingande skäl. Jag har intet emot att till dessa särskilda omständigheter lägga även den av skolöverstyrelsen starkt betonade omsorgen om organisationens stabilitet. Det synes mig emellertid med hänsyn till lärarbristen svårt att någon mera avsevärd tid vidmakthålla klart underfrekventerade linjer och med hänsyn till målsmännens intressen lika svårt att i längden förvägra upprättandet av en linje, som uppenbarligen önskas av stora målsmansgrupper. Vad som vid varje särskild tidpunkt är möjligt och tillrådligt bestämmes i mycket stor utsträckning av lärarbristen, som tyvärr är en strängare herre nu än för några år sedan.

Under instundande läsår skulle den nya organisationen på grund av det successiva genomförandet endast till ringa del föras ut i praktiken. Av skäl, som skolöverstyrelsen närmare utvecklat, torde det på grund härav icke vara nödvändigt att denna gång höja anslagsberäkningen för de allmänna läroverken på grund av den planerade reformen.

Läroverkskommunernas förpliktelser i förhållande till ett allmänt läroverk är för närvarande i vissa fall knutna till en bestämd linjeorganisation, och kommunen har då ansetts ha skyldighet att hålla lokaler m. m. även för parallellavdelningar av dessa linjer. Om en ny linje skall inrättas vid läroverket, har däremot nytt åtagande brukat avfordras kommunen. Nödgas man räkna med en provisorisk linjeorganisation med ökad rörlighet under några år framåt, synes det icke vara praktiskt, att kommunerna alltför snävt begränsar sina åtaganden gentemot läroverket. Städernas förpliktelser bör successivt ändras till att avse ett enligt gällande bestämmelser anordnat gymnasium, icke blott gymnasiet i dess tillfälliga linjeorganisation. Riksdagen synes nu böra föreskriva, att såsom villkor för upprättande vid visst läroverk av gymnasielinje, som icke ingår i läroverkets nuvarande organisation, skall gälla, att vederbörande kommun åtager sig att tillhandahålla för läroverkets gymnasium erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt bostäder åt för läroverket erforderlig vaktmästarpersonal.

Den nuvarande läroverksorganisationen upptager sedan 1928 en speciell läroverksform, lyceet, som på sin tid inrättades för att med ett års tidsvinst föra fram lärjungar från folkskolans sjätte klass till studentexamen. Denna läroverksform har aldrig slagit igenom. I nu gällande organisations-

plan finnes endast en dylik linje; den är förlagd till högre allmänna läroverket för gossar i Malmö. Linjen hade några år rätt god anslutning men avtynade småningom och har sedan 1938 icke haft några nybörjaravdelningar.

Under senare år har andra medel försökts för vinnande av lyceiorganisationens ursprungliga syfte. Såväl enhetsskoleorganisationen som de i vissa folkskolor inbyggda treåriga realskollinjerna ger lärjungarna möjlighet att från folkskolans sjätte klass passera realskolestadiet på tre år och därmed även nå studentexamen med den avsedda tidsvinsten. Det synes mig på grund härav icke troligt, att lyceiorganisationen kan få någon uppgift att fylla i femtiotalets läroverksorganisation. Tiden torde vara inne att nu helt nedlägga densamma, men då den ingår i den av 1927 års riksdag beslutade läroverksorganisationen, synes riksdagens medgivande därtill böra inhämtas. Genom övergångsbestämmelser bör skäligen hänsyn tagas till de privatister, som eventuellt planlagt sina studier efter fordringarna på det ny-språkliga lyceet.

Av det anförda framgår, att jag kan godtaga skolöverstyrelsens förslag i vad avser gymnasiereformens bärande konstruktioner och i huvudsak även beträffande detaljerna, så långt dessa hittills blivit av mig prövade. Organisationsarbetet med övergångstidens gymnasium är dock ingalunda avslutat med den nu framlagda utredningen. Det återstår bland annat att undersöka vad som kan göras för att inom det nya gymnasiets ram pröva de uppslag, vari skolkommissionens arbete resulterat. Vikten av att så sker framhölls av skolöverstyrelsen i dess utlåtande över skolkommissionens betänkande och underströks ytterligare av departementschefen i 1950 års skolproposition. Skolöverstyrelsen hänvisar på flera ställen i sin utredning till ännu olösta uppgifter av detta slag och tillkännager sin avsikt att senare framställa förslag. Även enligt min mening är det angeläget, att dessa planer målmedvetet fullföljs; det är, synes det mig, en av de viktiga förutsättningarna för att övergångstidens gymnasium skall kunna helt fylla sin mission i skolans utveckling.

2. Inrättande av vissa försöksgymnasier.

Vid min redogörelse för den provisoriska gymnasiereformens förhistoria betecknade jag upprättandet av särskilda gymnasier med anknytning till försöksverksamheten för enhetsskolan som en andra etapp av den omdaning av gymnaset, vilken måste åtfölja en skolreform enligt de av 1950 års riksdag godkända riktlinjerna. Skolöverstyrelsen har nu inkommit med utredning rörande de organisationsfrågor, som därvid i första hand anmäla sig.

*Behovet av gymnasieutbildning för enhetsskolans
lärjungar.*

Enligt de av 1950 års riksdag godkända riktlinjerna för det svenska skolväsendets utveckling är det avsett, att lärjungar i enhetsskolans nionde klass skall kunna välja mellan tre bildningslinjer, av vilka en, som brukar ges beteckningen 9 g, skall meddela teoretisk undervisning som grund för fortsatt utbildning på gymnasiet. Klass 9 g kan, om man så vill, betraktas som en till enhetsskolan förlagd första ring av ett fyraårigt gymnasium.

I de första av de skoldistrikt, som prövar enhetsskoleorganisationen, befinner sig en årskull lärjungar nu i klass 8. Från och med instundande läsår måste således klasser av typen 9 g inrättas för dem. Ett år senare — läsåret 1954/55 — måste egentlig gymnasieutbildning anordnas för dessa lärjungar.

Läsåret 1953/54 beräknas klass 9 g bli erforderlig i Burlöv, Hietaniemi, Lerum, Lillhärddal, Oland, Sura, Timrå, Vifolka, Åhus och Österåker samt inom delar av Skellefteå stads skoldistrikt. Lärjungeantalet i klass 9 i försöksskolorna beräknas detta år till 702, varav omkring 110 i 9 g.

Läsåret 1954/55 beräknas klass 9 g utom i dessa skoldistrikt förekomma i Laxå, Mörbylånga, Råneå, Skön och Svedala samt vid vissa skolor i Linköping och Stockholm. Lärjungeantalet i klass 9 beräknas då ha stigit till 1 519 och lärjungeantalet i klass 9 g till omkring 220.

Läsåret 1955/56 tillkommer Huskvarna, Lomma, Nederkalix, Sundbyberg samt vissa skolor i Hälsingborg och Stockholm. Lärjungeantalet i klass 9 beräknas detta år till sammanlagt 2 380 och antalet lärjungar i klass 9 g till omkring 345.

Överstyrelsen föreslår, att undervisningen i 9 g skall kunna fullföljas vid särskilda treåriga försöksgymnasier eller vid försökslinjer, som förläggs till redan existerande läroverk. Där så befinnes lämpligt och önskvärt skall även klass 9 g kunna inrättas vid gymnasiet, varvid lärjungarna får tillfälle till en obruten fyraårig studiegång på gymnasialstadiet.

I viss utsträckning torde lärjungar jämväl komma att övergå från enhetsskolans klass 8 till fyraåriga gymnasier av den traditionella typen. Sådant kan inträffa exempelvis om lärjunge på grund av föräldrarnas avflyttning från orten icke längre kan erhålla undervisning i enhetsskola. Kungl. Maj:t har den 19 januari 1951 för detta fall medgivit, att lärjunge, vilken vid slutet av vårterminen i åttonde klassen godkänts i samtliga de läroämnen, som förekommer i motsvarande klass av realskolan, och därvid erhållit medelbetyget Ba samt därutöver minst en betygsenhet, må åtnjuta samma rätt att övergå till första ringen av fyraårigt gymnasium som lärjunge i motsvarande klass av realskolan.

Försöksgymnasierna vid 1950 års riksdag.

I sitt anförande till statsrådsprotokollet den 3 februari 1950 inskräppte dåvarande *departementschefen* vikten av att enhetsskolans lärjungar under sina fortsatta studier bleve tillförsäkrade det allmännas välvilliga intresse och stöd. »Målsmännen böra tryggt kunna räkna med att, när tiden är inne, gymnasielinjer skola finnas att tillgå med anknytning till enhetsskolans slutstadium och att dessa linjer skola ge eleverna fulla möjligheter att efter förmåga fullfölja studierna fram till gymnasiets slutexamen», heter det i statsrådsprotokollet (prop. 70 s. 514). Lärjungarna borde vidare under sin gymnasievistelse kunna påräkna dels studiebidrag, vilka borde utgå utan behovsprövning och täcka den merkostnad, som uppstode genom att studierna icke kunde förläggas till hemorten, dels därutöver behovspröva-de stipendier enligt de grunder, som i allmänhet gäller vid gymnasiestudier.

I fråga om försöksgymnasiernas organisation vågade *departementschefen* icke på frågans dåvarande stadium göra något bestämt uttalande men förklarade sig ense med skolöverstyrelsen om att dessa gymnasier beträffande studiegång och arbetsmetod borde i högre grad än gymnasieorganisationen i övrigt präglas av skolkommissionens idéer och förslag. Antalet gymnasielinjer måste dock de första åren begränsas; detta kunde medföra, att en dylik linje under en följd av år måste mottaga ungdom från enhetsskolor i skilda landsdelar.

Försöksgymnasiernas anknytning till enhetsskolan måste enligt *departementschefens* tanke förmedlas av en klass av typen 9 g. På de dittills uttagna försöksorterna syntes denna klass automatiskt komma att organiseras inom enhetsskolan, och om försöken avlöpte efter beräkning, skulle således det mottagande gymnasiet endast omfatta klasserna 10—12. Det vore dock möjligt, att de i början avsevärda svårigheterna att ordna det inre arbetet efter skolkommissionens riktlinjer åtminstone i vissa fall kunde önskliggöra en centralisering av 9 g till det mottagande gymnasiet. Då försök även borde tillåtas efter riktlinjer, som mer eller mindre avveke från skolkommissionens, kunde det vidare tänkas, att under försökstiden lärjungar i enhetsskolan följt en lärogång, som stode närmare den nuvarande realskolans, så att de efter någon komplettering kunde vinna inträde vid de vanliga gymnasierna.

Departementschefen erinrade i detta sammanhang om den av *skolkommissionen* föreslagna s. k. fria klassen. Kommissionen hade tänkt sig, att ett antal lärartimmar, lämpligt fördelade på de ämnen, som närmast kunde tänkas förekomma, skulle reserveras vid tjänstefördelningen för lärarna och sedan fördelas mellan lärare, som vore villiga och lämpliga att åtaga sig ge lärjungarna hjälp med kompletteringsarbetet. Tjänstgöringen skulle utgöra en del av lärarnas ordinarie tjänstgöringsskyldighet. »Den fria klas-

sen» skulle skilja sig från alla andra klasser genom att uteslutande individuell undervisning förekom, men lärjungarna skulle normalt dessutom taga del av den vanliga undervisningen med de lättnader, som rektor kunde komma att bevilja. Så snart en lärjunge vore färdig med kompletteringarna, skulle han utskrivras ur den fria klassen och helt ägna sig åt de ordinarie arbetsuppgifterna.

Särskilda utskottet vid 1950 års riksdag förklarade sig ense med departementschefen om att de av departementschefen föreslagna försöksgymnasierna borde komma till stånd och ville kraftigt understryka, att upprättandet av försöksskolor på realskolestadiet måste anses innebära ett åtagande för statsmakterna att också sörja för att lärjungarna, när de lämnat enhetsskolan, skall få tillgång till fortsatta studier av den art, som den nuvarande realskolan förbereder (s. 152). Efter att ha vägt de i diskussionen åberopade skälen för de båda förläggningsalternativen beträffande 9 g fann sig utskottet, som ansåg att klassen icke i princip borde utbrytas ur enhetsskolans ram, på frågans dåvarande stadium böra ansluta sig till vad departementschefen anfört (s. 119).

I överensstämmelse med utskottets förslag fastslog *riksdagen* i nionde punkten av principbeslutet, att försök skulle anställas med särskilda till enhetsskolan anknyttande gymnasieformer.

Skolöverstyrelsens organisationsförslag: allmänna synpunkter.

De blivande försöksgymnasierna har två skilda uppgifter, som ibland kan vara svåra att förena, nämligen att ta hand om lärjungar, som genomgått enhetsskolan, och att pröva och förbereda gymnasiets definitiva anpassning till enhetsskolan. Ett grundvillkor för att de skall omfattas av målsmännens förtroende är, att lärjungarna i försöksgymnasierna kan förvärva i huvudsak samma kompetens som i ett vanligt gymnasium. Försöksgymnasierna måste därför ha samma slutmål som de traditionella gymnasierna. Detta sätter vissa skrankor för de organisatoriska experimenten, framhåller *skolöverstyrelsen*. Överstyrelsen bör dock bemyndigas att fastställa detaljorganisation och undervisningsplaner på sätt, som bäst tjänar försöksverksamheten, och denna verkets rätt att besluta organisatoriska avvikelser bör icke begränsas för snävt. Särskilt viktigt är, att försöksgymnasierna sättes i stånd att ta vara på och vidareutveckla den förmåga till ett mera självständigt och friare arbetssätt, som bör ha grundlagts i enhetsskolan.

Då intet försöksgymnasium behöver träda i funktion förrän under läsåret 1954/55, har överstyrelsen emellertid icke ansett det nödvändigt att redan nu utarbeta detaljerade organisationsplaner. Vad överstyrelsen före-

slår är egentligen beslut om gymnasiernas antal och förläggning samt om det antal linjer de skall omfatta.

Överstyrelsen tolkar därvid de nyss anförda uttalandena av departementschefen och särskilda utskottet så, att samtliga försöksgymnasier skall vara statliga. »Avsikten torde ha varit, att eleverna skola tillförsäkras rätt till gymnasiestudier, även om vissa lokala initiativ utebli», tror sig överstyrelsen kunna fastslå. Det vore enligt överstyrelsens mening över huvud icke skäligt, att en kommun skulle bära kostnaderna för ett försöksgymnasium, som betjänar flera försöksdistrikt. Av samma skäl bör givetvis även försökslinjer, som upprättas vid befintliga statliga gymnasier, vara statliga.

Statskontoret förmenar åter, att statsmakternas utfästelser icke behöver innebära, att försöksgymnasierna nödvändigtvis skall vara statliga, och hänvisar till ett uttalande av statsutskottet vid 1952 års riksdag (nr 176, s. 7), enligt vilket ett kommunalt stadium normalt bör föregå upprättandet av ett statligt gymnasium. Motiven för denna ståndpunkt håller även i fråga om försöksgymnasierna, anser ämbetsverket.

»Därest dessa redan vid upprättandet skulle få statlig karaktär, kommer kommun med försöksgymnasium att gynnas ekonomiskt i förhållande till stad, som inrättat kommunalt gymnasium. Följden synes jämväl kunna bli, att det kommunala genomgångsskedet för de sistnämnda skolorna får längre varaktighet än som eljest behövt bli fallet. — — — Ämbetsverket anser, att i förevarande avseende bör bli va bestämmande karaktären hos den läroanstalt, till vilken gymnasiet anknyses. Är sålunda läroanstalten statlig, synes detta böra gälla även vid densamma inrättad försökslinje. Bygges däremot gymnasiet på en enhetsskola, torde hela läroanstalten böra vara kommunal och tillerkännas statsbidrag efter enhetliga grunder.»

Skolöverstyrelsen håller före, att mindre rigorösa normer bör tillämpas vid upprättande av försökslinje än vid upprättande av en vanlig gymnasielinje. Även om man i normala fall håller på att en ny gymnasielinje icke skall få upprättas vid lägre lärjungeantal än 15, borde 10 godkända inträdessökande med avgångsbetyg från enhetsskolans nionde klass kunna räcka för en försökslinje. För att detta antal skall uppnås, måste emellertid antalet lärjungar i 9 g vara större, då några lärjungar alltid måste beräknas övergå till läroanstalter av annat slag eller avgå till förvärvsarbete. Efter vissa överväganden kommer överstyrelsen till resultatet, att *en* försökslinje bör kunna anses motiverad vid ett underlag av minst 15 lärjungar i 9 g, *två* vid ett underlag av minst 26 och ett fullständigt gymnasium med *tre* linjer vid ett underlag av minst 47 lärjungar. På skolöverstyrelsen bör ankomma att avgöra, i vilken utsträckning lärjungar, som icke genomgått enhetsskolans högstadium, övergångsvis må intagas i försökslinje.

Statskontoret anser åter, att bestämmelserna i fråga om lärjungeantalet bör vara lika stränga för försökslinjerna som för andra linjer, bland annat med hänsyn till den rådande bristen på lärare.

Under den första tiden, då försökslinjerna ännu är tämligen glest fördelade, kan man enligt vad *skolöverstyrelsen* erfarit från försöksdistrikten vänta sig, att ganska många lärjungar skall övergå till gymnasium av vanlig typ, om sådant finnes väsentligt närmare hemorten. Alltför krävande behöver en sådan övergång enligt överstyrelsens förmenande icke bli, åtminstone icke under de närmaste åren.

»Det torde nämligen ej behöva vålla några större svårigheter för lärjungar med kvalificerade betyg från enhetsskolans klass 8 eller 9 g att tillgodogöra sig undervisningen i det nuvarande eller övergångstidens gymnasium, då ju slutmålet för 9 g kunskapsmässigt sett föga skiljer sig från slutmålet för den nuvarande realskolans avslutningsklass. Man har nog också anledning räkna med att den pedagogiska frihet, som är medgiven även det teoretiska högstadiet av enhetsskolan, kommer att tillämpas i full utsträckning först så småningom och vid en tid, då försöksverksamheten nått en större omfattning och då alltså även antalet försöksgymnasier och försökslinjer utökats.»

Å andra sidan får man icke bortse från att differenser beträffande undervisningsplanerna likväl finns och kan försätta lärjungar från vissa försöksdistrikt i ett ogynnsamt utgångsläge vid gymnasiestudierna, framhåller överstyrelsen. Rektor vid det mottagande gymnasiet bör därför helst förfoga över ett visst antal undervisningstimmar, som han i mån av behov kan disponera för lärjungarna från enhetsskolan. Anordningen är i princip densamma som skolkommissionens fria klass.

Under läsåret 1953/54 kan övergång endast äga rum från klass 8 i enhetsskolan — klass 9 g finnes ju ännu icke. Överstyrelsen räknar för nämnda läsår med att 35 lärjungar från enhetsskolans klass 8 skall intagas med kompletteringsvillkor i första ringen av fyraårigt gymnasium och att särskild undervisning behöves under i medeltal 20 lektioner per lärjunge. Detta skulle höja lärarbehovet vid de allmänna läroverken med ungefär en heltidskraft. Följande år torde för liknande ändamål undervisning komma att erfordras ungefärligen motsvarande två lärare med full tjänstgöring.

Statskontoret finner det tveksamt, huruvida åtgärder i av överstyrelsen åsyftad riktning behöver bli erforderliga. Därest medel likväl anvisas för ändamålet, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att besluta om ianspråktagandet.

Förläggningen av försöksgymnasier och försökslinjer.

Vid urvalet av de första försöksdistrikten togs icke någon hänsyn till problemet att bereda enhetsskolans lärjungar för dem avpassad gymnasial utbildning. I första rummet gällde det att få med kommuner av varierande struktur, vilka kunde erbjuda exempel på svårigheter av olika slag, som man måste förstå bemästra vid skolreformens genomförande. Detta har

bidragit till en ur gymnasiesynpunkt oförmånlig lokalisering av försöksdistrikten. Av försöksdistrikten är nära hälften helt isolerade från varandra, för små att ensamma bilda underlag för försöksgymnasium och icke heller sammanförbara till grupper, som kan bilda underlag för ett gemensamt gymnasium.

De övriga distrikten kan emellertid sammanföras i fem grupper, som var för sig utgör acceptabelt underlag för ett särskilt försöksgymnasium eller för försökslinjer.

En sådan grupp av försöksdistrikt utgöres av de tre distrikten *Burlöv*, *Svedala* och *Lomma* i Malmöhus län.

Skolöverstyrelsen beräknar, att förutsättningar för upprättande av en gymnasielinje föreligger från och med läsåret 1956/57. Samma år aktualiseras frågan om utvidgning av den treåriga gymnasieorganisationen i Malmö och Lund genom att lärjungar från i folkskolan inbyggda realskollinjer första gången beräknas avlägga realexamen vårterminen 1956. Överstyrelsen har anledning antaga, att man i Malmö närmast kommer att upprätta fyraåriga gymnasielinjer med övergång från de inbyggda linjerna ett år tidigare. Stadsfullmäktige i Lund har åter anhållit, att ett försöksgymnasium måtte inrättas i staden med anknytning i första hand till folkskoleseminariet och i andra hand till samrealskolan därstädes.

Skolöverstyrelsen anser goda skäl tala för en förläggning av försöks-gymnasiet till Lund. Det nuvarande försöksområdet kommer sannolikt att kunna utvidgas i riktning mot Lund. Tim- och kursplanerna för de inbyggda linjerna i denna stad väntas komma att nära överensstämma med enhetsskolans. Även övningsskolan vid folkskoleseminariet skulle kunna anordnas som en enhetsskola ledande fram till klasserna 9 a, 9 g och en handelsbetonad 9 y. Mot den föreslagna förläggningen av försöksgymnasiet till folkskoleseminariet synes intet vara att erinra. Tack vare konsulentverksamhet och annat samarbete med försöksdistrikten kommer seminariets lärare att bli väl förtrogna med enhetsskolans problem. Vidare kan ett försöksgymnasium bli av värde för den vid seminariet anordnade praktiska lärarkursen. Även vid samrealskolan torde dock förutsättningarna för upprättande av ett försöksgymnasium vara goda.

Överstyrelsen föreslår, att ett treårigt statligt försöksgymnasium upprättas i Lund från och med budgetåret 1956/57 under förutsättning att kommunen åtager sig att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte fullständig inredning och möbelutrustning ävensom rektorsbostad eller motsvarande kontantersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal.

Därest gymnasiet anknytes till folkskoleseminariet, vilket överstyrelsen anser vara att föredraga, torde det vara nödvändigt, att den pedagogiska ledningen handhaves av särskild studierektor. Denna fråga liksom vissa andra organisatoriska detaljer torde dock böra ytterligare övervägas.

Statskontoret hävdar, att försöksgymnasierna av organisatoriska, pedagogiska och ekonomiska skäl åtminstone i begynnelsekedet bör anordnas som linjer vid redan förefintliga högre allmänna läroverk eller kommunala

gymnasier. Ämbetsverket har dock intet att erinra mot att anknytningen sker till ett folkskoleseminarium, om förhållandena i det särskilda fallet tala därför.

En annan grupp av sammanhängande försöksdistrikt utgöres av *Hietaniemi*, *Nederkalix*, *Råneå* och *Töre* skoldistrikt i Norrbottens län.

Skolöverstyrelsen påpekar, att redan de två skoldistrikt — *Hietaniemi* och *Råneå* — som först upptog försöksverksamhet, erbjuder underlag för en eller två gymnasielinjer från och med läsåret 1955/56. Därtill kommer sannolikt en viss tillströmning av lärjungar med realexamen från samrealskolorna i *Nederkalix* och *Överkalix* ävensom från kommunala realskolan i *Töre*.

För närvarande studerar 40 å 50 lärjungar från *Nederkalix* kommun — alla inackorderade — vid gymnasier i *Boden*, *Luleå* och *Haparanda*. Mer än hälften skulle kunna bo i sina hem, om de kunde förlägga studierna till ett gymnasium i *Kalix*. Åtskilliga skulle kunna använda de nya skolskjutsar, som torde komma att inrättas i samband med centraliseringen av enhetsskolans högstadium.

Den nuvarande samrealskolans lokaler är fullständigt undermåliga. Frågan om en nybyggnad har länge varit aktuell och måste lösas i samband med enhetsskolans utbyggnad med ett högstadium. För planeringsarbetet rörande enhetsskolans lokaler är det av stor vikt, att man snarast får klarhet, huruvida ett försöksgymnasium i *Nederkalix* får upprättas eller icke.

Om lokalfrågan får en tillfredsställande lösning, synes svårigheten att få kompetenta lärare vara den enda invändning, som kan resas mot det föreslagna försöksgymnasiet i *Nederkalix*. Kommunen har under hand förklarat sig beredd att ställa bostäder till förfogande för att stimulera lärartillgången — dock ej hyressubventionerade. Man har även ställt i utsikt kommunala stipendier för lärares fortbildning. Det må ock i detta sammanhang framhållas, att ett försöksgymnasium, även om det ligger i övre Norrland, kan tänkas locka till sig för försöksverksamhet särskilt intresserade lärare.

Kommunalfullmäktige i *Nederkalix* har förbundit sig att uppfylla de villkor för upprättandet av gymnasiet, som angivits i skrivelse från skolöverstyrelsens försöksavdelning.

Överstyrelsen föreslår, att ett treårigt statligt försöksgymnasium upprättas i *Nederkalix* från och med budgetåret 1955/56 på samma villkor som i *Lund*.

Statskontoret avstyrker inrättandet av försöksgymnasium i *Nederkalix* bland annat med hänsyn till lärarbristen i övre Norrland.

En tredje grupp utgöres av *Njurunda*, *Sköns* och *Timrå* skoldistrikt i Västernorrlands län. De är samtliga belägna i grannskapet av *Sundsvall*, *Skön* och *Timrå* norr om staden, *Njurunda* söder om densamma.

I *Sundsvall* finnes högre allmänt läroverk med för närvarande 953 lärjungar, kommunal flickskola med 355 lärjungar samt handelsgymnasium. En framställning från *Sundsvalls* stad att få bedriva försöksverksamhet med enhetsskola lämnades den 30 juni 1952 av Kungl. Maj:t utan åtgärd.

I *Timrå* finnes en samrealskola, som står under ombildning till enhets-

skola. Läsåret 1950/51, då omorganisationen ännu icke hade påbörjats, var lärjungeantalet 286. För närvarande går 433 lärjungar i samrealskolan eller i de klasser av enhetsskolan, där två främmande språk läses.

Enligt skolöverstyrelsens beräkningar finnes underlag för en eller två försökslinjer redan från och med läsåret 1954/55. Både Sundsvalls stad och Timrå köping har förklarat sig intresserade av att erhålla försöks-gymnasium.

Skolkommittén i Sundsvall hänvisar till befolkningens koncentration till kustbygden med centrum i Sundsvall och hävdar, att Sundsvalls stad jämväl i fortsättningen bör vara landskapets gymnasieort. Genom övergång till ämnesrumssystem på gymnasialstadiet borde ett effektivare utnyttjande av högre allmänna läroverkets nuvarande lokaler kunna ernås. *Stadsfullmäktige* har förklarat sig i princip beredda att ställa erforderliga lokaler till förfogande för ett på enhetsskola grundat gymnasium vid högre allmänna läroverket.

Skolöverstyrelsen invänder, att det utrymme, som kan vinnas genom övergång till ämnesrumssystem, är helt otillräckligt. Stadsfullmäktiges beslut är vagt formulerat och lämnar möjlighet öppen för icke önskvärda nödlösningar. Försökslinjernas klasser torde komma att bestå uteslutande av ungdom från andra kommuner än Sundsvall. Man kan under sådana förhållanden knappast räkna med att målsmännen i Sundsvall utan opposition skall finna sig i en för gymnasiet besvärande trångboddhet. Försöks-gymnasiet bör icke pressas in vare sig i en organisation eller i en byggnad, som redan från början är för trång, endast därför att den ifrågasatta förläggningssorten synes vara den förmånligaste ur geografisk synpunkt. Hän-syn måste också tagas till den arbetsmiljö, som erbjödes försöks-gymna-siets lärjungar.

Kommunalfullmäktige i Timrå gör å sin sida gällande, att Timrå köping är den naturliga medelpunkten för ett större försöksområde, bestående av Timrå och Sköns köpingar samt Hässjö och Indals kommuner, vilka samtidigt med Timrå införde undervisning i engelska i syfte att möjliggöra teoretiskt begåvade lärjungars fortsatta studier i Timrå. Inackordering behöves icke ifrågakomma. Byggnaderna för samrealskolan och Vivsta folkskola är utrustade med lokaler för naturvetenskaplig undervisning. Byggnadstillstånd för om- och tillbyggnad av Indalsälvens skola beräknas bli beviljat under år 1953. Därest kommunala lektorer skulle anställas, kan Timrå icke anses ha sämre möjligheter än orter med liknande struktur längre söderut, allra helst som lägenheter även i fortsättningen kommer att ställas till förfogande. Ett försöksgymnasium med två linjer bör anordnas i Timrå åtminstone under en övergångstid. En tyngdpunktsför-skjutning till Sundsvall kan visserligen inträffa men först efter flera år, sedan Njurunda och Sundsvall fått försöksverksamhet och denna har nått gymnasialstadiet. När detta inträffar, kan frågan änyo omprövas.

Skolöverstyrelsen hyser icke någon tvekan om att Timrå kommun skulle vinnlägga sig om en hög standard på ett försöksgymnasium inom kommunen. Den hittillsvarande utvecklingen av kommunens skolväsen, ej minst utbyggandet av de socialpedagogiska anordningarna talar härför. Överstyrelsen anser dock Sundsvall vara den naturliga förläggningssorten för ett försöksgymnasium. Det vore onaturligt, att lärjungar från Njurunda skulle resa genom Sundsvall till ett gymnasium i Timrå. Ett försöksgymnasium av permanent karaktär bör alltså icke inrättas i Timrå. Överstyrelsen är

icke heller beredd att utan ytterligare utredning från kommunens sida tillstyrka ett provisoriskt försöksgymnasium under en övergångstid. Gymnasiets överflyttning till Sundsvall längre fram skulle välla svårösta organisationsproblem och väcka opposition i många kretsar.

Av de i resonemangen berörda kommunerna hade Sundsvalls stad 26 198 invånare den 1 januari 1952, Njurunda (söder om staden) 11 476 invånare, Skön och Timrå (norr om staden) resp. 11 269 och 8 740 invånare samt de med dem samverkande kommunerna Hässjö och Indals-Liden (nordost resp. nordväst om Timrå) 6 600 och 5 512 invånare. Avståndet mellan Sundsvalls och Njurunda kyrkor är omkring 16 km, mellan Sundsvall och Timrå omkring 12 km.

Överstyrelsen finner det uppenbart, att ett försöksgymnasium för lärjungar från högstadiet av enhetsskolorna i Timrå och Skön bör upprättas från och med budgetåret 1954/55 men anser förlägningsfrågan ännu otillräckligt utredd. Ämbetsverket föreslår, att riksdagen likväl skall fatta beslut om inrättande av ett treårigt statligt försöksgymnasium i Sundsvallsområdet från och med nämnda budgetår under förutsättning, att vederbörande kommun åtager sig de vanliga förpliktelserna gentemot läroverket. Därjämte skulle riksdagen bemyndiga Kungl. Maj:t att, sedan vederbörande kommuner inkommit med ytterligare utredning, avgöra, huruvida ifrågavarande gymnasium från början skall förläggas till Sundsvalls stad eller, övergångsvis, till Timrå.

Statskontoret har intet att erinra mot att principbeslut fattas om inrättande av försökslinjer vid högre allmänna läroverket i Sundsvall.

Det fjärde försöksområdet utgöres av de i södra delen av *Stockholm* belägna distrikten Björkhagen, Nytorp och Västberga.

Skolöverstyrelsen påpekar, att enbart Björkhagens skola räcker som underlag för ett gymnasium med en, kanske två försökslinjer från och med läsåret 1955/56. De första lärjungarna från Västberga och Nytorps skolor skulle tillkomma höstterminerna 1956 och 1957. *Statsfullmäktige i Stockholm* tillstyrker upprättandet av ett försöksgymnasium i Stockholm från nämnda tidpunkt och har samtidigt åtagit sig övliga förpliktelser gentemot det nya läroverket.

Av handlingarna framgår, att folkskoledirektionen i Stockholm föranstaltat om utredning i frågan och att därvid förslag har framkommit om att det nya gymnasiet skulle förläggas till Kärrtorp och med sig förena handelsgymnasium och vissa linjer av tekniskt gymnasium. *Överstyrelsen* har intet att erinra mot denna förläggning och beräknar, att gymnasiet då skulle kunna mottaga resande lärjungar jämväl från Gustavsbergs skoldistrikt, som enligt medgivande i somras påbörjat försöksverksamhet på enhetsskolans högstadium.

Överstyrelsen föreslår, att ett treårigt statligt försöksgymnasium från och med budgetåret 1955/56 upprättas i Stockholm på de vanliga villkoren.

Det femte försöksområdet utgöres slutligen av vissa delar av *Linköpings* stad samt *Vifolka* skoldistrikt i Östergötlands län. Försökslinjer torde ifrå-

gakomma först läsåret 1955/56. Det ligger nära till hands att förlägga dem till högre allmänna läroverket i Linköping. Skulle av någon anledning detta ej låta sig göra, torde linjerna kunna anslutas till något av de båda folkskoleseminarierna i staden. Överstyrelsen framställer för närvarande intet förslag.

Bland de fristående försöksdistrikten finnes ett — *Lerums* skoldistrikt i Älvsborgs län — som visserligen ensamt för sig vore ett något osäkert underlag för ett gymnasium men som skulle kunna avsevärt bidra till rekryteringen av ett om några år erforderligt gymnasium för lärjungar från planerade enhetsskolor och inbyggda linjer i Göteborg.

Skolöverstyrelsen meddelar, att Göteborgs stad är intresserad av att få ett försöksgymnasium förlagt dit. För den planerade försöksverksamheten inom staden vore ett sådant gymnasium visserligen icke erforderligt förrän under läsåret 1956/57, men man är, enligt vad överstyrelsen erfarit, beredd att medverka redan från och med budgetåret 1954/55, om gymnasiet övergångsvis får mottaga lärjungar både från realskolan och enhetsskolan. Skolkommittén i Göteborg, som erhållit stadsfullmäktiges uppdrag att framlägga förslag om gymnasiets förläggning, anser att såväl östra realskolan som Burgårdens samrealskola skulle kunna ifrågakomma som stöd-läroverk men att med hänsyn till bristen på gymnasier i de östra stadsdelarna den förra skolan i främsta rummet bör komma i åtanke. Överstyrelsen kan för sin del godtaga förslaget att under övergångsåren vidga intagningskretsen men betraktar detta som en undantagsanordning. Det är enligt överstyrelsens mening viktigt, att antalet lärjungar från realskolan icke blir så stort, att gymnasiet förlorar sin karaktär av försöks-gymnasium. Av denna anledning kan ej gärna mer än *en* försökslinje komma i fråga, så länge eleverna från Lerum är de enda från enhetsskolan.

Överstyrelsen föreslår, att ett treårigt statligt försöksgymnasium upprättas i Göteborg från och med budgetåret 1954/55 under förutsättning att Göteborgs stad ikläder sig sedvanliga förpliktelser gentemot läroverket.

Flertalet av de återstående försöksdistrikten ligger så till, att lärjungarna i regel kan företaga dagliga resor till redan förefintliga gymnasier. Efter omständigheterna kan de därvid övergå till fyraårigt gymnasium efter klass 8 eller till treårigt gymnasium efter klass 9 g.

Fyra av distrikten — *Lillhärdal*, *Laxå*, *Mörbylånga* och *Oland* — ligger dock alltför långt från gymnasieorterna för att dagliga resor skall vara möjliga. Lärjungarna från dessa distrikt måste alltså inackorderas. De tre sista av dessa distrikt räknar med att kunna skaffa lärare med tillräcklig kompetens för undervisning i 9 g. Lärjungarna kan efter genomgången av denna klass fullfölja studierna antingen vid något av försöksgymnasierna eller eventuellt vid vanliga gymnasier närmare deras hemorter. För Lillhärdal är läget mera komplicerat, då kompetenta lärare för undervisning i 9 g torde komma att saknas, i varje fall i matematik och de naturvetenskapliga ämnena. De årligen högst 3 å 4 lärjungar från

detta skoldistrikt, som kan antagas vilja fortsätta på gymnasiet, kan övergå till högre allmänna läroverket i Östersund, vilket enligt överstyrelsens förslag skulle vara utrustat med fyraåriga latin-, real- och allmänlinjer.

I nedanstående tabell sammanfattas skolöverstyrelsens förslag. Tabellen går så till vida utanför de i det föregående återgivna resonemangen, som här även linjernas art har angivits. Vid samläsning mellan två linjer har beteckningen för den ena linjen satts inom parentes. Vilka linjer som i verkligheten kommer att upprättas beror givetvis av tillströmningsförhållanden, som ännu icke med säkerhet kan överblickas.

Tabell 7. Översikt av linjeorganisationen vid de av skolöverstyrelsen föreslagna försöksgymnasierna.

Gymnasium	Klass	1954/55	1955/56	1956/57
Göteborg	12			R
	11		R	R
	10	R	R	R A L
Lund	10			R (A)
Nederkalix	11			R (A)
	10		R (A)	R A (L)
Stockholm	11			R (A)
	10		R (A)	R A (L)
Sundsvallsområdet	12			R (A)
	11		R (A)	R A
	10	R (A)	R A	R A

K o s t n a d e r n a beräknas successivt stiga enligt följande tablå:

budgetåret 1954/55	kronor 83 000
» 1955/56	» 347 000
» 1956/57	» 757 000
» 1957/58	» 1 198 000

I dessa belopp ingår även kostnaderna för en enkel försökslinje i Linköping, som torde bli behövlig från och med läsåret 1955/56, och en likaledes enkel försökslinje i Hälsingborg, som väntas bli behövlig från och med läsåret 1957/58. I fråga om kostnadsberäkningens detaljer må hänvisas till handlingarna. Definitiva beräkningar kommer att framläggas i samband med anslagsäskandena för vederbörande budgetår.

Departementschefen.

Om försöksgymnasierna skall väl fylla sina båda uppgifter att ta hand om enhetsskoleeleverna för fortsatta studier och att förbereda gymnasiets anpassning till en blivande enhetsskoleorganisation, är det önskvärt, att de erhåller en så självständig ställning, som omständigheterna medgiver. Allra bäst vore, om de kunde organiseras upp i försöksdistrikten i kretsen av arbetande enhetsskolor. I varje fall vore det icke lyckligt, om de helt splittades på försökslinjer, insprängda här och där i den gamla gymnasieorganisationen. Trycket från den äldre organisationen kunde då bli för starkt. Man måste befara, att isolerade försökslinjer, som växer upp i skuggan av en ansedd och väl utexperimenterad äldre organisation, förlorar alltför mycket av sin särart.

Skolöverstyrelsens förslag till en första organisation av försöksgymnasier fyller rätt väl de krav, som från dessa utgångspunkter måste ställas på den nya organisationen. Två av de nya gymnasierna, de båda i Stockholm och Nederkalix, skulle direkt anknyta till ortens enhetsskoleorganisation; ett tredje gymnasium — det som planerats för Skåne — tänkes närmast anslutet till folkskoleseminariet i Lund och skulle alltså stödja på en skolform, som står i god kontakt med försöksverksamheten. Statskontoret har visserligen avstyrkt förläggningen av ett gymnasium till Nederkalix med hänsyn till den rådande lärarbristen i övre Norrland, och denna invändning är i och för sig vägande, men behovet av ett försöksgymnasium i den barnrika Kalixbygden är så stort, att svårigheterna och riskerna enligt min mening måste tagas. Jag tillstyrker således, att försöksgymnasier upprättas i Nederkalix och Stockholm från och med budgetåret 1955/56 och i Lund från och med budgetåret 1956/57.

Att ett försöksgymnasium erfordras jämväl för Sundsvallsområdet och bör komma till stånd redan från och med budgetåret 1954/55, synes mig likaledes uppenbart. Redan de nuvarande försöksdistrikten Timrå och Skön norr om Sundsvall jämte de med dem samverkande kommunerna Hässjö och Indalsliden omfattar ett befolkningsområde på över 30 000 invånare och utgör enligt överstyrelsens beräkningar ett betryggande underlag för ett gymnasium med två bildningslinjer. Sundsvallsområdet i sin helhet kunde till och med uppbära två försöksgymnasier, om försöken med enhetsskoleorganisation i området gäves en däremot svarande omfattning.

Det nu aktuella förlägningsproblemet kompliceras emellertid av att försöksverksamheten från och med detta läsår utom distrikten norr om Sundsvall omfattar ett distrikt söder om staden, nämligen Njurunda. Förlägges gymnasiet till Timrå, bleve gymnasieungdomen från Njurunda, därest icke ett försöksgymnasium inrättas på närmare håll, nödsakad att färdas genom den närmast liggande gymnasieorten Sundsvall för att upp-

söka försöks-gymnasiet i Timrå drygt en mil norr om Sundsvall. Att åter organisera försöks-gymnasiet som en del av högre allmänna läroverket i Sundsvall är förenat med avsevärda svårigheter, då detta läroverk redan är mycket stort och trångbott och försöks-gymnasiet därtill åtminstone tills vidare icke komme att begagnas av stadens egen ungdom.

Jag nödgas i detta läge intaga samma ståndpunkt som skolöverstyrelsen och föreslår alltså, att riksdagen i år inbjudes att fatta beslut om upprättande från och med budgetåret 1954/55 av ett försöks-gymnasium förlagt till Sundsvall eller dess grannskap och att Kungl. Maj:t samtidigt utverkar riksdagens bemyndigande att träffa det slutliga avgörandet i fråga om gymnasiets förläggning.

Det femte av skolöverstyrelsen föreslagna försöks-gymnasiet har tänkts förlagt till Göteborg och skulle starta budgetåret 1954/55. Underlaget för detta gymnasium utgöres de båda första åren endast av försöksdistriktet Lerum, som knappast ensamt för sig kan nöjaktigt rekrytera en gymnasie-linje. Utvägen att övergångsvis fylla ut linjen med lärjungar från den nuvarande realskolan är icke ur alla synpunkter tilltalande, men jag vill icke motsätta mig, att den under en övergångstid tillgripes i begränsad omfattning, då gymnasiet redan två år senare synes kunna utbyggas till ett fullständigt försöks-gymnasium för lärjungar från olika försöksskolor i Göteborgsområdet. Skolkommittén i Göteborg tänker sig det nya gymnasiet som en påbyggnad till någon av de existerande realskolorna i staden. Närmast skulle östra realskolan eller Burgården komma i fråga, vilkendera kan dock icke med säkerhet avgöras, förrän försöksorganisationen i Göteborg instundande höst tagit fastare former. Jag tillstyrker jämväl i detta fall principbeslut redan nu men förutsätter därvid, att Kungl. Maj:t bemyndigas avgöra, huruvida och på vad sätt gymnasiet skall samorganiseras med annan läroanstalt.

Då försöksverksamhetens lyckosamma utgång i hög grad är ett riksintresse, har jag förutsatt, att de fem nu aktuella gymnasierna organiseras som statsläroverk. Vederbörande kommun bör likväl åtaga sig de vanliga förpliktelserna gentemot dylika läroverk, nämligen att tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning ävensom rektorsbostad eller motsvarande kontantersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dock att krav på rektorsbostad eller motsvarande kontantersättning icke torde böra uppställas, om läroverket anslutes till folkskoleseminarium. Därjämte synes det mig skäligt, att kommunen bidrager till den första uppsättningen av bibliotek och undervisningsmateriel. Ett belopp av 10 000 kronor synes väl avvägt, om det är fråga om ett helt nytt gymnasium; ett lägre belopp kan räcka, om försöks-gymnasiet inlemmas i ett redan välförsett läroverk. Även andra hänsyn måste tagas. Då försöks-gymnasiernas anknytning till andra läroanstalter i vissa fall

ännu icke kan fixeras, torde det böra läggas i Kungl. Maj:ts hand att, där så skäligen bör ske, nedsätta det belopp, som kommunen skall erlägga.

I fråga om storleken av det lärjungeunderlag, som bör fordras för upprättande av en försökslinje, har statskontoret och skolöverstyrelsen var sin mening. Jag är väl medveten om att i lärarbristens tider skälen för statskontorets försiktigare ståndpunkt är starka men finner dock än starkare skäl för skolöverstyrelsens ståndpunkt. Redan med hänsyn till försökens gång torde det vara önskvärt, att lärarna får tillgång till en eller annan relativt lättskött klass, där de kan pröva metoder, som på experimentstadiet kräver en förhållandevis stor arbetsinsats av den enskilde läraren. Det för mig avgörande är dock hänsynen till lärjungarnas intresse: de försäkringar statsmakterna i denna fråga har givit målsmännen synes mig utsluta en alltför stark restriktivitet vid upprättandet av försökslinjerna.

Under de första åren kan det likväl icke hjälpas, att ett antal lärjungar ute i de spridda försöksdistrikten måste söka sig över till de äldre gymnasier för att få en utbildning, som ännu icke tillhandahålles av något försöksgymnasium på rimligt avstånd från hemmet. Det är bland annat ovisst, huruvida någon latinlinje kan komma till stånd vid försöksgymnasierna före budgetåret 1956/57. I vissa fall torde därför lärjungarna under övergångstiden med hänsyn till organisationen av hemtraktens gymnasier finna det fördelaktigast att övergå från enhetsskolans klass 8 till första ringen av fyraårigt gymnasium. En sådan övergång kan i viss utsträckning motses redan instundande läsår. Alltför stora dimensioner torde den dock icke komma att få; skolöverstyrelsen kalkylerar för nästa läsår med summa 35 fall.

Jag har för avsikt att längre fram föreslå särskilda bestämmelser för övergången från enhetsskolan till gymnasier av äldre typ. Bland annat bör lärjungarna vid det mottagande läroverket beredas erforderlig hjälp med att inhämta de kursdifferenser, som till äventyrs kan finnas. Överstyrelsen ser i den av skolkommissionen föreslagna fria klassen ett lämpligt instrument för dylika kompletteringar. Omfattningen skulle dock tills vidare bli mycket begränsad. För nästa läsår beräknas ett totalbehov av cirka 700 lektioner, vilket ungefär motsvarar undervisningsskyldigheten för en lärare med full tjänstgöring under ett läsår. Medel för ändamålet torde kunna anvisas ur den i de allmänna läroverkens avlöningsstat upptagna posten för avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. Jag ämnar längre fram, när föreskrifter skall meddelas om dispositionen av denna delpost, till Kungl. Maj:ts prövning anmäla denna fråga.

Skolöverstyrelsen förutsätter slutligen, att försöksgymnasierna vid behov skall kunna utbyggas med avdelningar av klass 9 g, men framställer intet formligt förslag därom. Av 1950 års skolproposition framgår, att man icke räknade med att klass 9 g skulle behöva centraliseras till försöksgymnasierna från några av de dittills uttagna försöksdistrikten. Denna upp-

fattning har förstärkts genom den nu framlagda utredningen. Jag saknar därför anledning att nu gå närmare in på frågan. Den kan väckas ånyo, om det längre fram skulle visa sig något mera påtagligt behov av arrangerandet. Tills vidare torde klass 9 g komma att ingå i samma skolenhet som ett gymnasium, endast om gymnasiet direkt bygger på ortens enhets-skola, och det ankommer då på de lokala skolmyndigheterna att besluta om klassens förläggning.

Personalstaterna för de nya gymnasierna torde få föreläggas riksdagen successivt under de år, som återstår innan gymnasierna träder i verksamhet.

3. Hemställan.

Under återopandande av vad jag i det föregående anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

1. att godkänna de av mig förordade grunderna för organisationen av de högre allmänna läroverkens gymnasier;

2. att bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig anslutning till vad jag i det föregående förordat fastställa linjeorganisationen för de särskilda läroverkens gymnasier;

3. att föreskriva, att såsom villkor för upprättande vid visst läroverk av gymnasielinje, som icke ingår i läroverkets nuvarande organisation, skall gälla, att vederbörande kommun åtager sig att tillhandahålla för läroverkets gymnasium erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt bostäder åt för läroverket erforderlig vaktmästarpersonal;

4. att förklara sig intet ha att erinra mot att lyceiorganisationen vid de allmänna läroverken nedlägges;

5. att besluta, att ett treårigt, för manlig och kvinnlig ungdom öppet försöksgymnasium från och med budgetåret 1954/55 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, skall successivt upprättas i *Göteborg* under villkor att Göteborgs stad åtager sig att dels tillhandahålla för gymnasiet erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock för anskaffande av undervisningsmateriel och bibliotek bevilja ett engångsbidrag av 10 000 kronor eller det lägre belopp, Kungl. Maj:t bestämmer;

6. att besluta, att ett treårigt, för manlig och kvinnlig ungdom öppet försöksgymnasium från och med budgetåret 1954/55 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, skall successivt upprättas i *Sundsvall eller dess grannskap* under villkor att vederbörande kommun åtager sig att dels tillhandahålla för gymnasiet erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock för anskaffande av undervisningsmateriel och bibliotek bevilja ett engångsbidrag av 10 000 kronor eller det lägre belopp, Kungl. Maj:t bestämmer;

7. att besluta, att ett treårigt, för manlig och kvinnlig ungdom öppet försöksgymnasium från och med budgetåret 1955/56 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, skall successivt upprättas i *Nederkalix* under villkor att Nederkalix kommun åtager sig att dels tillhandahålla för gymnasiet erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock för anskaffande av undervisningsmateriel och bibliotek bevilja ett engångsbidrag av 10 000 kronor eller det lägre belopp, Kungl. Maj:t bestämmer;

8. att besluta, att ett treårigt, för manlig och kvinnlig ungdom öppet försöksgymnasium från och med budgetåret 1955/56 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, skall successivt upprättas i *Stockholm* under villkor att Stockholms stad åtager sig att dels tillhandahålla för gymnasiet erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning, bostad åt rektor eller motsvarande kontant ersättning samt bostäder åt erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock för anskaffande av undervisningsmateriel och bibliotek bevilja ett engångsbidrag av 10 000 kronor eller det lägre belopp, Kungl. Maj:t bestämmer;

9. att besluta, att ett treårigt, för manlig och kvinnlig ungdom öppet försöksgymnasium från och med budgetåret 1956/57 eller den senare tidpunkt, Kungl. Maj:t bestämmer, skall successivt upprättas i *Lund* under villkor att Lunds stad åtager sig att dels tillhandahålla för gymnasiet erforderliga undervisningslokaler jämte inredning och möbelutrustning samt bostäder åt för gymnasiet erforderlig vaktmästarpersonal, dels ock för anskaffande av undervis-

ningsmateriel och bibliotek bevilja ett engångsbidrag av 10 000 kronor eller det lägre belopp, Kungl. Maj:t bestämmer;

10. att bemyndiga Kungl. Maj:t att fastställa linjeorganisationen för de här ifrågavarande försöksgymnasierna;

11. att bemyndiga Kungl. Maj:t att bestämma förläggningsorten för det försöksgymnasium, som skall inrättas i Sundsvalls stad eller dess grannskap; samt

12. att bemyndiga Kungl. Maj:t att för visst fall förordna, att försöksgymnasium skall vara organisatoriskt anknutet till allmänt läroverk eller folkskoleseminarium i orten.

Vad departementschefen sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt behagar Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnar, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Birger Halle.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
1. Provisorisk gymnasiereform	2
Gymnasiets nuvarande organisation	3
Kritiken av det nuvarande gymnasiet	12
Utredningsarbetet under 1940-talet	15
Gymnasiefrågan vid 1950 års riksdag	29
Skolöverstyrelsens preliminära organisationsförslag	33
Skolöverstyrelsens definitiva organisationsförslag	49
Bildningslinjernas fördelning på de särskilda orterna	64
Departementschefen	76
2. Inrättande av vissa försöksgymnasier	82
Behovet av gymnasieutbildning för enhetsskolans lärjungar	83
Försöksgymnasierna vid 1950 års riksdag	84
Skolöverstyrelsens organisationsförslag: allmänna synpunkter	85
Förläggningen av försöksgymnasier och försökslinjer	87
Departementschefen	94
3. Hemställan	97